

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

ORTA ÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

SELÇUKLU EMİRİ SEYFEDDİN TORUMTAY VE VAKFI

BETÜL ERKOYUNCU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi ZEHRA ODABAŞI

KONYA-2019

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Betül ERKOYUNCU	
	Numarası	154202021001	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih / Orta Çağ	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐
	Tezin Adı	Selçuklu Emiri Seyfeddin Torumtay ve Vakfı	

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Betül ERKOYUNCU

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Betül ERKOYUNCU		
	Numarası	154202021001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih / Orta Çağ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Zehra ODABAŞI		
Tezin Adı	Selçuklu Emiri Seyfeddin Torumtay ve Vakfı			

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Selçuklu Emiri Seyfeddin Torumtay ve Vakfı** başlıklı bu çalışma 15/05/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Dr. Öğr. Üyesi Zehra ODABAŞI	Danışman	
Prof. Dr. Mustafa Samir	Üye	
Prof. Dr. Yusuf KİKİRDAG	Üye	

ÖN SÖZ

Günümüzde devletlerin üstlendiği eğitim, sağlık, sosyal yardım ve bayındırlık gibi pek çok müessese Orta Çağ İslam devletlerinde vakıflar aracılığıyla yürütülmüştür. 1071 Malazgirt Zaferi'nin ardından Anadolu'nun, Türkler için yurt haline gelmesiyle birlikte Danişmedliler, Artuklular gibi Anadolu Beylikleri ele geçirdikleri şehirlerde pek çok sosyal müessese meydana getirmişlerdir. Türkiye Selçuklularının kurulmasıyla birlikte Anadolu'da meydana gelen istikrarla beraber vakıf müesseseleri artarak devam etmiş; hem sultanlar hem de devlet adamları önemli vakıf eserler yaptırmışlardır.

Seyfeddin Torumtay, Türkiye Selçuklularının gulamhaneden yetişen önemli devlet adamlarından biridir. O, kendi döneminde izlediği çok yönlü ve dengeli siyaset ile elinde bulunan Amasya Beylerbeyliğini ölümüne kadar sürdürmeyi başarmıştır. Ayrıca bu süreçte edindiği gayrimenkuller ile Amasya'da kurduğu Gök Medrese Vakfı günümüze kadar işlevini devam ettirmiş önemli bir vakıf eserdir. Bu çalışmada Seyfeddin Torumtay'ın biyografisi ile Amasya Gök Medrese Vakfı'nın gelir getiren kaynakları, bölümleri ve vakıf görevlileri ile zaman içerisinde geçirdiği fonksiyonel değişiklikler incelenmiştir.

Türkiye Selçuklu devlet adamlarından olan Seyfeddin Torumtay'ın hayatı ve kurduğu Amasya Gök Medrese Vakfı'nı konu eden bu çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Seyfeddin Torumtay'ın hayatı ve kökeni hakkındaki tartışmalar ele alındıktan sonra Selçuklu devlet adamı olarak bürokrasi içerisindeki görevleri değerlendirilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, genel olarak Seyfeddin Torumtay'ın sahip olduğu vakıf gayrimenkullerinin mülk edinilmesi konusu ile vakıf müesseselerine ait gelir kaynaklarını işletme biçimleri ve gelirlerin nerelere sarf edildiği üzerinde durulmuştur. Yine bu bölümde Gök Medrese'de eğitim ve öğretim faaliyetlerine yer verilerek burada tarihî süreç içerisinde görev yapan müderrisler incelenmiştir.

Bu konunun seçilmesinde ve çalışmanın ortaya çıkmasında yardımlarını esirgemeyen ve fikirlerimi sabırla dinleyerek zaman harcayan değerli danışmanım Dr. Öğr. Üy. Zehra ODABAŞI'ya teşekkürü borç bilirim. Ayrıca çalışmanın redaktörlüğünü yapan başta eşim Alperen ERKOYUNCU'ya ve Arapça çevirilerde yardımını esirgemeyen kıymetli dostum Şeyma Nur ALTINTAŞ'a müteşekkirim.

KONYA 2019

Betül ERKOYUNCU

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Betül ERKOYUNCU
Numarası	154202021001
Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih / Orta Çağ
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Zehra ODABAŞI
Tezin Adı	Selçuklu Emiri Seyfeddin Torumtay ve Vakfı

ÖZET

İslam toplumlarının sosyal tarihlerini isabetli ve doğru bir şekilde ortaya koymada vakıfların tarihî ve sosyolojik açıdan incelenmesi büyük önem arz etmektedir. Türkiye Selçukluları döneminde sultanın otoritesinin temsilcisi olan yönetici sınıf, onun hâkimiyetini ve meşruiyetini pekiştirmek üzere toplumun faydalanabileceği vakıf eserler yaptırmayı bir gelenek haline getirmiştir. Gulamhanede yetişerek Türkiye Selçukluları devrinde yönetici sınıf içerisinde yer alan devlet adamları, sultanın da onayıyla toplumda birçok kamu hizmetinin işleyebilmesi amacıyla çeşitli alanlarda vakıflar kurmuşlardır. Gulamhanede yetişerek XIII. yüzyılda devlet yönetiminde rol oynayan devlet adamlarından biri de Seyfeddin Torumtay'dır. Onun, Amasya'da kurduğu Gök Medrese Vakfı Türkiye Selçuklularından günümüze kalmış önemli bir vakıf eserdir. Bu çalışmada Türkiye Selçuklu devlet adamlarından, Seyfeddin Torumtay'ın hayatı ile Amasya'da kurduğu vakıf eseri ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Türkiye Selçuklu Devleti, Seyfeddin Torumtay, Amasya Gök Medrese, Vakıf.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Betül ERKOYUNCU
Numarası	154202021001
Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih / Orta Çağ
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Zehra ODABAŞI

Tezin İngilizce Adı Seljukian Commandant Seyfeddin Torumtay and Foundation

SUMMARY

Statesmen who grow in the Gulamhane and became a part of the ruling class during the reign of the Turkey Seljukians established foundations in several areas in order to handle many public services in the society with the sultan's approval. One of the statesmen who grow in the Gulamhane and played a role in the state in the XIII. century is Seyfeddin Torumtay. Gök Madrasa Foundation established in Amasya by him is an important work that remains today from the Turkey Seljukians. Throughout this study Seyfeddin Torumtay's life as a Turkey Seljukian statesmen and the foundation work he established in Amasya will be embraced

Key Words: Turkey Seljuk State, Seyfeddin Torumtay, Amasya Gök Madrasa, Foundation.

KISALTMALAR LİSTESİ

- AE. SMST. III : Ali Emîri Sultan III Mustafa Tasnifi
AE. SAMD. III : Ali Emîri Sultan III Ahmed Tasnifi
AE. SMHD. II : Ali Emîri Sultan II Mahmud Tasnifi
AE. SOSM. III : Ali Emîri Sultan III Osman Tasnifi
a. g. e. : Adı Geçen Eser
a. g. m. : Adı Geçen Makale
a. g. mad. : Adı Geçen Madde
a.g.t. : Adı Geçen Tez
AŞS. : Amasya Şer'îye Sicili
AÜ. : Ankara Üniversitesi
BEO. : Bâb-1 Âli Evrak Ofisi
Bk. : Bak
BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C. EV. : Cevdet Evkaf Kataloğu
çev. : Çeviren
Ed. : Editör
der. : Derleyen
DH. MKT : Dâhiliye Mektubî Kalemi Belgeleri
DİA : Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DTCF : Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi
Ev. d. : Evkaf Defteri
EV.MH. : Evkaf Muhasebe
EV.MKT. : Evkaf Mektubî
EV.THR. : Evkaf Tahrir
Gös.yer. : Gösterilen Yer
HAT : Hatt-ı Hümayun

haz. : Hazırlayan

İA : İslâm Ansiklopedisi

İE.ENB : İbnü'l Emin Ensab Tasnifi

İE. EV. : İbnü'l-Emin Evkaf

İ.MÜF.EVK.MFTŞ.d. : İstanbul Müftülüğü Arşivi

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

ML.VRD.TMT.d : Maliye Nezareti, Varidat Muhasebesi, Temettuât Kalemî Defterleri

MV. : Meclis-i Vükelâ Mazbataları

s. : Sayfa

S. : Sayı

SAD : Selçuklu Araştırmaları Dergisi

SAD : Sivas Ahkâm Defteri

SUTAD: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi

SÜSAD : Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi

SÜ : Selçuk Üniversitesi

TKGMA : Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi

TTD : Tapu Tahrir Defteri

TTK : Türk Tarih Kurumu

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

t.y. : Tarih Yok

VD : Vakıflar Dergisi

VGMA : Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

vr. : Varak

yay. : Yayımlayan

yay. haz. : Yayına Hazırlayan

ZfWT : Zeitschrift für die Welt der Türken

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 1- Gök Medrese Vakfiyesi'nde Belirtilen Personel Ücretleri.....	43
Tablo 2 Gök Medrese Vakfi'nin Yüzyıllar İçerisindeki Toplam Gelirleri	48
Tablo 3 Gök Medrese Vakıf Köylerinin Yüzyıllar İçerisindeki Gelirleri	50
Tablo 4- Gök Medrese'de Görev Alan Müderris ve Muidler.....	57
Tablo 5- Gök Medrese Vakfi Mütevellileri	59
Tablo 6- Gök Medrese Vakfi'nda Görev Alan Hatip, İmam, Müezzin ve Cüzhan	61
Tablo 7- Gök Medrese Vakfi'nda Görev Alan Türbehan- Ferrâş- Diğer Görevliler ve Maaşları	64
Tablo 8- Gök Medrese Vakfi'nin Tamirat Giderleri.....	66
Tablo 9 - Gök Medrese Vakfi'nin Çeşitli Yıllardaki Toplam Giderleri	67

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	IV
KISALTMALAR LİSTESİ	VII
TABLolar DİZİNİ.....	IX
GİRİŞ.....	1
0.1. Konunun Tanımı ve Kapsamı	1
0.2. Konunun Amacı	1
0.3. Araştırmanın Yöntemi	2
0.4. Araştırmanın Kaynakları	4
0.4.1. Kronikler.....	4
0.4.2. Şehir Tarihleri	6
0.4.3. Arşiv Kaynakları	7
0.4.4. Seyfeddin Torumtay'ın Hayatı ve Gök Medrese Üzerine Yapılan Çalışmalar ...	9
BİRİNCİ BÖLÜM.....	11
SEYFEDDİN TORUMTAY'IN HAYATI VE SİYASİ KARIYERİ	11
1.1. Seyfeddin Torumtay'ın Hayatı.....	11
1.1.1. Torumtay İsminin Kökeni.....	12
1.1.2. Seyfeddin Torumtay'ın Menşei	13
1.2. Selçuklu Devlet Adamı Olarak Seyfeddin Torumtay.....	15
1.2.1 IV. Rükneddin Kılıç Arslan ile II. İzzeddin Keykavus Arasındaki Taht Mücadelesinde Seyfeddin Torumtay'ın Rolü.....	16
1.2.2. Seyfeddin Torumtay'ın Erzincan Selerkeşliği İçin Muinüddin Süleyman Pervane ile Anlaşmazlığı.....	20
1.2.3. Seyfeddin Torumtay'ın Sultan II. Alâeddin Keykubad'ın Moğolistan Seyahatine Katılması ve Moğolistan'da Yaşananlar	21
1.2.4. 1258-1275 Yılları Arasındaki Hadiselerde Seyfeddin Torumtay	24
1.2.5. Seyfeddin Torumtay'ın Hatiroğlu İsyanındaki Rolü.....	26
1.2.6. Siyavuş (Cimri) Hadisesi'nde Seyfeddin Torumtay	29
1.2.7. Sinaneddin Musa b. Torumtay'ın Esaretten Kurtulması ve Seyfeddin Torumtay'ın Ölümü.....	30
1.3. Seyfeddin Torumtay'ın Ailesi ve Kendisinden Sonra Torumtayzâde Sülalesi	32
İKİNCİ BÖLÜM.....	36
SEYFEDDİN TORUMTAY'IN GÖK MEDRESE VAKFI	36
2.1. Seyfeddin Torumtay'ın Gök Medreseyi İnşası ve Amasya'da Kurduğu Vakıf	38
2.2. Torumtay Vakfiyesi.....	43
2.3. Gök Medrese Vakfi Gayrimenkulleri.....	45
2.4. Gök Medrese Vakfi Gelir Kaynakları	46
2.4.1. Vakıf Köylerinin Değerlendirilmesi.....	51

2.5. Gök Medrese Vakfı İşletme Şekli	53
2.6. Gök Medrese Vakıf Gelirlerinin Sarfı	54
2.6.1. Personel Giderleri.....	54
2.6.2. Müderris.....	56
2.6.3. Müteveli.....	58
2.6.4. Hatip, İmam, Müezzin ve Cüzhan.....	60
2.6.5. Türbehan-Ferrâş ve Diğer Görevliler	62
2.7. Tamirat Giderleri.....	66
2.8. Toplam Gider	66
2.9. Gök Medrese’de Eğitim ve Öğretim	68
2.9.1. Gök Medrese’de Görev Alan Müderrisler	71
2.10. Anadolu Şehirlerinde Seyfeddin Torumtay Adı	72
2.10.1. Erzincan’da Torumtay Medresesi.....	74
SONUÇ	76
KAYNAKÇA	79
EKLER	90

GİRİŞ

0.1.Konunun Tanımı ve Kapsamı

Bu çalışmada Türkiye Selçuklu devlet adamlarından Seyfeddin Torumtay'ın hayatı ve Amasya'da kurduğu Gök Medrese Vakfı incelenmiştir. Seyfeddin Torumtay, Türkiye Selçuklu döneminde I. Alâeddin Keykubad'ın Emîr-i âhuru olup, II. Gıyâseddin Keyküsrev'in (1237-1246) son döneminde Amasya kale dizdarı sonraki dönemde de Amasya Emiri olmuştur. Moğol tahakkümü altındaki buhranlı dönemde Seyfeddin Torumtay önemli hizmetleri yerine getirerek Amasya beylerbeyliği görevini sürdürmüştür.

Seyfeddin Torumtay Moğol tahakkümünün sürdüğü dönemde Amasya'da Gök Medrese adıyla hem medrese hem de cami olarak kullanılan bir vakıf kurmuştur. Dönemin şartlarına göre zengin bir vakıf olan Gök Medrese'nin mütevelliliğini Seyfeddin Torumtay kendi aile ahfadına bırakmıştır. Bu çalışmada Torumtay ailesinin Seyfeddin Torumtay'dan sonraki durumu da incelenecektir.

Selçuklu şehirlerinin fizikî planlarının oluşmasında vakıflar belirleyici bir rol üstlenmiştir. Vakıf desteğiyle amme hizmeti gören medrese, kervansaray, cami, çarşı, tekke ve zaviye ile darüşşifa gibi müesseseler hem kuruldukları bölgelerin fizikî planlarını geliştirmiş hem de bu yerlere kimlik kazandırmışlardır. Amasya'da Seyfeddin Torumtay'ın Gök Medrese'yi kurmasının ardından mahallenin şenlendiği ve isminin de Gök Medrese olarak anılmaya başlandığı bilinmektedir. Dolayısıyla bugün bile adı Gök Medrese Mahallesi olarak geçen bu yörenin medresenin kurulmasıyla birlikte gelişimi bu çalışmada ele alınacaktır.

0.2.Konunun Amacı

İslam toplumlarının sosyal tarihlerini isabetli bir şekilde ortaya koymada vakıfların, tarihî ve sosyolojik açıdan incelenmesi büyük önem arz etmektedir. Vakıflar hem toplumla hem de devletin diğer kurumlarıyla sıkı ilişki içerisindedir. Dolayısıyla vakıf kurucusunun sosyal statüsü, onu vakıf tahsisine yönelten amaç ve sosyoekonomik şartlar, gelenekler ile vakfın toplumun bilim ve düşünce yapısına katkıları, sunduğu ekonomik imkânlar gibi birçok önemli nokta araştırmacılara, incelenen dönemlerin sosyal ve siyasi olaylarını değerlendirmede yeni bir ufuk açmaktadır.

Çalışmada vakıf kurucusu olarak Seyfeddin Torumtay'ın etnik kökeni, ailesi, vakfi kurma nedeni; bu çerçevede dinî, sosyal ve psikolojik etkiler, dolayısıyla vakıf kurucusunun zihni alt yapısı dönemin şartları açısından incelenecektir. Ayrıca Seyfeddin Torumtay'ın hayatı ve siyasi kariyeri ile vâkıfın sosyal tabakalaşmadaki yeri ele alınacaktır.

Vakfın devamlı işleyebilmesini sağlamak ve masraflarını karşılamak amacıyla vakfedilen gelir niteliğindeki menkul ve gayrimenkuller vakfın temel şartlarındandır. Vakfın sahih sayılabilmesi için vâkıf, vakfettiği malın mutlak mülkiyetine sahip olmalıdır. Türkiye Selçuklularında özel mülkiyetin sınırlı olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada, “Selçuklu döneminde özel mülkiyet edinme biçimleri nelerdir?” sorusuna cevap aranacak, askerî sınıfa mensup biri olan Seyfeddin Torumtay'a ait vakfın Selçuklu döneminde hangi tür vakıf kategorisinde ele alınabileceği, sebepleriyle birlikte incelenmeye çalışılacaktır.

Amasya Gök Medrese'ye ait vakfın gelir kaynaklarını oluşturan mevkufların çeşitli özellikleri, bunların işletme biçimleri ve bu kaynaklardan elde edilen gelirlerin ekonomik gücü ele alınacaktır. Böylece tarihsel süreç içerisinde medresenin, gelirlerinin giderlerini ne oranda karşılayabildiği de tespit edilmiş olacaktır. Amasya Gök Medrese Vakfı, Selçuklu döneminden itibaren ele alınacak ekonomik, sosyal ve kültürel yönden tahlil edilecektir.

Çalışmada aynı zamanda Anadolu'da Torumtay adına Amasya'dan başka rastlanılan yerler var mıdır? Bunlar vakıf eserler midir? sorularına da cevap aranacaktır.

0.3. Araştırmanın Yöntemi

Türkiye Selçuklu dönemiyle ilgili tarihî kaynakların azlığı araştırmacılar tarafından bilinen bir problemdir. Bu bağlamda Türkiye Selçuklularından kalan vakfiyeler, dönemin siyasi hayatının arka planı, ekonomik durum, vâkıfın sosyal ve siyasi konumu gibi pek çok önemli bilgiyi de ihtiva edebilmektedir.

Vakıflarla ilgili dokümantasyon, VGMA'da, TKGMA'da, BOA'da ve Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunmaktadır. Neticede konuyla alakalı belgeler araştırmacılar tarafından binlerle ifade edilmektedir. Bu anlamda vakıf araştırmacılığı açısından bir takım yöntem arayışları meydana gelmiştir.

Vakıf araştırmacılığında üç yöntem kullanılmıştır. Bu yöntemlerden ilki kronolojik ve yatay incelemelerdir. Buna göre, Türkiye tarihi Selçuklulardan günümüze sekiz döneme ayrılarak her döneme ait vakfiyeler tespit edilecektir¹. Bu yöntem ile alakalı ilk çalışma,

¹ “Vakıf İncelemelerinde Metod Araştırmaları”, 2. *Vakıf Haftası*, (3- 9 Aralık 1984), Ankara 1985, s. 16- 19.

Bahaeddin Yediyıldız'ın *XVIII. Yüzyıl'da Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*² adlı eseridir. İkinci yöntem coğrafi ve dikey yaklaşımdır. Buna göre, Türkiye'nin her tarafını temsil kabiliyeti olan on şehir seçilecektir. Bu şehirlerin her birinde, Türklerin bölgeye gelip yerleşmelerinden günümüze kadar geçen zaman içinde kurmuş oldukları vakıflar ve bunlara ait vesikalar, arşiv, kütüphane ve saha araştırmalarıyla tespit edilecek; sonra da bunların tarihî süreç ve kültür bütünlüğü içinde tahlilleri incelenecektir. Bu yaklaşım tarzıyla alakalı Evangelia Balta'nın Siroz ve bölgesi vakıfları ile ilgili çalışması örnek gösterilebilir³. Üçüncü yaklaşım ise bir vakfın iç bünyesinin ve özellikle orada cereyan eden sosyokültürel hayatın kuruluşundan günümüze bütün yönleriyle tahlil edilmesidir. Bu yaklaşımla ilgili ilk örneği Fahri Unan'ın *Kuruluşundan Günümüze Fatih Külliyesi*⁴ adlı eseri oluşturmaktadır. Ayrıca Zehra Odabaşı'nın *Selçuklu Devleti'nde Mühtedi Vakıfları: Celâleddin Karatay Vakıfları Örneği*⁵ isimli doktora çalışması da vakfı derinliğine ve bütüncül şekilde inceleyen bir örnektir.

Mekân olarak Amasya konu olarak da Seyfeddin Torumtay'ın kurduğu Gök Medrese Vakfı'nın incelendiği bu çalışma B. Yediyıldız'ın ifade ettiği yaklaşımlardan mekân ve konu eksenli olarak bir vakıf müessesesinin ele alınması metoduna daha fazla uymaktadır. Bu sayede Amasya'da bulunan Gök Medrese Vakfı üzerinde derinliğine ve bütüncül bir araştırma yapılacaktır. Böylece vakıf yapısının XX. yüzyıl başlarında işlevlerini sonlandırmasına kadarki yapısal statüleri ele alınacaktır.

Bu çalışmada, vakıf kurumuna ait gelir ve gider bilançoları incelenecektir. Bununla ilgili esas yöntem, vakfın tesis edildiği ilk dönemde vakfiyesinde belirtilen gelir ve giderlerdir. Bu anlamda çalışmada takip edilecek yöntem, Gök Medrese Vakfı'na ait vakfiyeden hareketle daha sonraki yıllarda tutulan vakıf muhasebe kayıtlarına başvurularak verileri ortaya koymak şeklinde olacaktır.

Gök Medrese Vakfı'nın ilk kurulduğu tarihlerden işleyişinin sona erdiği döneme kadar olan sürede, siyasi ve sosyal olayların kurumun gelir ve giderlerini nasıl etkilediği üzerinde durulacaktır. Gelir ve giderlerde zaman içerisinde meydana gelen değişimler, farklı zamanlarda tutulan vakıf muhasebe defterlerinde yer alan veriler doğrultusunda ortaya konulabilmektedir. Bu sayede Gök Medrese Vakfı'nın yüzyıllara göre gelir ve giderlerinde

---

², *XVIII. Yüzyıl'da Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara 2003.

³ *Les vakıfs de Serrés et de sa Région (15e et 15e s.)- un premiere inventaire*, Athènes 1995.

⁴ *Kuruluşundan Günümüze Fatih Külliyesi*, Ankara 2003.

⁵ “Selçuklu Devleti'nde Mühtedi Vakıfları: Celâleddin Karatay Vakıfları Örneği”, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 2012.

meydana gelen değişiklikler tablolarla verilmeye çalışılacaktır. Muhasebe defterleri sayesinde de vakfın gelir ve giderlerinde meydana gelen azalma ve çoğalma verilerini tarihsel gerçekliklerle karşılaştırmak mümkün olacaktır.

Bu araştırma ile Gök Medrese'nin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik aıllardan Selçukludan Osmanlı'nın son dönemlerine kadar Amasya'da meydana getirdiği değişmeler birincil ve ikincil kaynaklar ışığında incelenecektir. Bu çalışmada başvurulacak olan kaynaklar öncelikle Selçuklu vakfiye metinleri ve bu döneme ait kroniklerdir. Osmanlı döneminde ait arşiv kayıtları ve çeşitli tasniflerden çıkarılacak olan belgelerle ise, vakıfların gelişim süreçleri ile tarih içinde meydana gelen yapısal ve işlevsel değişiklikler hakkında bilgi verilecektir.

0.4. Araştırmanın Kaynakları

Seyfeddin Torumtay'ın siyasi hayatı ve Gök Medrese'nin çeşitli boyutlarıyla ele alındığı bu çalışmanın kaynaklarını öncelikle Selçuklu ve Memlk kronikleri, Şehir tarihleri, arşiv belgeleri oluşturmaktadır.

0.4.1. Kronikler

İbn Bİbİ adıyla tanınan el-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Caferİ er- Ruggedİ tarafından kaleme alınan *el-Evâmirü'l- Aliye Fi'l-Umûri'l-Aliye* adlı eser, Türkiye Seluklularıyla ilgili en önemli kaynaklardan birisidir. Müellif, 1192- 1280 yılları arasında meydana gelen olayları eserinde anlatmıştır. İbn Bİbİ, IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın (1249-1254 / 1257-1266) Moğolistan'dan 1249'da döndükten sonra giriştiği saltanat mücadelesinde Seyfeddin Torumtay'ı onun yanında bulunan devlet adamları arasında saymaktadır. Eser Farsça bir nüsha halinde M. Houtsma tarafından yayımlamıřtır⁶. TTK, 1956 yılında eseri tıpkıbasım Şeklinde basmıřtır⁷. Mürsel ztrk tarafından tercüme edilen eser, Kültür Bakanlığı tarafından iki cilt halinde neřredilmiřtir⁸.

Türkiye Selçuklu tarihinin diğer bir yerli kaynağı Kerİmüddin Mahmud-i Aksarayİ'nin (. 1333) Moğolların Anadolu valisi obanoğlu Timurtaş'a (. 1328) sunduğu *Müsâmeretü'l- Ahbâr ve Msyeret'l-Ahyr* adlı eserdir. Müellif, II. Keyhüsrev'in üç oğlunun tahta clusundan itibaren 80 yılı kapsayan olayları anlatmıştır. Aksarayİ, Seyfeddin Torumtay'dan Sultan II. İzzeddin Keykavus (1246-1249 / 1249-1262) ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan

⁶ İbn Bİbİ, *Ahbar-ı Selctke-i Rum*, (ev. Muhammed Cevâd Meşkûr), Tahran 1971.

⁷ İbn Bİbİ, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l Umûri'l-Alâ'iyye*, I-II, Tıpkıbasım (haz. Adnan Sadık Erzi), Ankara 1956.

⁸ İbn Bİbİ, *el-Evâmir'l-l'iyye fi Umûr'l-l'iyye*, I-II, (ev. Mürsel ztrk), Ankara 1996.

arasındaki taht kavgasında bahsetmektedir. Hasan Fehmi Turgal eserin Anadolu Selçuklularıyla ilgili kısmını Türkçe'ye çevirerek 1937 yılında Konya Mecmuası'nda yayımlamıştır. Fikret Işıltan eser üzerinde doktora çalışması yapmış, tercümesini “Die Selbstschuken geschichte des Aksarâyi” adıyla 1943'te Leipzig'te neşretmiştir. Son olarak Mürsel Öztürk'ün tercümesi *Müsâmeretü'l-Ahbâr* adıyla TTK tarafından 2000 yılında basılmıştır.

Müellifi belli olmayan Anonim Selçuknâme, Selçukluların tarih sahnesine çıkışından 1363 yılına kadar meydana gelen olayları içermektedir. Bu eser, İbn Bîbî ve Aksarayî'de bulunmayan bazı hadiseler hakkında bilgi vermesi bakımından önemlidir. Seyfeddin Torumtay hakkında eserde bir malumat bulunmamasıyla birlikte müellif üçlü saltanat dönemiyle ilgili bilgiler vermektedir. Eser *Tarih-i Al-i Selçuk* adıyla İbrahim Gök ve Fahrettin Coşkun tarafından tercüme edilmiştir⁹.

Süryani kaynaklarından biri olan Ebû'l-Farac Tarihi de, Selçuklu devri ile ilgili önemli bilgiler içermektedir. Eserde, II. İzzeddin Keykavus ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan arasındaki taht kavgasından ve II. Alâeddin Keykubad'ın Moğolistan seyahati sırasındaki ölümünden bahsedilmektedir. Eser *Abû'l-Farac Tarihi* ismiyle Ömer Rıza Doğrul tarafından tercüme edilmiştir¹⁰.

İzzeddin ibn Şeddâd (ö. 1285) , 1217 yılında Halep'te doğmuş; burada eğitim görmüştür. Kâtip olarak Halep'te Eyyübî hükümdarlarından II. el-Melikü'n-Nâsır Selâhaddin Yûsuf'un (ö. 1260) hizmetine girmiştir. Moğol hükümdarı Hülâgû'nun (ö.1265) Suriye'yi işgal etmesi üzerine 1261'de Mısır'a kaçmıştır. İbn Şeddâd, Mısır'da Memlük Sultanı el-Melikü'z-Zâhir I. Baybars'ın (ö. 1277) dostluğunu kazanmıştır. *Târîhu'l-Meliki'z-Zâhir* isimli eseri, Memlük Sultanı I. Baybars'ın hayatı, şahsiyeti ve dönemin olaylarını konu almaktadır. Eserin, yalnız 1271 yılından başlayıp Sultan Baybars'ın 1277 yılında ölümüyle sona eren, ikinci cildi günümüze ulaşmıştır¹¹. Eserde Anadolu'da meydana gelen Hatiroğlu isyanıyla ilgili önemli bilgiler verilmektedir. Ayrıca isyandan sonra Seyfeddin Torumtay'ın Moğollara ödediği miktar ve Baybars'ın Anadolu seferinden eserde bahsedilmektedir. Şerafeddin Yaltkaya eseri tercüme etmiştir¹².

⁹ Anonim, *Selçukname/Tarih-i Al-i Selçuk*, (çev. İbrahim Gök-Fahrettin Coşkun), Ankara 2014.

¹⁰ Gregory Abû'l Farac (Bar Hebraeus), *Abû'l Farac Tarihi*, I-II., (çev. Ömer Rıza Doğrul), Ankara 1987.

¹¹ Casim Avcı, “İbn Şeddâd, İzzeddin” , *DİA*, XX, Ankara 1999, s. 374-376.

¹² İbn Şeddâd, *Al-Melik Al-Zahir(Baypars Tarihi)*, (çev. Şerefüddin Yaltkaya), İstanbul 1941, s. 58.

Rüknüddîn Baybars el-Mansûrî (ö. 1325), Memlûk sultanı el-Melikü'l-Mansûr Seyfeddin Kalavun'un (1280-1290) kölelerindedir. Memlûkler döneminde çeşitli devlet görevlerinde bulunan ve Hanefî fıkıhçısı olan Baybars Mansûrî, Kahire'de bir Hanefî medresesi yaptırmıştır. *Zübdetü'l-fikre fi târihi'l-hicre* adlı on bir ciltten meydana gelen genel tarihi önemlidir. Müellif eserinde yaratılıştan 1324'e kadar meydana gelen olayları anlatmaktadır¹³. Seyfeddin Torumtay'dan Amasya Emiri olarak bahseden Baybars Mansûrî, II. Alâeddin Keykubad'ın Moğolistan seyahatinden ve Moğol hükümdarı Mengü Kaan (1251-1254) ile görüşmelerden bahsetmektedir¹⁴. Eser Türkçe'ye tercüme edilmemiştir.

0.4.2. Şehir Tarihleri

Çalışmada en fazla yararlanılan kaynak Hüseyin Hüsâmeddin'in (ö. 1939) *Amasya Tarihi* isimli eseridir. Hüseyin Hüsâmeddin, 1869 yılında Amasya'da doğmuştur. Rüştüyeyi burada bitirdikten sonra eğitimine İstanbul'da devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde çeşitli devlet görevlerinde bulunmuş ve son olarak Evkaf Nezâreti'nde Kuyûd-ı Kadîme mütercimliği yapmıştır¹⁵.

Hüseyin Hüsâmeddin geniş bir kültüre sahip olup zamanının önemli kısmını kütüphanelerde geçirmiştir. Onun, İstanbul, Selânik, Hanya, Şam, Hicaz, Amasya, Bursa gibi çeşitli şehirlerde arayıp bulduğu el yazmaları, mahkeme sicilleri, vakfiyeler, kitâbeler, mezar taşları gibi ilk kaynaklara başvurarak hazırladığı eserleri büyük değer taşımaktadır. Ancak başvurduğu kaynakları çoğunlukla göstermemiş olması ve bazı konularda aşırı etimolojik benzetmelere kalkışması yazdıklarının ilmî değeri hakkında tereddütler oluşturmuştur. Amasya Tarihi on iki cilt olup ancak dört cildi müellif tarafından bastırılabilmiştir. Eserin V. cildi kayıptır. Mesut Aydın ve Güler Aydın eserin ilk dört cildini ve IV./ Zeyl, VII. ve XI. ciltlerini yayına hazırlamışlardır¹⁶.

Amasya'ya ait şehir tarihi çalışmalarına kaynaklık eden ilk eser, Mustafa Vâzih Efendi'nin (ö. 1831) *el-Belâbilü'r-Râsiye fi Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye*'sidir. Eser, 1824-1831 tarihleri arasında yazılmış olmalıdır. Hüseyin Hüsâmeddin de dâhil araştırmacılar, Mustafa Vâzih Efendi'nin verdiği bilgileri tenkit etseler de Amasya ile ilgili ilk şehir tarihi kitabı olması bakımından önemlidir. Eser fetvalar ve Amasya tarihi şeklinde iki kısımdan oluşmaktadır. Kara Müfti-zâde Mustafa Vâzih Efendi aslen Çorumludur. Babası Kara İsmâ'il

¹³ Asri Çubukçu, "Baybars", *DİA*, V, Ankara 1992, s. 220-221.

¹⁴ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre fi Târihi'l-Hicre*, (thk. Donald S. Richards), Beyrut 1998.

¹⁵ Turgut Akpınar, "Hüseyin Hüsâmeddin Yaşar", *DİA*, XVIII, Ankara 1998, s. 551-552.

¹⁶ Mesut Aydın-Recep Dünder, "Amasya Şehir Tarihleri", *The Journal of Academic Social Science Studie*, VI/3, s. 970-990.

Hâtif Efendi, Amasya’da 1749 da yeni açılan Sunkurlu Medresesi’nde müderrislik yapmış ve 1770’te de Amasya müftülüğüne getirilmiştir. Babasının görevi nedeniyle Mustafa Vâzih Efendi Amasya’da yetişmiştir. İstanbul’a 1786 yılında eğitim için gelen Mustafa Vâzih Efendi burada Latince öğrenmiştir. O, Amasya’ya döndükten sonra Sunkurlu Medresesi’nde müderrislik yapmış ve kısa aralıklarla üç kez Amasya müftülüğüne getirilmiştir¹⁷.

0.4.3. Arşiv Kaynakları

Türkiye Selçuklu dönemine ait vakıfların Osmanlı Devleti dönemindeki durumlarını arşiv kaynakları sayesinde ortaya koymak mümkündür. Türkiye Selçuklularından Osmanlılara intikal eden vakıflar günümüzde var olmasa bile Osmanlı arşiv kaynakları aracılığıyla vakfiyesi dâhil zaman içinde tutulan kayıtları takip edilebilmektedir. Seyfeddin Torumtay’ın kurduğu Gök Medrese Vakfı da Osmanlı Devleti döneminde devam etmiş bir vakıf olup, Osmanlı arşiv kaynaklarından vakfiyesi ve vakıfla ilgili belgelere ulaşılmaktadır.

0.4.3.1. Vakfiye Defterleri

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi’nde vakfiyelerin kayıtlı olduğu defterlerdir. Vakfiyeler araştırmacılara, sosyal ve dinî müesseselerin tarihî süreçteki değişimleri, dönemin siyasi, askerî olayları, sultanların hayatları ve toplumun sosyal ilişkileri hakkında bilgiler sunmaktadır. Yine bu belgeler sayesinde, şehirlerin topografik gelişimleri, yeni mahallelerin oluşumu, eşya ve para değerleri, çeşitli vergilerin özellikleri, ilmî ve dinî kurumların gelişmesi ve sosyal yardım kurumları hakkında bilgilere ulaşılabilir. Gök Medrese’nin 665/1267 tarihinde kaydedilen vakfiyesi günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi 490 numaralı defterin 100. sayfasında kayıtlıdır.

0.4.3.2. Tapu Tahrir Defterleri

Osmanlı Devleti’nde nüfus, arazi ve vergiye tabi tutulacak diğer malların belirlenmesi için tutulan defterlere “tahrir” denilmiştir. Tahrir defterleri genellikle “mufassal” , “icmâl” ve “evkaf” olmak üzere üç türde düzenlenmiştir. Eyalet veya sancağın bütün bilgilerinin en ayrıntılı şekilde tutulduğu defterlere, “mufassal”; idari teşkilatın göz önünde bulundurularak köy isimleriyle yıllık gelirlerin gösterildiği özet şeklinde tutulan defterlere “icmâl” ya da “mücmel”; sadece vakıf gelirlerinin gösterildiği defterlere de “evkaf” defteri denilmektedir¹⁸.

¹⁷ Aydın-Dündar, *a.g.m.*, s. 975-978.

¹⁸ Hüseyin Güneş, *Lale Devrinde Amasya*, Amasya 2014, s. 4.

Amasya sancağı ile ilgili BOA'da on iki adet, TKGM Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'nde dört adet tapu - tahrir defteri bulunmaktadır. Gök Medrese ile ilgili belgelerin geçtiği defterler şunlardır:

BOA'da bulunan 387 numaralı defter, XV. ve XVI. yüzyıl boyunca uygulanan “Mâlikâne-Divânî” sistemi içindeki Karaman ve Rûm Eyâletlerinin 926/1520 yılında tamamlanan tahririnin sonuçlarını gösteren bir mâliye-evkaf icmâl defteridir. Bu defter Ahmet Şimşirgil tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır¹⁹. Defterde Gök Medrese Vakfı'nın köyleri belirtilmiştir.

BOA'da bulunan 339 numaralı tahrir defteri 970/1562 tarihlidir. Vilâyet-i Rûm, Sivas, Amasya, Malatya, Zile, Turhal, Sonisa, Niksar nahiyeleriyle, Sivas-ı Atîk ve Cedîd, Tokat, Niksar ve Sonisa v.s. kalelerin muhafızlarına ait tımarların icmâl defteridir²⁰.

TKGM Kuyûd-ı Kadîme arşivinde bulunan 26 numaralı tahrir, ayrıntılı bir mufassal defterdir. Amasya kazasının merkez mahallelerini ve nahiyeleri ile şehrin vergi gelirleri kaydedilmiştir²¹. Defter 984/1576 tarihinde tamamlanmıştır. Gök Medrese'nin gelirleri tahrirde gösterilmektedir.

TKGMA'da bulunan 583 numarada kayıtlı defter ise 984/1576 tarihlidir. Rum eyaletinin vakıflarının gösterildiği tek defterdir. Amasya sancağına ait vakıf kayıtları 76 ile 108 varakları arasındadır²².

0.4.3.3. Şer'îye Sicilleri

Şer'îye Sicilleri, Osmanlı devrinde şer'î mahkemelerde kadılar tarafından tutulan kayıtlardır. AŞS'de, Gök Medrese'nin personel atamaları, maaşları ve gelir-giderlerine dair birçok bilgiye ulaşılmaktadır. Bu açıdan Şer'îye Sicilleri vakıf çalışmaları açısından birincil derecede kaynak durumundadır.

Amasya Şer'îye Sicilleri'nden 3, 4, 8, 9, 22, 23, 26, 56, 57, 62, 71, 72 numaralı ve 1200–1201/ 1785-1787 tarihli defterler taranmıştır. 23 ve 9 numaralı sicilde muid atamasıyla ilgili kayıt bulunmuştur.

¹⁹ “1520 Tarihli Tapu-Tahrir Defterine Göre Amasya Sancağı”, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1985.

²⁰ Güneş, *a.g.t.*, s. 5.

²¹ Adnan Gürbüz, “Toprak Vakıf İlişkileri Çerçevesinde XVI. yy. Amasya Sancağı”, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1993, s. 6.

²² Güneş, *a.g.t.*, s. 7.

0.4.3.4. Evkaf Muhasebe Defterleri

Gelir ve giderlerin ayrıntılı şekilde verildiği defterlerdir. Vakıfların iktisadi durum ve faaliyetlerinde zaman içerisinde meydana gelen değişimlerin ortaya çıkmasına ve kurumsal gelişim tarihlerinin tespit edilmesine imkân sağlamaktadır. Bu açıdan vakıfların zaman içindeki değişimleri ve detaylı iktisadi analizlerinin yapılabilmesi için Evkaf Muhasebe Defterleri önem teşkil etmektedir.

BOA ile VGMA Mektubî Kalemî'nde müstakil halde bulunan Evkaf Muhasebe Defterleri, Gök Medrese Vakfı'nın gelir ve giderleri ile personeli hakkında önemli belgeler içermektedir. Toplamda 46 adet olan bu defterler çoğunlukla XIX. yüzyıl başlarından itibaren tutulmuştur.

0.4.3.5. Müstakil Belgeler

Yukarıda bahsedilen tasnifler dışında VGMA'da bulunan müstakil birtakım belgeler ile BOA'da konu ile ilgili olarak BEO, C, M.V ve DH. MKT. 'de pek çok belge bulunmaktadır.

0.4.4. Seyfeddin Torumtay'ın Hayatı ve Gök Medrese Üzerine Yapılan Çalışmalar

Sultan Alâeddin döneminde (1219-1236) emîr-i âhurluk yapan Seyfeddin Torumtay, II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in (1237-1246) son dönemlerinde Amasya kale dizdarı olmuş ve ardından Amasya Emiri olarak devlet görevini sürdürmüştür. Moğol baskısı altında bulunulan buhranlı dönemde de Seyfeddin Torumtay Amasya valiliği görevini sürdürerek halkın Moğol zulmünden etkilenmemesi için çaba sarf etmiştir.

Seyfeddin Torumtay'ın adının Selçuklu kaynaklarında sık geçmemesi onunla ilgili çalışmaları sınırlandırmıştır. Bu anlamda Seyfeddin Torumtay ve Gök Medrese ile ilgili çalışmalar şunlardır:

İsmet Kayaoğlu'nun *Vakıflar Dergisi*'nde "Torumtay Vakfiyesi" olarak yayınlanan makale Seyfeddin Torumtay ile ilgili ilk müstakil çalışmadır. İ. Kayaoğlu makalesinde, Seyfeddin Torumtay'ın hayatı ile ilgili bilgiler verdikten sonra Gök Medrese'nin kurulma amacına değinmiş ve vakfiye metnini tercüme etmiştir²³.

Aykut Özbayraktar *Uluslararası Amasya Sempozyumu*'nda "Seyfeddin Torumtay'ın Siyasi Hayatı ve Amasya'daki Faaliyetleri"²⁴ başlıklı bir tebliğ sunmuştur. Bu, Torumtay

²³ "Torumtay Vakfı", *VD.*, S. 12 (1978), s. 91-112.

²⁴ "Seyfeddin Torumtay'ın Siyasî Hayatı ve Amasya'daki Faaliyetleri", *Uluslararası Amasya Sempozyumu* (4-7 Ekim 2017), s. 443-462.

Vakfiyesi'nin yayınlanmasının ardından Seyfeddin Torumtay'ın hayatı ile alakalı yegâne çalışmadır. Bildiri, Selçuklu ve Memlûk kaynaklarına dayanılarak oluşturulmuştur. Seyfeddin Torumtay'a dair tarihsel bilgiler kronolojik olarak derlenip değerlendirilmiştir. Bildiri, bu çalışmaya Seyfeddin Torumtay'ın hayatı, siyasi kariyeri başlıklarında rehberlik etmiştir.

Müstakil şekilde Seyfeddin Torumtay ve Gök Medrese ile ilgili değilse de Sadi S. Kucur'un "Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre"²⁵ isimli doktora tezi önemlidir. Bu çalışmada vakıflar karşılaştırmalı şekilde incelenmiştir. Selçuklu ve Beylikler dönemiyle ilgili 60 civarında belge incelenerek vakıfların kurucusu, vakıf görevlileri ve gelirleri mukayese edilmiştir.

Gök Medrese ile ilgili Aynur Çelikcan, "Amasya Gök Medrese Camii"²⁶ adlı yüksek lisans tezi hazırlamış; bu yapıyı sanat tarihi açısından incelemiştir.

Gediz Urak tarafından "Amasya'nın Türk Devri Şehir Dokusu ve Yapılarının Analiz ve Değerlendirilmesi"²⁷ başlıklı doktora tezinde Gök Medrese'yi mimarî açıdan incelemiş ve değerlendirmiştir. Bu çalışma Gök Medrese'nin mimarî özelliklerini değerlendirmede çalışmamıza katkı sağlamıştır.

---

²⁵ "Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre", (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1993.

²⁶ "Amasya Gök Medrese Camii", (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1991.

²⁷ "Amasya'nın Türk Devri Şehir Dokusu ve Yapılarının Analiz ve Değerlendirilmesi", (Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1994.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYFEDDİN TORUMTAY'IN HAYATI VE SİYASİ KARIYERİ

1.1. Seyfeddin Torumtay'ın Hayatı

Türkiye Selçukluları devrinde çeşitli milletlerden esir alınarak gulamhanelerde yetiştirilen birçok kişi sonradan devletin yüksek kademelerinde görev almışlardır²⁸. Seyfeddin Torumtay da Sultan I. Alâeddin Keykubad zamanında devlet işlerinde görev alan, gulamhaneden yetişmiş bir devlet adamı olup bu Sultan döneminde emîr-i âhur²⁹ görevinde bulunmuştur. II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in son dönemlerinde Amasya kale dizdari³⁰ olmuş; onun ölümünden sonra şehzadeler arasında çıkan taht kavgasında Rükneddin Kılıç Arslan tarafında bulunmuştur³¹.

Seyfeddin Torumtay, 1254 yılında II. Alâeddin Keykubad'ın Moğolistan'a giden heyetinde bulunmuştur. Alâeddin Keykubad'ın öldüğü bu yolculuk sonrasında Moğol hükümdarı Mengü Kaan Selçuklu devlet adamları arasında Seyfeddin Torumtay'a öncelik göstererek onu dinlemiştir. Bu seyahatten sonra Selçuklu ülkesi II. İzzeddin Keykavus ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan arasında paylaştırılmıştır³².

İlhanlı hükümdarı Abaka Han 1275 yılında oğlu Argun Han'ı, maktül IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın kızı Selçukî Hatun ile evlenmesi kararını almıştır. Bundan sonra Muinüddin Pervane gelin alayı ile birlikte Anadolu'dan ayrılmıştır. Bu süreçte Seyfeddin Torumtay'ın da içlerinde bulunduğu bir kısım devlet adamı III. Gıyâseddin Keyhüsrev ile birlikte Kayseri'de kalmıştır. Moğolların ve Muinüddin Pervane'nin de Anadolu'da bulunmamasını fırsat bilen Hatiroğlu Şerefeddin 1276 yılında isyan ederek Kayseri'de bulunan Sultan III. Gıyâseddin

²⁸ Erdoğan Merçil, "Gulâm", *DİA*, XIV., Ankara 1996, s. 183-184.

²⁹ Gazneliler, Selçuklular ve Harizmşahlar gibi Orta Çağ İslam devletlerinde sarayın ve sultanın hayvanlarının bulunduğu istabl-ı sultanîden sorumlu kişilere " emîr-i âhur, mîrâhur, âhursâlâr, âhurbeg" denilirdi. Büyük Selçuklularda hükümdarın maiyetinde ve sarayında hizmet etmek için satın alınıp, yetiştirilen köleler arasından yükselen ve sultanın hayvanlarına bakan has ahırın birinci amirine emîr-i âhur denilirdi. Bu vazifeyi yürüten kişiye Türkiye Selçuklularında da aynı unvan verilmiştir. Türkiye Selçuklularındaki mirahur, merasim esnasında, sultanın atının dizginini tutardı. Kaynaklardan Türkiye Selçuklularında I. İzzeddin Keykavus zamanında Zeynüddin Başara ve I. Alâeddin Keykubad döneminde Esedüddin Ayaz adlı itibarlı kişilerin mîrâhur olarak görev yaptıkları öğrenilmektedir. Bk. Abbas Sarbâğ, "Mîrâhur", *DİA*, XXX., Ankara 2005, s. 141; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Mirâhûr", *İA*, VIII, İstanbul 1979, s. 349-350.

³⁰ Kale kumandanı anlamına gelen ve muhtelif kaynaklarda "kûtval", " dizdâr" ve "kaledâr" gibi isimlerle geçen kale dizdari, liyakat ve sadakat ehli devlet adamları arasından, sultan veya bölgenin sübaşısı tarafından tayin edilirdi. Kale dizdarları buldukları kalelerin en üst düzey yöneticisi konumundaydılar. Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, Ankara 2018, s. 270-272.

³¹ Kayaoğlu, *a.g.m.*, s. 91.

³² İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fi Umûr'l Âlâ'îye*, s. 155.

Keyhüsrev'i ve devlet adamlarını alıkoyarak Niğde'ye götürmüştür. Sultan Baybars'tan beklenen yardımın gelmemesi ve Muinüddin Pervane'nin 30 bin Moğol askeriyle Anadolu'ya gelmesiyle birlikte Hatiroğlu Şerefeddin'in isyanı bastırılmıştır. Moğollar Hatiroğlu Şerefeddin'i idam ettirdikten sonra Atabey Mecidüddin, Emir Seyfeddin Torumtay, Müstevfi Celâleddin Mahmud, Nureddin Caca'yı da sorgulamışlardır. Canları bağışlanan bu devlet adamları Moğollara yüksek meblağlarda diyet bedeli ödemişlerdir.

Seyfeddin Torumtay, Amasya tarihine etki eden önemli devlet adamlarındandır. Selçukluların Moğol tabiiyetine girmeden önceki dönemde Amasya valiliği görevinde bulunmu; Selçukluların Moğol tabiiyeti altında oldukları buhranlı evrelerde de Amasya valiliği görevini korumuştur. 1249-1280 yılları arasında Amasya valiliği yapmış ve Amasya'da vefat etmiştir³³.

1.1.1. Torumtay İsminin Kökeni

Selçuklu devlet ve toplumunda ad koyma usulü kendine özgü bir yapıya sahiptir. Bu geleneğin, Selçukluların egemen olduğu yaklaşık üç asırlık süreç içerisinde farklı unsurlardan etkilendiği ve eski Türk geleneğinin bu konuda belirleyici bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Türkçe adlar seçilirken doğada gücü sembolize eden varlıklar, yırtıcı hayvan adları, savaş aleti isimleri ve renkler, adlanmış unvanlar başlıca unsurlar olarak kullanılmıştır. Türklerin İslam dinini kabul etmeleri bu geleneği ciddi boyutta etkilemiştir. Bu çerçevede Selçuklular, Türkçe şahıs adlarını Arapça ve Farsça isim, unvan ya da elkâb ile takviye etmeyi gelenek haline getirmişlerdir³⁴.

Selçuklu devlet adamı olan Seyfeddin Torumtay; سيف الدين (Seyfeddin/ dinin kılıcı) Arapça lakabını ve Türkçe'de “yırtıcı kuş” manasına gelen Torumtay ismini kullanmıştır.³⁵ *Divân-ı Lügâti't-Türk* م تَرُ 36 kelimesini “deve yavrusu” مَتَاي 37 kelimesini ise yırtıcı kuş olarak açıklamıştır. *Şecere-i Terakime*'de Oğuz Han'ın on iki çadırında oturan yirmi dört torunundan Yazır'ın, ailesine simge edindiği kuşun Torumtay kuşu olduğundan bahsedilmektedir³⁸. Buradan da anlaşılacağı üzere Torumtay'ın yırtıcı bir kuş cinsi olduğu ve Türk geleneğinde önemli bir sembol olduğu görülmektedir.

³³ Gös.yer.

³⁴ Ali Kütük, “Selçuklu Dünyasının Antroponimik Haritası”, *SÜSAD*, S. 6 (2017), s. 177-178.

³⁵ Özbayraktar, *a.g.m.*, s. 445.

³⁶ Kaşgarlı Mahmut, *Divân-ı Lügâti't Türk*, (çev. Seçkin Erdi-Serap Tuğba Yurteser), İstanbul 2005, s. 582.

³⁷ Kaşgarlı Mahmut, *Divân-ı Lügâti't Türk*, s. 594.

³⁸ Ebül Gazi Bahadır Han, *Şecere-i Terakime*, (haz. Muharrem Ergin), t.y., s. 49.

Torumtay ismi kaynaklarda farklı şekillerde kaydedilmiştir. 665/1267'ye tarihlenen Torumtay Vakfiyesinde Torumtay adı, طرومطای şeklinde yazılıdır³⁹. Torumtay Türbesi'nin kitabesinde ise طرمطای şeklindedir⁴⁰. İbn Bîbî'de de طرمطای şeklinde geçmektedir⁴¹. Memlük tarihçisi Baybars Mansûrî ise طرنطای olarak yazmıştır⁴². Amasya tarihçisi H. Hüsâmettin طرومطای şeklinde yazılışın sahih, طورونطای şeklinde yazılışın ise manen sahih olduğunu belirtmiştir. H. Hüsâmeddin طورون kelimesinin delikanlı, gürbüz manasına geldiğini طوروم kelimesinin de haşarı hayvana söylendiğini belirtmiştir⁴³. İ. Kayaoğlu⁴⁴ bu ismi Turumtay, Ş. Yaltkaya⁴⁵ Tarantay ve O. Turan⁴⁶ Toruntay şeklinde telaffuz etmiştir. Bu konuda vakfiyelerin temel kaynak olması hasebiyle, bu çalışmada vakfiyede geçtiği şekliyle Torumtay olarak alınmıştır.

1.1.2. Seyfeddin Torumtay'ın Menşei

Seyfeddin Torumtay'ın doğum yeri ve tarihi bilinmemektedir. Türkiye Selçuklu dönemine ait kroniklerde ve vakfiyesinde de onun biyografisine katkıda bulunacak yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle araştırmacılar Torumtay'ın kökeni ile ilgili farklı görüşler öne sürmüşlerdir.

İ. Hakkı Uzunçarşılı Seyfeddin Torumtay'ın türbesinin kitabesinde أمير طرمطای بن عبدالله yazısından hareketle onun I. Alâeddin Keykubad dönemi gayr-i Türk yetiştirmelerinden biri olabileceğini söylemiştir⁴⁷. Bu suretle onun çocuk yaşta devşirilmiş bir gulam olduğunu düşünmüş olmalıdır.

Amasya Tarihi yazarı Hüseyin Hüsâmeddin, Seyfeddin Torumtay'ın Türk kökenli hatta Amasyalı olduğunu ileri sürmüştür⁴⁸. Ancak bu bilgiyle ilgili başka herhangi bir malumatta bulunmamıştır.

Gordlevski ise İbn Haldun'u kaynak göstererek Torumtay'ın II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in azat ettiği bir gulam olduğunu söylerken onun milliyeti ile ilgili herhangi bir

³⁹ İsmet Kayaoğlu, *a.g.m.*, s. 108.

⁴⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılıoğlu, *Anadolu Türk Tarihi Vesikalarından: Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilayet, Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler*, İstanbul 1927, s. 95.

⁴¹ İbn Bîbî, *Ahbar-ı Selacike-i Rum*, (çev. Muhammed Cevâd Meşkûr), Tahran 1971, s. 267, 269, 277, 293 ; İbn Bîbî, I, s., 545, 587, 590, 592, 608.

⁴² Baybars el-Mansûrî, *Zubdetü'l Fikre*, s. 27-29.

⁴³ Abdîzâde Hüseyin Hüsâmeddin, *Amasya Tarihi*, II. , İstanbul 1329-1332, s. 389.

⁴⁴ Kayaoğlu, *a.g.m.*, s. 91.

⁴⁵ İbn Şeddâd, *Al-Melik Al-Zahir*, s. 58.

⁴⁶ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2017, s. 471, 48-489, 505.

⁴⁷ Uzunçarşılıoğlu, *Amasya.*, s. 96.

⁴⁸ Hüseyin Hüsâmeddin, *Amasya*, II., s. 390.

bilgi vermemektedir⁴⁹. Sadi Kucur türbe kitabesinde baba adı Abdullah yazan Seyfeddin Torumtay'ın sonradan Müslüman olduğunu söylemektedir⁵⁰. Seyfeddin Torumtay'ın vakfiyesini yayımlayan İsmet Kayaoğlu da aynı şekilde Seyfeddin Torumtay'ın bir gulam olduğunu belirtmekten başka bir açıklamada bulunmamıştır⁵¹.

Bu konuyla ilgili Aykut Özbayraktar yayınlanan vakfiyede vâkıfın isminin السلام .... طرومطای بن عبد şeklinde yazılmasından ve burada okunamayan bir kelimedede Seyfeddin Torumtay'ın babasının yahut dedesinin ismi olarak “Abdüsselam” geçmesinden dolayı onun mühtedi olduğunu kabul etmemektedir. Torumtay adının Türkiye Selçuklu çağında Memlükler tarafından da yaygın olarak kullanıldığı ve bu adla anılan Memlük devlet adamlarının bulunduğunu söylemektedir⁵². Dolayısıyla A. Özbayraktar, Türkiye Selçuklu yöneticilerinden Seyfeddin Torumtay'ın da Bahrî Memlükler gibi Kıpçak kökenli olabileceği sonucunu çıkarmaktadır⁵³.

Gök Medrese ile ilgili bugün mevcut olan vakfiye Osmanlı Devleti döneminde, 1170/1757 tarihinde kaydedilmiş zeyldir. Türkiye Selçuklularında var olan gulam sisteminde isimlerin ne şekilde kaydedildiği bilinmese de Osmanlı Devleti'nde gulam sisteminin devamı olan devşirme sisteminde devşirilen çocukların isimlerinin nasıl kaydedildiği hakkında bilgiler bulunmaktadır. Buna göre Abdullah ismi daha çok tercih edilmesine rağmen Abdurrahman, Abdussamed, Abdülhamid, Abdülhay gibi farklı isimlerle de devşirmelerin kaydedildikleri olmuştur⁵⁴. Nitekim Gök Medrese Vakfı'na ait Osmanlı belgelerinde incelendiği şekliyle Seyfeddin Torumtay'ın adı Torumtay b. Abdülhamid, Torumtay b. Abdullah ve Torumtay Paşa olarak kaydedilmiştir⁵⁵. Dolayısıyla vakfiye metninde yer alan “Abdüsselam” ismi de yukarıda belirtilen isimler gibi Osmanlı döneminde sonradan Müslüman olanları belirtmek için kullanılan isimlerden birisi olmalıdır. Seyfeddin Torumtay'ın türbe kitabesiyle sandukasında adının Seyfeddin Torumtay b. Abdullah⁵⁶ olarak geçmesinden de yola çıkarak onun bir mühtedi olduğu sonucunu çıkarmak doğru olacaktır. Seyfeddin Torumtay'ın yaşadığı dönemde milliyet toplum ve devlet nezdinde çok önemli değildi. Dolayısıyla kaynaklarda Seyfeddin Torumtay'ın milliyeti ile alakalı hiçbir bilgi

⁴⁹ Vladimir Aleksandroviç Gordelovski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, (çev Azer Yaranur), Ankara 1988, s. 139.

⁵⁰ Kucur, *a.g.t.*, s.11.

⁵¹ Kayaoğlu, *a.g.m.*, s. 91.

⁵² Baybars Mansûri, *Zubdetü'l Fikre*, s. 296, 299, 419.

⁵³ Özbayraktar, *a.g.m.*, s. 446.

⁵⁴ Abdullah Demir, “Osmanlı Devleti'nde Devşirme Sistemi”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/1 (2017), s. 19-27.

⁵⁵ VGMA. 2594-16; VGMA. 2589-151.

⁵⁶ Kom. Başk. Ahmet Kaya, *Amasya Kitabeleri ve Mezar Taşları*, Amasya 2016, s. 72-73.

bulunmamaktadır. Bu sebepten onun milliyetini belirlemek kaynak yetersizliğinden dolayı mümkün görünmemektedir.

1.2. Selçuklu Devlet Adamı Olarak Seyfeddin Torumtay

Seyfeddin Torumtay I. Alâeddin Keykubad'ın emîr-i âhuru olup, II. Gıyâseddin Keyküsrev'in son döneminde Amasya kale dizdarlığı yapmıştır⁵⁷. Hüseyin Hüsâmeddin, Torumtay'ın 1246'da Malatya sübaşısı⁵⁸, 1249'da da Amasya Emiri olduğunu yazmıştır⁵⁹. 1254 yılında II. Alâeddin Keykubad'ın Moğol Hanı'na gitmesiyle ilgili bilgiler veren Baybars Mansûrî, Seyfeddin Torumtay'ı Amasya Emiri⁶⁰ olarak zikretmiştir⁶¹. Seyfeddin Torumtay'ın emir unvanı Torumtay Vakfiyesinde de geçmektedir⁶².

Kaynaklarda, Seyfeddin Torumtay'ın ismi hem askerî olaylarda hem de siyasi gelişmelerde geçmektedir. Onun gulamhaneden yetişmiş olması askerî özelliklerini baskın kılmaktadır. İbn Bîbî 1245 yılında Çukurova'da Ermeniler üzerine yapılan seferde Seyfeddin Torumtay'ın ismini ordudaki büyük emirler arasında saymaktadır⁶³. Yine İbn Bîbî'nin yazdığı üzere, Sahib Ata Fahreddin Ali'nin Kırım'da bulunan Sultan İzzeddin'e yardım etmesinin ardından oğlu Emir Taceddin Hüseyin'in tutuklandığı olaylar sırasında Seyfeddin Torumtay "Emir" sıfatıyla divanda bulunmaktaydı. Bu onun siyasi alandaki gücünü göstermesi açısından önemlidir.

⁵⁷ Kayaoğlu, *a.g.m.*, s. 91.

⁵⁸ Kaynaklarda serleşker, sübaşı, emîr-i leşker-i vilâyet, sipehdâr-ı vilâyet, ümerâ-yı sipâh, za'îm veya za'îmü'l-cüyûş gibi isimlerle zikredilen sübaşılar, Türkiye Selçuklu ülkesindeki şehir ve vilâyetlerin idarîve askerî işlerinden sorumlu olup, buldukları bölgenin en üst askerî ve idarî âmirleri konumundadırlar. Göksu, *a.g.e.*, s. 261-262; Ayrıca Bk. İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, II , Çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1996 , s. 122.

⁵⁹ H. Hüsâmeddin, *Amasya*, II., s. 386-389.

⁶⁰ Kaynaklarda melikü'l-ümerâ, beylerbeyi, emîrü'l-ümerâ, emaret-i beylerbeyi, sipehdâr-ı kebîr, sipehdâr-ı memleket gibi unvanlarla zikredilen bu unvan, devlet teşkilâtı içerisinde "başkumandan" sıfatını taşıyan Sultan'dan sonra gelen en üst askerî makamdır. Ancak kaynaklar incelendiğinde melikü'l-ümerâ unvanının sadece merkezde bulunan Türkiye Selçuklu ordusunun kumandanı için değil, uc vilâyetlerinden bulunan uc beylerbeyleri ve herhangi bir sefer veya savaş münasebetiyle ordu kumandanı olarak tayin edilen ümerâ için de kullanıldığı anlaşılmaktadır. Erkan Göksu, *a.g.t.*, s. 254-255; Ayrıca Bk. Kerîmü'd-dîn Mahmud Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, (çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2000, s. 37, 40, 42, 50, 65, 79, 92, 97, 100, 145, 146, 192, 193.; İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, II, s. 271, 470, 522, 527, 530, 590, 596, 597, 604, 612, 613, 616, 618, 620, 627, 629, 655, 662, 664, 731.

⁶¹ Baybars Mansûrî, *Zubdetü'l Fikre*, s.27.

⁶² Kayaoğlu, *a.g.m.*, s. 106.

⁶³ İbn Bîbî, , *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, II, s. 86.

1.2.1 IV. Rükneddin Kılıç Arslan ile II. İzzeddin Keykavus Arasındaki Taht Mücadelesinde Seyfeddin Torumtay'ın Rolü

Kaynaklarda Seyfeddin Torumtay'ın adı, Türkiye Selçuklu siyaset sahnesinde II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve II. Alâeddin Keykubad'ın ortak saltanatları süresindeki (1249-1254) iktidar mücadelelerinde sıklıkla zikredilmiştir.

Moğolların hanı Göyük Han'ın (1246-1248) tahta çıkışını kutlamak amacıyla 1246'da Karakorum'da yapılacak büyük kurultaya bütün tabi hükümdarlar ve devlet temsilcileri davet edilmişti. Bu münasebetle Konya'ya gelen Moğol elçileri Sultan II. İzzeddin Keykavus'u da bu merasime davet etmiş ve onun bu törende Moğol Hanı'na itaat arz etmesini istemişlerdir. Ancak Sultan II. İzzeddin Keykavus yokluğunda devletin karmaşaya gireceğini ve düşmanların saldıracağını öne sürerek yerine kardeşi şehzade Rükneddin Kılıç Arslan'ın bu törene katılacağını bildirmiştir. Devlet erkânı tarafından kararlaştırıldığı şekilde yanında atabeg olarak Tercüman Bahaeddin Erzincanî⁶⁴ ve beraberinde hediyelerle birlikte 1246 başlarında Melik Rükneddin Kılıç Arslan Moğolistan'a gönderilmiştir. Onun Anadolu'ya dönüşü ise, ancak üç yıl sonra gerçekleşmiştir. Rükneddin Kılıç Arslan, Moğolistan'da geçirdiği uzun süre içinde Moğol hanından, Rum memleketinin sultanlığının kendisine ve vezirliğinin de Şemseddin İsfahâni'den⁶⁵ alınarak Tercüman Bahaeddin Erzincanî'ye verildiğine dair bir yarlığ⁶⁶ almıştır⁶⁷. Tercüman Bahaeddin Erzincanî, Moğol Han'ına vezir Şemseddin İsfahâni'nin "*Anadolu'da devlet büyüklerini öldürdü, ölen sultanın annesi ile evlendi, saltanata geçirerek emrine aldığı yeni sultanı tahta çıkarırken sizin emrinizi almadı*" şeklinde şikâyetlerde bulunarak onun tutuklanması emrini almıştır.

Sahib Şemseddin İsfahâni'nin Türkmen Ahmed⁶⁸ isyanıyla uğraştığı bir sırada Rükneddin Kılıç Arslan'ın iki bin Moğol askeri ile birlikte Selçuklu ülkesine sultan olduğu

⁶⁴ Türkiye Selçuklularına Moğollar tarafından atanan ilk vezirdir. Turan, *Selçuklular Zamanı*, s. 63.

⁶⁵ Sahib Şemseddin İsfahâni, yüksek kademelerde yirmi yılı aşkın bir süre Türkiye Selçuklu Devletine hizmet etmiş, İran kökenli, bir devlet adamıdır. Onun eşraf-ı matbah, tuğracı, şahne, melikü'l-ümera, elçi, niyâbeti saltanat, niyâbeti hazret ve vezirlik görevlerine bulunduğu bilinmektedir. II. İzzeddin Keykavus'un veziri olup iki yıl geniş yetkilerle adeta bir hükümdar gibi Selçuklu ülkesini yönetmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti üzerindeki otoritesini artırmak ve bunu devamlı kılmak maksadıyla ölen Selçuklu Sultanının eşi ve mevcut sultanın annesi olan Berduliye Hatun ile evlenmiştir. Moğollar tarafından 1249 yılında öldürülmüştür. Bk. Mehmet Suat Bal, "Türkiye Selçuklu Devletine Hükümdarlık Yapan Vezir; Şemseddin İsfahâni", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 19 (2006) , s. 265-294.

⁶⁶ Moğol Hükümdarlarının fermanı. Bk. Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 29.

⁶⁷ Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, *Târîhu Muhtasari'd Düvel*, (çev. Şerafeddin Yaltkaya), Ankara 2011, s. 21-22. ; Abû'l Farac, *Abû'l Farac Tarihi*, II., s. 547-549.

⁶⁸ İbn Bîbî bu isyanı, "*Uç tarafında Sultan Alâeddin'in oğlu olduğunu iddia eden Ahmed adında biri ayaklandı. Bölgenin Türkleri onun davetine uymuşlardır. İlerledikçe kalabalığının sayısı artmakta, çıkardığı karışıklık daha geniş alanlara yayılmaktadır. Eğer ona karşı tedbir alma konusunda ihmal gösterilirse, iki ay sonra o diyarda saltanat devletinin taraftarı hiçbir asker kalmaz*" demiştir. Bu isyan Selçuklu ordusu ve Lampron Senyörü'nün

haberi ulaşmıştır. Bu haberler üzerine Şemseddin İsfahâni, eski Malatya Sübaşısı ve hâlihazırda Emîr-i Arız olan Emîr Reşideddin'i⁶⁹, kendisinin görevinde devam etmesini sağlayacak bir yarlığ alması için, Moğol Han'ına yanına birçok altın ve mücevherle birlikte göndermiştir. Erzincan'a kadar gelen Reşideddin, Melik Rükneddin Kılıç Arslan'ın yaklaştığı haberini alınca, yanındaki değerli hediyeleri Kemah Kalesi'ne bırakmış ve beraberinde az kişiyle birlikte Halep'e kaçmıştır. Melik Rükneddin Kılıç Arslan ise, beraberindeki iki bin Moğol askeriyle önce Erzincan'a gelmiş, ardından Sivas'a geçerek burada sultanlığını ilan etmiştir. Rükneddin Kılıç Arslan'ın sultanlığı, Erzincan ve Sivas dışında Kayseri, Malatya, Harput ve Diyarbakır'da kabul görmüştür. Bu bölgelerde Sahib Şemseddin'in adamları azledilmiş, yerlerine Rükneddin'in adamları atanmıştır⁷⁰.

Şemseddin İsfahâni'nin Sultan II. İzzeddin'in annesi Berduliye Hatun ile evlenmesinden sonra devleti idare eden yegâne adam olması onun ölümüne sebep olmuştur. Neticede 8 Zilhicce 646/24 Mart 1249'da öldürülmesinden sonra kellesi Sivas'ta bulunan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'a gönderilmiştir. İbn Bîbî, vezir Şemseddin İsfahâni'nin kellesi IV. Kılıç Arslan'a getirildiği zaman Seyfeddin Torumtay'ın vezirin akıbetine üzüldüğünü kaydetmiştir⁷¹. Şemseddin İsfahâni'nin bertaraf edilmesinden sonra Rükneddin Kılıç Arslan, kendisiyle birlikte Moğolistan'da bulunan Kadı Cemaleddin Hutênî ve İmameddin Hutênî'yi⁷² Konya'ya göndermiştir. Rükneddin Kılıç Arslan, saltanatın kendisine ait olduğunu ve bunun temini için de iki bin Moğol süvarisinin yanında bulunduğunu bildirmiştir. Konya sarayında yapılan görüşmelerde Cemaleddin Hutênî II. İzzeddin Keykavus'a giderek Rum memleketlerinin sultanlığını, kardeşi IV. Rükneddin Kılıç Arslan'a bırakmasını talep etmiştir. Elçi Cemaleddin Hutênî, kendisi için de, sultandan birtakım isteklerde bulunarak Konya Kadılığı görevi dışında Rum memleketleri kadılığını ve vakıflarının nazırlığını istemiştir. Celâleddin Karatay'ın burada büyük kardeş varken küçüğünün sultan olmasının örfe uymadığı ve böyle bir durumun halk ve halife nazarında da iyi karşılanmayacağını

---

de yardımı ile üç ayda bastırılabilmiştir. İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, II, S. 116-117; Nejat Kaymaz, *Pervâve Mu'inü'd-Dîn Süleyman*, Ankara 1970, s. 38.

⁶⁹ Osman Turan eski Malatya Sübaşısı ve Emîr-i Arız olan Reşideddin Cüveyni'nin Kılıç Arslan'dan Halep'e kaçtığını sonradan onun getirtilerek Hafik kalesine kapatılıp öldürüldüğünü yazmıştır. Ancak bu bilgiden sonra Reşideddin'den Altın-Ordu'ya gittiğini ve Batu Han'dan Emîr-i arızlık görevi yarlığı aldığı bilgisini vermektedir. Dolayısıyla Osman Turan'ın Reşideddin'in öldürüldüğü ile ilgili verdiği bilgi yanlıştır. Bk. Osman Turan, *Selçuklular Zamanı.*, s. 484,489. Abû'l Farac Reşideddin'in Hafik kalesi esaretinden kurulan tek kişi olduğunu yazmıştır. Abû'l Farac, *Abû'l Farac Tarihi*, II, s. 548.

⁷⁰ Abû'l Farac, *Abû'l Farac Tarihi*, II, s. 548.

⁷¹ İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, s. 120.

⁷² Doğu Türkistan'daki Hoten şehrinden olanlar Hutênî yahut Hotenî olarak adlandırılmıştır. İlhanlılar döneminde Hotenli maliye memurlarının Diyarbakır bölgesine getirildiği ve Kaşgarlılar ve Hotenlilerin Kayseri, Konya ve Niğde taraflarına yerleştirildikleri bilinmektedir. Ahmet Taşağıl, "Hoten", *DİA*, XVIII, Ankara 1998, s. 251-253.

söylemiştir. Bu suretle Celâleddin Karatay'ın, üç kardeşin birlikte tahta oturmasını, sikke ve hutbede doğum sırasına göre adlarının kullanılması teklifini Cemaleddin Huteni olumlu karşılamıştır. Bundan sonra Rükneddin Kılıç Arslan'ın yanına gelen Huteni, devlet adamlarını ve Rükneddin Kılıç Arslan'ı da ikna ederek Moğol askerlerinin gönderilmesini sağlamıştır⁷³.

IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve yanındaki Emîrlere Moğol askerlerinin gönderilmesinin ardından, Kayseri'ye doğru yola çıkmışlardır. Latif Kervansarayında⁷⁴, vezirlik makamında bulunan Tercüman Bahaeddin Erzincanî'nin yerine Nizamettin Hurşid⁷⁵ getirilmiş; Beylerbeyi makamı Siraceddin Sarıca'ya; Malatya sübaşılığı Seyfeddin Torumtay'a; Sivas sübaşılığı da Seyfeddin Türkeri'ye verilmiştir⁷⁶. Rükneddin Kılıç Arslan taraftarı ümeranın kendi bildikleri gibi hükümler çıkarmasına Celâleddin Karatay göz yummuştur⁷⁷. Zira Şemseddin İsfahâni'den sonra vezirlik makamına getirilen Kadı İzzeddin Razi'nin azledildiğine dair fermanı Celâleddin Karatay, İzzeddin Razi'ye göndermiştir⁷⁸. Ebû'l Farac bu süreçte IV. Rükneddin Kılıç Arslan taraftarlarının sürekli olarak birbirleriyle kavga ederek II. Keykavus'u saltanattan uzaklaştırıp IV. Kılıç Arslan'ı tek sultan olarak görmek istediklerini yazmıştır⁷⁹.

IV. Rükneddin Kılıç Arslan, Aksaray'a geldiğinde yanındaki emirler Kadı Cemaleddin Huteni'nin kendilerine getirmiş olduğu ve kabul ettikleri üç kardeşin aynı anda tahta oturması teklifinden vazgeçerek eskiden olduğu gibi IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın kendi başına saltanat sürmesi iddiasında bulunmuşlardır. Bunun üzerine Celâleddin Karatay, Şeyh İmameddin Malatya ve Necmeddin Nahcevani'yi⁸⁰, IV. Rükneddin Kılıç Arslan'a ve taraftarlarına öğüt vermeleri için birkaç defa yollamıştır. Ancak Sultan Rükneddin'in taraftarlarını ikna edememişlerdir⁸¹.

⁷³ İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, s. 120-121.

⁷⁴ Sivas-Kayseri yolundadır. İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, s. 121.

⁷⁵ Sultanhanı Savaşı'nın ardından IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın tek başına hükümdar olduğu dönemde Sultan'ın naibi saltanatlığını yapmıştır. 1256 Hoca Noyan'ın öldürülmesinden sorumlu tutulup idam edilmiştir. Muharrem Kesik, "Muînüddin Süleyman Pervâne", *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, s. 91.

⁷⁶ İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, s. 122.

⁷⁷ Turan, *Selçuklular Zamanı*, s. 486.

⁷⁸ İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, s. 122.

⁷⁹ Abû'l Farac, *Abû'l Farac Tarihi*, II, s. 549.

⁸⁰ Celâleddin Karatay müşterek saltanat döneminde bu âlim kişiyi vezirlik makamına getirmiştir. Kadı Necmeddin, hazineden kendisine günde iki dirhemden ve yılda da yedi yüz yirmi dirhemden fazla ödeme yapılmaması, diğer devlet erkânına da bununla karşılaştırma yapılarak maaş ödenmesi şartlarıyla bu görevi kabul etmiştir. Karatay, veziri yılda kırk bin dirheme razı etmiştir. Diğer devlet erkânının maaşı da yarıya indirilmiştir. Bu durum devlet görevlilerini rahatsız etmiştir. Turan, *Selçuklular Zamanı*, s. 488-489.

⁸¹ İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, s. 123.

II. İzzeddin Keykavus taraftarı emirler Konya'dan harekete geçerek Ruzbeh düzlüğünde⁸² Selçuklu ordusunu toplamışlardır. Bu orduda İbn Bîbî'nin kaydına göre Arap ve ücretli askerler de vardır. II. İzzeddin Keykavus'un ordusu Aksaray'da Sultan Kervasarayı⁸³ önüne geldiğinde 10 bin kişiye ulaşmıştır. Sabah olunca her iki sultanın askerleri silahlarını kuşanmışlar ve savaş düzeni almışlardır. Sultan İzzeddin'in öncü birliklerinin emirleri emîr-i ahur Fahreddin Arslandoğmuş,⁸⁴ emîr-i candar Nureddin Yakub; Sultan Rükneddin'in öncü birliklerinin emirleri ise Seyfeddin Torumtay ile Seyfeddin Türkeri idi. Bu sırada barış olması umuduyla iki kardeş arasında elçiler gidip gelmiştir. Bu uzun bekleyiş sırasında Seyfeddin Torumtay komutasında bulunan on beş kişilik bir asker grubu Sultan II. İzzeddin'in ordusuna saldırmıştır. Ancak Sultan II. İzzeddin'in ordusunun bu grubu geri püskürtmesi sebebiyle Seyfeddin Torumtay'ın safında bulunan askerler dağılmışlar ve Seyfeddin Torumtay esir düşmüştür. Sol cenahta bulunan Seyfeddin Türkeri'nin de başarısız olup esir edilmesinden sonra Rükneddin Kılıç Arslan'ın ordusu dağılmıştır. Rükneddin Kılıç Arslan da Fahreddin Arslandoğmuş tarafından II. İzzeddin Keykavus'un yanına getirilmiştir⁸⁵. 14 Haziran 1249'da meydana gelen bu savaştan sonra Celâleddin Karatay önderliğinde müşterek saltanat kurulmuştur⁸⁶.

İbn Bîbî Sultan Kervasarayı'nda esir tutulan emîrlerin cezaları için mevkilerine göre diyet bedeli belirlenerek iktalarına geri gönderildiğini kaydetmiştir⁸⁷. Hüseyin Hüsâmeddin'in kaydında Seyfeddin Torumtay'ın 1249'da Amasya Emiri olduğu yazmaktadır. Anlaşılan Seyfeddin Torumtay, Rükneddin Kılıç Arslan taraftarıyken kendisine verilen Malatya valiliğini savaştan sonra kaybetmiştir. Aslında Hüseyin Hüsâmeddin'in 1246'da Seyfeddin

⁸² Esedüddin Ruzbe 1249 yılında, Konya'da "Ruzbeh düzlüğü" olarak tarif edilen mevkide Horozlu Han da denilen Ruzbe Han'ı yaptırmıştır. İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, II, s. 123-124, 140. İ. Hakkı Konyalı, Ruzbe Kervansarayı için, "bir hükümdar, bir ordu, bir devlet ulusu ve ağır bir misafir Konya'ya girip çıkarken burada karşılaşılır ve buradan uğurlanırdı. Hanın önünde sık sık çadırlar kurulur ve kaldırılırdı" demiştir. Bk. İ. Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya 2007, s. 679-682.

⁸³ Kaynaklarda Kılıç Arslan Hanı olarak da geçen bu kervansaraydan günümüze hiçbir şey kalmamıştır. İbn Bîbî İzzeddin Keykavus ve Rükneddin Kılıç Arslan arasındaki mücadelede bu hanın Aksaray civarında olduğunu yazmıştır. Bk. Osman Turan, "Selçuk Kervansarayları", *Belleten*, X/39 (1946), s. 476

⁸⁴ Türkiye Selçuklu Devleti emirlerinden Yaruk İnal'ın torunu, Sevinç oğlu Atabek Fahrettin Arslandoğmuş önemli Selçuklu devlet adamlarındandır. Konya Çifte Merdiven Mahallesi'nde 1256 yılında Atabekiye Medresesi'ni yaptırmıştır. Medresenin açılışına, büyük âlim ve Konya kadısı Siraceddin Urnevî, Şeyh Sadreddin Konevî, Mevlânâ Celâleddin Rumî, Muinüddin Pervane gibi Konya ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin önemli kişileri katılmıştır. Atabekiye Medresesi'nin ilk müderrisi, Karatay Medresesi'nden tayin edilen Mardinli Şerafeddin olmuştur. Atabekiye Medresesi'nde fıkıh ilimleri okutulduğu belirtilmektedir. Atabekiye Medresesi'nin ana binası 1930'lu yıllarda yıkılmıştır. Mehmet Birekul, "Anadolu Selçuklu Devleti'nde Eğitim ve Konya Medreseleri", *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 3, s. 89.

⁸⁵ İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, s. 123-124.

⁸⁶ Anonim, *Selçukname Tarih-i Al-i Selçuk*, s. 45.

⁸⁷ İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, s. 124.

Torumtay'ın Malatya valiliğine getirilmesi üzerine verdiği bilgi⁸⁸ başka kaynaklarda geçmemektedir. Hüseyin Hüsâmeddin'in kaydettiği üzere 1246'da Malatya valisi olan Seyfeddin Torumtay, Rükneddin Kılıç Arslan taraftarı olduğunda da Malatya valisi olması gerekmektedir. Zira Rükneddin Kılıç Arslan Moğolistan'dan 1249'da dönmüştür. Yukarıda da bahsedildiği üzere Rükneddin Kılıç Arslan, yanında bulunan Seyfeddin Torumtay ve diğer ümera ile birlikte hareket etmiş ve Kayseri'de bir takım devlet görevleri vermiştir. Hüseyin Hüsâmeddin'in kaydına göre zaten bu sırada Malatya valisi olması gereken Seyfeddin Torumtay'a yeniden Malatya valiliği tevcih edilmesi mantığa aykırı görünmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla Hüseyin Hüsâmeddin, Seyfeddin Torumtay'ın Kayseri'de 1249'da aldığı Malatya valiliğinin tarihini karıştırmış olmalıdır.

Seyfeddin Torumtay'ın da 1249'da Amasya emiri olduğunu göz önüne alındığında onun eski iktasının da Amasya olduğu sonucuna ulaşılabilir. Böylece Seyfeddin Torumtay'ın 1246'da Malatya emiri olduğu bilgisinin tarihi kaynaklarda geçmemesi ve olaylardan sonra emirlerin makamlarının ve iktalarının oldukları yerlere gönderildikleri bilgisinden yola çıkarak onun 1249 öncesinde de Amasya emiri olduğu kuvvetle muhtemel görünmektedir.

1.2.2. Seyfeddin Torumtay'ın Erzincan Selerkeşliği İçin Muinüddin Sülayman Pervane ile Anlaşmazlığı

Celâleddin Karatay 1249'da Aksaray'daki savaştan sonra müşterek saltanat dönemini oluşturmuştur. Üç kardeşin de atabeği unvanını alan Celâleddin Karatay vezirliğe de Necmeddin Nahçevânî gibi alim ve tarafsız birisini getirerek devlet nizamını kurmaya çalışmıştır. Devlet görevlilerine verilen maaşların düşürülmesi ve devlet nizamının kurulmaya başlanması ihtiraslı devlet adamlarını rahatsız etmiştir. Bu sırada Batu Han (1227-1256)'dan gelen elçiler üzerine maktul vezir Şemseddin İsfanânî'nin ölümünün araştırılması ve ödenecek haracın temini için Şemseddin Mahmud Tuğraî, Altın Ordu'ya gönderilmiştir. Heyete Şemseddin İsfahânî'nin ölümüyle mevkilerini kaybeden devlet adamları katılmış ve Batu Han'dan siyasi görevler talep etmişlerdir. Buna göre; Mahmud Tuğraî vezir, Şücaeddin Abdurrahman naip, Reşideddin Cüveynî Emîr-i arız, Hatireddin Zekeriya ise Çorum emiri olarak Han'dan yarlıg almışlardır. Devlet adamlarının kendi çıkarları için hareket etmelerini Celâleddin Karatay, Emir Şemseddin Yavtaş, Emîr-i arız Arslan-doğmuş ve Nizameddin Hurşid gibi kişiler tepkiyle karşılamıştır. Bunun üzerine Divan'da yapılan tartışmalardan sonra naip Şücaeddin, Sinop'a, Reşideddin Malatya'ya; Hatireddin de Çorum'a, iktalarına

⁸⁸Abû'l Farac bu dönemle ilgili kaydına Reşideddin'in Malatya sübaşısı olduğu bilgisini vermektedir. Abû'l Farac, *Abû'l Farac Tarihi*, II, s. 548.

geri dönmüşlerdir⁸⁹. Seyfeddin Torumtay da yukarıda bahsedildiği gibi eski iktası olan Amasya'ya gitmiştir.

Devlet adamlarının kendi ihtirasları için Moğollardan mevki talep ettikleri bu dönemde kaynaklarda Seyfeddin Torumtay'ın da adı geçmektedir. Muinüddin Süleyman ile Seyfeddin Torumtay, Erzincan sübaşılığı konusunda anlaşmazlığa düşerek mevzuyu Baycu Noyan'a götürmüşlerdir. Bu dönemde Seyfeddin Torumtay daha kıdemli bir devlet adamıydı. Ancak İbn Bîbî Baycu Noyan'ın, Muinüddin Süleyman'ın babası Sahib Mühezzibeddin Ali'yi sulh görüşmelerinden⁹⁰ tanınmasından dolayı bu anlaşmazlıkta Muinüddin Süleyman'ın tarafını tuttuğundan bahsetmektedir⁹¹. Nitekim 1254'de II. Alâeddin Keykubad ile Moğolistan'a giden heyette bulunan Seyfeddin Torumtay'dan Arap kaynağı Baybars Mansûrî Amasya emiri olarak bahsetmektedir⁹². Seyfeddin Torumtay'ın Amasya emiri olduğu dönemde daha önemli bir mevki olan Erzincan sübaşılığı için mücadeleye girişmesi onun hırslı bir devlet adamı olduğu kanaatini uyandırmaktadır.

1.2.3. Seyfeddin Torumtay'ın Sultan II. Alâeddin Keykubad'ın Moğolistan Seyahatine Katılması ve Moğolistan'da Yaşananlar

Aksaray yakınlarında IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın yenilmesi ve müşterek saltanat döneminin kurulmasından sonra Seyfeddin Torumtay'ın ismine kaynaklarda, Muinüddin Süleyman Pervane ile Erzincan sübaşılığındaki anlaşmazlığın ardından ancak 1254 yılında rastlanmaktadır. II. Alâeddin Keykubad ile Moğolistan'a giden heyetin içinde Seyfeddin Torumtay da vardır⁹³.

Batu Han'ın, Sultan'ın Moğol Hanı'na itaatini arz etmesi için elçiler yollamış; gelmemesi halinde Moğol askerlerinin ülkeyi istila edeceğini bildirmiştir. Bu döneme kadar Selçuklu devlet adamları Moğollardan gelen itaat taleplerini bir şekilde geri çevirerek Selçuklu Sultanının bizzat Moğol Hanı'na tabiiyetini engellemişlerdir. Ancak Batu Han'ın ısrarlı talepleri üzerine çaresiz kalan Sahib Kadı İzzeddin, Atabeg Emîr Celâleddin Karatay, Sultan İzzeddin Keykavus, Rükneddin Kılıç Arslan ve Alâeddin Keykubad'ın da bulunduğu alay ile Kayseri'ye hareket etmişlerdir. Sultan II. İzzeddin Keykavus, buradan Moğol

⁸⁹ İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, s. 127-128.

⁹⁰ 1243'de Selçukluların Köseadağ Savaşı'nda Moğollara yenilmesinden sonra vezir Mühezzibüddin Ali yanına Amasya kadısı Fahreddin ile birlikte bir heyet alarak, Moğol kumandanı Baycu Noyan ile barış yapmak için Amasya'dan yola çıkmış ve Baycu Noyan ile yılda 360.000 dirhem, 10.000 koyun, 1000 sığır ve deve verilmesi şartıyla bir antlaşma imzalamıştır. İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, s. 74-76.

⁹¹ İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, s. 129.

⁹² Baybars Mansûrî, *Zubdetü'l Fikre*, s. 27

⁹³ İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, s. 136.

heyetiyle birlikte Sivas tarafına yola çıkmıştır. Sultan II. İzzeddin Keykavus Sivas'a ulaştığında Kayseri'de hastalanarak 652/1254'de vefat eden Celâleddin Karatay'ın ölüm haberi gelmiştir. Bunun üzerine II. İzzeddin Keykavus, yokluğunda kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan'ın saltanata oturacağından korkarak seyahatten vazgeçtiğini bildirmiş ve Kayseri'ye geri dönmüştür⁹⁴.

II. İzzeddin Keykavus'un Moğol Han'ına gitmekten vazgeçmesi üzerine devlet ricalince kardeşi Alâeddin Keykubad'ın, Mengü Kaan'a giderek itaatini arz etmesi gerekli görülmüştür. Bunun üzerine 1254 yılı sonlarına doğru Alâeddin Keykubad Emir Seyfeddin Torumtay'ın da bulunduğu bir heyetle Moğolistan'a gitmek üzere yola çıkmıştır. Ancak seyahat sırasında Alâeddin Keykubad ölmüştür. Bu olayla ilgili kaynaklarda farklı bilgiler verilmektedir. İbn Bîbî, Alâeddin Keykubad'ın Batu Han'ın huzuruna ulaştığını ve oradan ayrıldıktan sonra bir gece eğlencesinin ardından sabah çadırında ölü bulunduğunu belirtmiştir. Burada devlet adamlarının detaylı araştırma yapmasına rağmen Sultan II. Alâeddin Keykubad'ın ölüm nedeni belirlenememiştir⁹⁵. Aksarayî bu konuyla ilgili olarak; Alâeddin Keykubad'ın Batu Han'ın huzuruna yaklaştığı sıralarda Konya'da bulunan II. İzzeddin Keykavus ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın, kardeşleri II. Alâeddin Keykubad'ın Moğolistan'dan kendi aleyhlerine bir yarlıg alarak saltanatı ele geçireceğinden korktuklarını bildirmektedir. Bunun üzerine II. Alâeddin Keykubad'ın atabeyi ve hizmetkârı olan Bedreddin Müslîh'i⁹⁶ makam ve mal vaadiyle kandırıp, II. Alâeddin Keykubad'ı öldürtmüşlerdir⁹⁷. Ebûl-Farac da II. Alâeddin Keykubad'ın Batu Han'a varmadan devlet adamları tarafından öldürüldüğünü söylemiştir⁹⁸. Aynı şekilde İbnü'l-İbrî de II. Alâeddin Keykubad'ın yolda öldüğünü belirtmiştir⁹⁹. Baybars Mansûrî heyetin iki farklı kabile halinde yol aldığını belirtmiştir. Seyfeddin Torumtay liderliğindeki kafilenin hediyeleri, Şemseddin Tuğraî liderliğindeki kafilenin ise Sultan II. Alâeddin Keykubad'ı yanında bulundurduğunu ve Sultan II. Alâeddin Keykubad'ın Batu Hanın yanından ayrılmasından sonra Şemseddin Tuğraî'nin kafilesinde bulunurken vefat ettiğini kaydetmiştir¹⁰⁰.

⁹⁴ İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fi Umûr'l Âlâ'îye*, s. 134-136; Abûl-Farac, *Abû'l Farac Tarihi*, II, s. 559.

⁹⁵ İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fi Umûr'l Âlâ'îye*, s.153-154.

⁹⁶ Sırçalı Medrese olarak da tanınan Muslihiyye Medresesi'nin bânisidir. Çini kitabede ustasının mimar Muhammed b. Muhammed et-Tûsî olduğu belirtilmiştir. Yapı 1924 yılına kadar medrese fonksiyonunda kullanılmıştır. Bugün müze şeklinde hizmet vermektedir. Açık eyvanlı medrese tiplerinden olup zengin sırlı tuğla ve mozaik çinili süslemelerle kaplıdır. Adüsselâm Uluçam, "Sırçalı Medrese", *DİA*, XXXVII, İstanbul 2009, s. 126-127.

⁹⁷ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 30.

⁹⁸ Abûl-Farac, *Abû'l Farac Tarihi*, II, s. 560.

⁹⁹ İbnü'l İbrî, s. 27.

¹⁰⁰ Baybars Mansûrî, *Zubdetü'l Fikre*, s. 27-30.

II. Alâeddin Keykubad'ın yolda ölümünden sonra Selçuklu heyeti geri dönmeyerek yola devam etmişler ve Mengü Kaan'ın huzuruna varmıştır. Bu sırada Papa'nın elçisi olarak Moğol başkentinde bulunan Rubruk, Selçuklu heyetiyle birlikte Mengü Kaan'ın huzuruna çıkmış ve heyetin hediyeleri takdim ettiği sırada Kaan'ın onlardan paradan çok Bağdat kuşatması için askerî destek istediğini belirtmiştir¹⁰¹. Daha sonra Mengü Kaan, Alâeddin Keykubad'ın ölümüyle ilgili tahkikatta bulunmuştur. Ancak heyetteki devlet adamları Seyfeddin Torumtay ve Şemseddin Tuğraî birbirlerini suçlamışlardır. Neticede II. Alâeddin Keykubad'ın ölümüyle ilgili net bir sonuca varılamamıştır. Aslında heyet kendi arasında iki gruba ayrılmıştır. Seyfeddin Torumtay'ın başını çektiği grup II. İzzeddin Keykavus'un sultan olmasını isterken; Şemseddin Tuğraî'nin başını çektiği grup ise IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın sultan olmasını istemekteydiler. Mengü Kaan'ın huzuruna çıkan Selçuklu devlet adamları arasında bir protokol krizi yaşanmış ve devlet adamlarından her biri mevki olarak rütbeli olduğunu söyleyerek baş sıraya oturmak istemiştir. Neticede Mengü Kaan, Seyfeddin Torumtay'ın mevkisini sormuş o da atabeg ve emir olduğunu söyleyince onun en başa oturmasını istemiştir. Ancak Seyfeddin Torumtay bunu kabul etmeyerek “*Ben Han'ın emrindeyim ve burada memleketimizde oturduğum mevkide otururum*” demiştir. Bundan memnun olan Mengü Kaan, Seyfeddin Torumtay'ın konuşmasını isteyerek onun sözlerine itibar etmiştir. Seyfeddin Torumtay Sultan II. İzzeddin Keykavus'un büyük olduğu için saltanatın ona tefviz edilmesini ve kendisine bir yarlıg yazılmasını; Kağan'a vergi göndermek şartı ile de Moğol akınlarına nihayet verilmesini istemiştir. Bunun üzerine Mengü Kaan, II. İzzeddin Keykavus'a onun Türkiye Selçuklu hükümdarı olduğunu gösteren nakışlı, altın bir payza¹⁰² vermiştir. Moğolların Selçuklulara zarar vermemesi için bölgedeki beylere haber yollamıştır. II. İzzeddin Keykavus taraftarı olan Şemseddin Torumtay ve arkadaşlarına da hil'at giydirmiştir. Ancak bu olaylardan sonra Anadolu'dan II. İzzeddin Keykavus'un Baycu Noyan'la¹⁰³ savaştığı haberi gelmiştir. Bu duruma sinirlenen Mengü Kaan, Seyfeddin Torumtay'a “*hem bize sulh için geliyor ve hem de askerlerimizle çarpıştıyorsunuz*” diye kızmıştır. Seyfeddin Torumtay, uzun zamandan beri memlekette uzak olduğu için orada cereyan eden hadiselerden haberdar olmadığını söyleyerek kendisini savunmuştur. Bunun üzerine Mengü Kaan, II. İzzeddin Keykavus'u saltanatta azletmeyi düşündüyse de Sultan'ın

¹⁰¹ Wilhelm Von Rubruk, *Moğolların Büyük Hanı'na Seyahat 13. Yüzyılda İstanbul'dan Karakorum'a Yolculuk (1253-1255)*, (çev. Ergin Ayan), İstanbul 2012, s. 120.

¹⁰² Hanın berati olup üzerinde aslan, kartal ay ve güneş resimleriyle Hanın ismiyle birlikte dua ibaresi yazılmış olan altın, gümüş, bronz veya ağaçta yapılmış küçük plakadır. Bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal*, Ankara 1984, s. 85.

¹⁰³ Moğol Han'ı Ögeday tarafından 1241 yılında İran ve Anadolu'nun fethi için görevlendirilmiştir. Köseadağ Savaş'ında Moğal ordusunun başında bulunmuştur. Turan, *Selçuklular Zamanı*, s. 489,452.

Anadolu'daki etkisinden çekindiği için bunu yapmamıştır. Şemseddin Tuğraî'nin de başarılı siyaseti neticesinde II. İzzeddin Keykavus ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan arasında ülkeyi iki parçaya ayırmıştır. Böylece Moğol denetiminden uzak bir bölge olan Kızılırmak Nehri'nin batı kısmı II. İzzeddin Keykavus'a verilirken, Moğollara yakın olan Kızılırmak Nehri'nin doğu kısmı, IV. Rükneddin Kılıç Arslan'a verilmiştir¹⁰⁴.

Seyfeddin Torumtay ve Şemseddin Tuğraî 1258 yılında Anadolu'ya geldikleri sırada iki kardeş arasındaki saltanat savaşı devam etmekteydi. Şemseddin Tuğraî, Tokat'ın Kab' bölgesinde bulunan IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve Alıncak Noyan'la görüşmüştür. Sultan II. İzzeddin Keykavus ise Konya'dan Aksaray'a gelerek Taceddin Pervane'yi, Alıncak Noyan'ın yanına yollamıştır. Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan da cevabını Beylerbeyi Şemseddin Tuğraî aracılığıyla göndermiştir. Bu şekilde gidip gelen elçiler aracılığı ile Mengü Kaan'ın Anadolu'yu ikiye bölme fikrini her iki taraf da kabul etmiştir. İbn Bîbî'nin bizzat kaleme aldığını söylediği bu anlaşmaya göre; Kızılırmak'ın (Sivas suyu) batısında kalan topraklar II. İzzeddin Keykavus'a, doğusunda kalan topraklar da IV. Rükneddin Kılıç Arslan'a bırakılmıştır¹⁰⁵.

Görüldüğü üzere Seyfeddin Torumtay daha önce IV. Rükneddin Kılıç Arslan tarafında yer alırken 1254'de çıkılan Moğolistan seyahatinde II. İzzeddin Keykavus tarafına geçmiştir. Bunda Aksaray'da Rükneddin'in yenilmesi ve Selçuklu ülkesinde II. İzzeddin Keykavus'un sultan olarak güçlü olmasının payı olmalıdır. Seyfeddin Torumtay Moğolistan seyahatine çıktığı sırada yerine Amasya dizdarı olarak Hüsâmeddin Bicar'ı bırakmıştır. Ancak 656/1258 yılında döndükten sonra Hüsâmeddin Bicar'ı azl ederek yerine İzzeddin Gül Bey'i naip yapmıştır¹⁰⁶.

1.2.4. 1258-1275 Yılları Arasındaki Hadiselerde Seyfeddin Torumtay

Seyfeddin Torumtay 1254 yılında katıldığı Moğolistan seyahatinden 1258 yılında dönmüştür. Onun Moğolistan'da Mengü Kaan karşısında Sultan II. İzzeddin Keykavus'un tarafını tuttuğu kaynaklarda geçmektedir. Moğolistan'a giden heyetin 1258 yılında dönmesinden sonra yukarıda da bahsedildiği gibi Selçuklularda ikili saltanat dönemi

¹⁰⁴ Baybars Mansûri, *Zubdetü'l Fikre*, s. 29-30; İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, s. 155; İlhan Erdem, "Türkiye Selçukluları İlhanlı İlişkileri (1258-1308)", (Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1995, s. 135.

¹⁰⁵ İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, s. 155; Mehmet Suat Bal, "II.İzzeddin Keykavus Dönemi(1246-1262)", (Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2004, s. 245-246.

¹⁰⁶ Hüseyin Hüsâmeddin, *Amasya*, II, s. 395.

başlamıştır. Ancak 1261 yılında II. İzzeddin Keykavus'un ordusunun Moğollara yenilmesinin ardından 1262 yılında Sultan II. İzzeddin Keykavus, Bizans'a sığınmış ve ikili saltanat dönemi sona ermiştir. Bu tarihten sonra Selçuklu tahtına IV. Rükneddin Kılıç Arslan geçmiştir¹⁰⁷.

Seyfeddin Torumtay'ın 1258-1261 yılları arasındaki hadiselerinde adı geçmemektedir. İbn Bîbî, Seyfeddin Torumtay'ı, Muinüddin Süleyman Pervane'nin Sahib Fahreddin Ali'ye komplo kurarak 1271 yılında tutuklattığı olaylar esnasında anmaktadır. Bu olaylara göre Kırım'da bulunan II. İzzeddin Keykavus maddi sıkıntılarından dolayı Sahib Fahreddin Ali'den yardım isteyen bir mektup yollamıştır. Durumu Muinüddin Süleyman'a aktaran ve onun onayını alan Fahreddin Ali, II. İzzeddin Keykavus'a bir takım hediyeler yollamıştır¹⁰⁸. Sahib Fahreddin Ali'den kurtulmak isteyen Muinüddin Pervane bu olayı kullanarak önce Fahreddin Ali'nin siyasette güçlü olan oğlu Taceddin Hüseyin'i tutuklatmıştır. Taceddin Hüseyin'in tutuklandığı haberini divanda alan Pervane Muinüddin Süleyman bu sırada divanda Sahib Fahreddin Ali, Atabeg Fahreddin Arslandoğmuş ve Beglerbeyi Seyfeddin Torumtay ile birlikteydi denilmiştir¹⁰⁹. Bu kayıttan anlaşılacağı üzere Seyfeddin Torumtay Emir sıfatıyla divana katılmıştır. Bu onun siyasi alandaki gücünü göstermektedir. Ayrıca Pervane Muinüddin Süleyman'ın Sahib Fahreddin Ali'yi ortadan kaldırabilmek için belli ki devlet içerisindeki güçlü emirlerin desteğini almaya ihtiyacı vardı. Seyfeddin Torumtay'ın da divanda olduğu bir sırada böyle bir olayın vuku bulmuş olması onun siyasi gücünü göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Torumtay'ın siyaset sahnesinde olmadığı dönem ile ilgili bilgiler veren *Amasya Tarihi* yazarı Hüseyin Hüsâmeddin Rum Eyaletleri Nazırı olan Samuk Noyan ile iyi ilişkiler kuran Seyfeddin Torumtay'ın Moğolların yaylaları gasp ve köyleri talan etmelerinin önüne geçtiğini ifade etmiştir. Seyfeddin Torumtay'ın Moğolistan'da bulunduğu sıralarda Moğollar zor kullanarak yaylaları gasp etmeye başlamışlardır. Moğolistan'dan 1258 yılında döndükten sonra Seyfeddin Torumtay Amasya'daki düzenin bozulduğunu görmüş ve bu sırada kale dizdarı olan Hüsâmeddin Bicar'ı görevden alarak yerine İzzeddin Gül Bey'i görevlendirerek şehirde düzeni sağlamak için önlemler almıştır¹¹⁰.

¹⁰⁷ Turan, *Selçuklular Zamanı*, s. 510-514

¹⁰⁸ İbn Şeddâd Pervane'nin mektuptan haberinin olmadığını belirtmektedir. İbn Şeddâd, *Al-Melik Al-Zahir*, s.22.

¹⁰⁹ İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, s. 277.

¹¹⁰ Hüseyin Hüsâmeddin, *Amasya*, II, s. 387-394.

İbn Şeddâd 1273'te Gürcistan'da isyan eden Teküdar'ın bastırılması için Abaka Kaan'ın,¹¹¹ Anadolu'daki Moğol ve Selçuklu kuvvetlerini görevlendirildiğinden bahseder. Bu sırada Anadolu'daki Moğol kumandanı olan Samugar Noyan yanına Amasya sahibi Seyfeddin Torumtay ve Muinüddin Pervane ile kuvvetlerini alarak Gürcistan'daki Çağatay şehzadesinin isyanını bastırmıştır¹¹². Bu kayıt, Seyfeddin Torumtay'ın Selçuklu kumandanları içerisinde mühim bir askerî kuvvete sahip olduğunu ayrıca devlete karşı ortaya çıkan isyanların bastırılması konusunda bizzat görev aldığını göstermektedir.

1.2.5. Seyfeddin Torumtay'ın Hatiroğlu İsyanındaki Rolü

İlhanlı hükümdarı Abaka Han 1275 yılında oğlu Argun Han'ı, maktul IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın kızı Selçukî Hatun ile evlenmesi kararını almıştır. Bu sayede Abaka Han Anadolu'ya daha rahat şekilde hükmedebilmeyi düşünmüş olmalıdır. Çeyizi hazırlanan gelin alayını uğurlayanlar arasında Seyfeddin Torumtay da bulunmaktadır. Muinüddin Pervane gelin alayı ile birlikte Anadolu'dan ayrılmış bu süreçte Seyfeddin Torumtay'ın da içlerinde bulunduğu bir kısım devlet adamı III. Gıyâseddin Keyhüsrev ile birlikte Kayseri'de kalmıştır¹¹³. Bu sırada Muinüddin Pervane Erzincan'ı Seyfeddin Torumtay'a ikta olarak vermiştir¹¹⁴. Bu dönem Muinüddin Pervane'nin, Moğollar nezdindeki itibarının ciddi anlamda sarsılmaya başladığı ve iktidarının sıkıntıda olduğu bir dönemdir. Bu sayede Muinüddin Süleyman Pervane daha önce de aralarında sorun olan Erzincan'ı, Seyfeddin Torumtay'a ikta ederek onu yanına çekmeye çalışmıştır. Erzincan'ın Seyfeddin Torumtay'a ikta edilmesinden rahatsız olan Erzincan Ermeni başpapazı Merhasya, Pervane Muinüddin Süleyman'ın Erzincan'ı Seyfeddin Torumtay'a ikta eylemesini Toku Noyan'a şikâyet etmiştir. Bu bölgenin kendisine verilmesi halinde Han'a her yıl 500 süvarilik bir kuvvet besleyip hizmet edeceğini söylemiştir. Bunun üzerine Toku Noyan: *“askerî iktalar burmuş giyenlere (din adamlarına) değil başlarında sorguç taşıyanlara (askeri şahıslara ve kumandanlara) layıktır. İkta istiyorsan sırtından burmuşu çıkar”* demiştir¹¹⁵. Bunun neticesinde Erzincan Seyfeddin Torumtay'ın elinde kalmıştır.

İlhanlı hükümdarı Abaka Kaan'ın kardeşi Acay Noyan ve ordu kumutanı Samagar Noyan'ın baskılarından kurtulmak isteyen Muinüddin Pervane, Anadolu halkının Moğollara

¹¹¹ Abaka, Hülâgû Han'ın on dört oğlunun en büyük olanıdır. Abaka, 1256 yılında babasıyla birlikte İran'a gelmiştir. Babasının 8 Şubat 1265 tarihinde vefatıyla İlhanlı tahtına çıkıncaya kadar Horasan valiliği yapmıştır. Bk. Mustafa Akkuş, “Abâkâ Han'ın Dinî şahsiyeti ve Anadolu'daki Uygulamaları”, *SUTAD*, S. 40, s.73-85.

¹¹² Baybars Mansûrî, *Zubdetü'l Fikre*, s. 47.

¹¹³ İbn Bîbî, *el-Evâmîr'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, s. 179; İbn Şeddâd, *Al-Melik Al-Zahir*, s.73.

¹¹⁴ İbn Şeddâd, *Al-Melik Al-Zahir*, s. 58.

¹¹⁵ *Gös.yer.*

karşı kurtarıcı gibi gördüğü Mısır Memlûk Sultanı Baybars'a bir elçilik heyeti göndererek Gıyâseddin Keyhüsrev'e ve Selçuklu saltanatına dokunmamak şartıyla Baybars'ı Anadolu'ya çağırıştır. Sultan Baybars, 1275'te ordusuyla birlikte Anadolu'ya yönelmiş ancak Abaka Kaan'ın bu sırada Acay ve Samagar Noyan'ı Anadolu'dan geri çağırması üzerine Muinüddin Pervane Baybars'a elçi göndererek ittifakın bu yıl uygulanmasının mümkün olmadığını bu sebeple seferini gelecek yıla ertelemesini istemiştir. Bu sırada Abaka Kaan, Toktu Noyan'ı Anadolu'da görevlendirmiş ve Selçuklu devlet erkânına onun izni olmadan herhangi bir konuda karar vermemelerini bildirmiştir. Bunun üzerine Muinüddin Pervane diğer devlet adamlarıyla anlaşarak Baybars'tan Anadolu'ya gelmesini istemiştir. Ancak Baybars bu seferin gelecek yıl olabileceğini bildirmiştir¹¹⁶. Sultan Baybars'a yardım çağrısında bulunan başta Muinüddin Süleyman Pervane Hatiroğlu Şerefeddin Mesud, kardeşi Ziyaeddin Mesud, Emir Hüsâmeddin Bicar¹¹⁷, oğlu Diyarbakır valisi Bahaeddin gibi devlet adamlarıdır. Seyfeddin Torumtay bu süreçte hiçbir olaya karışmamıştır¹¹⁸.

Muinüddin Süleyman Pervane, Tebriz'e gelin alayıyla birlikte yola çıkmadan önce Anadolu'da oyalanarak Sultan Baybars'tan haber beklemişse de herhangi bir elçi gelmemesi üzerine Abaka Han'a doğru yola çıkmıştır. Onun İlhanlı ülkesinde bulunduğu sırada Anadolu'daki Hatiroğullarının Baybars'tan yardım talep edeceklerinden tereddüt etmiştir. Bu sebepten Muineddin Arslandoğmuş'un oğlu Sinaneddin ve Taceddin Giv'i,¹¹⁹ Hatiroğullarına karşı dikkatli olmaları hususunda uyarmıştır¹²⁰.

Moğolların ve Muinüddin Pervane'nin Anadolu'da bulunmamasını fırsat bilen Hatiroğlu Şerefeddin, 1276 yılında isyan etmiştir. Kardeşi Ziyaeddin'i Kayseri'ye yollayarak Sultan III. Gıyâseddin'i getirmesini istemiştir. Bu sırada Kayseri'de Sultanın yanında Atabey Mecidüddin, Emir Seyfeddin Torumtay, Müstevfî Celâleddin Mahmud, Nureddin Caca'nın kardeşleri bulunmaktaydı. Sultanın teslimi hususunda devlet adamları arasında tartışmalar olduysa da adı geçen emirler Hatiroğlu'na karşı koyamayacaklarını düşünerek Sultan'ı teslim

---

¹¹⁶ Kaymaz, *a.g.e.*, s. 143.

¹¹⁷ I. Alâeddin Keykubad dönemindeki önemli Harezmi devlet adamlarındandır. II. İzzeddin Keykavus ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan arasındaki taht mücadelesinde Rükneddin Kılıç Arslan'ın yanında yer almıştır. Harput subaşı Baycar, Muineddin Pervane'nin gizli emri ile 1277 yılında, Ermeni başpapazı Marhasya Sergis'i otuz papazıyla birlikte öldürmüştür. Daha sonra Harput subaşı Hüsâmeddin Baycar ve oğlu Diyarbakır Subaşı Bahaeddin Bahadır Memlûklara iltica etmişler ve Sultan Baybars nezdinde iyi karşılanmışlardır. Bk. Efe Durmuş, "Türkiye Selçukluları Devrinde Harizmi Bir Türk Emîri: Hüsâmeddin Baycar", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XIX/1 (2009), s. 223-232.

¹¹⁸ İbn Şeddâd, *Al-Melik Al-Zahir*, s. 60-61.

¹¹⁹ Kayseri subaşı olup Hatiroğullarını ortadan kaldırmayı düşünmüşse de Hatiroğlu Şefeddin'in bundan haberinin olması üzerine idam edilmiştir. Turan, *Selçuklular Zamanı*, s. 556.

¹²⁰ İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, s. 179.

etmişlerdir. Sultan III. Gıyâseddin'i ve devlet erkânını da yanına alan Hatiroğlu Şerefeddin Niğde'ye gitmiştir¹²¹.

Niğde'ye ulaşan Hatiroğlu Şerefeddin Mesud, Kayseri'den getirdiği devlet adamlarına Sultan Baybars'tan, Moğollardan kurtulmak için yardım istedikleri yazılı olan kağıtları imzalatmıştır. Kardeşi Ziyaeddin'nin yanına bir nevi rehine olarak Emir Seyfeddin Torumtay'ın oğlu Sinaneddin Musa, Atabey Mecidüddin Mehmet'in kardeşi Nizameddin Yusuf ve Müstevfi Celâleddin Mahmut'un kardeşini de vererek 1276 yılında Sultan Baybars'a büyük bir heyet göndermiştir. Sultan Baybars Ziyaeddin'e ordusunun büyük bir kısmının Mısır'da bulunduğunu ve Pervane ile 1277 baharı için anlaşmış olduklarını şimdi Anadolu'ya gidemeyeceğini bildirmiştir¹²².

Eylül 1276'da Anadolu'ya Abaka Han'ın kardeşi Şehzade Kongurtay'ın kumuta ettiği 30 bin kişilik Moğol askeriyle dönen Pervane Muinüddin Süleyman, isyanı bastırmak için Sivas'tan Yabanlu Pazarı'na¹²³ oradan da Niğde'ye ulaşmıştır. Hatiroğlu Şerefeddin Lulua Kalesi'nde yakalanmıştır. Yapılan yargılamanın ardından 1276 yılında idam edilmiştir¹²⁴.

Moğollar Emir Seyfeddin Torumtay, Atabey Mecidüddin, Cacaoğlu Nureddin ve Müstevfi Celâleddin Mahmut'u da sorgulamışlardır. Bunlar Taceddin Giv'in akıbetine uğramaktan korktukları için Hatiroğlu'na boyun eğmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Moğollar bu devlet adamlarını bağışladılarsa da her birinin ödemesi gereken yüksek miktarlarda diyet bedeli belirlemişlerdir. Kaynaklarda, Seyfeddin Torumtay'ın Abaka Han'a 200 at, 400.000 dirhem cürüm resmi ve bütün kış boyunca 1000 Tatar'ın iaşesini karşılamak üzere verdiği bedel üzerine canının bağışlandığını yazmaktadır¹²⁵.

İbn Şeddâd, Seyfeddin Torumtay'ın Hatiroğlu isyanına katılmadığını yazmıştır¹²⁶. Osman Turan ve İsmet Kayaoğlu da Seyfeddin Torumtay'ın iradesi dışında gelişen olaylar sebebiyle isyana karıştığını söylemişlerdir¹²⁷. İbn Şeddâd, Seyfeddin Torumtay'ın oğlu Sinaneddin Musa'nın Hatiroğlu isyanına katıldığı, Baybars'ı Anadolu'ya davet eden heyet

¹²¹ İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, s. 181; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 78.

¹²² İbn Şeddâd, *Al-Melik Al-Zahir*, s.77.

¹²³ Kayseri-Pınarbaşı arasında bir mevkedir. Yabanlu Pazarı'nda "kusurlu, sahte ve kalp emtia bulunduğu gibi, kazanç getiren çok kıymetli mallar da bulunur. Yabanlu, tacirler için gerçekten büyük bir kazanç yeridir." Bk. Faruk Sümer, *Yabanlu Pazarı: Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1985; Mevlâna Celâleddin, *Mesnevi*, VI, (çev. Veled Çelebi İzbudak- Gözden Geç. Abdülbâki Gölpınarlı), Konya 2016, s. 997.

¹²⁴ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 81-82.

¹²⁵ İbn Şeddâd, *Al-Melik Al-Zahir*, s. 81.

¹²⁶ İbn Şeddâd, *Al-Melik Al-Zahir*, s. 77.

¹²⁷ Turan, *Selçuklular Zamanı*, Kayaoğlu, a.g.m., s. 93.

içerisinde bulunduğu bilgisini vermektedir¹²⁸. İbn Bîbî'nin kaydından ise Sinaneddin Musa'nın bir rehine şeklinde Hatiroğlu Ziyaeddin'nin yanında bulunduğu anlaşılmaktadır¹²⁹.

Netice itibariyle Seyfeddin Torumtay'ın Hatiroğlu isyanından sonra katledilmemesi onun bu isyana destek vermediğini göstermektedir. Ancak oğlu Sinaneddin Musa'nın isyana dâhil olarak veya rehine şeklinde Mısır'a gitmesi Moğolların Seyfeddin Torumtay'a yüklü miktarda bir diyet bedeli belirlemesine neden olmuştur. Seyfeddin Torumtay'ın Moğollara ödediği miktarın onun ne derece zengin bir devlet adamı olduğunu açık şekilde göstermektedir.

1.2.6. Siyavuş (Cimri) Hadisesi'nde Seyfeddin Torumtay

Hatiroğlu Şerefeddin'in isyanını bastırılmasından sonra Anadolu'da Moğollara karşı mücadeleyi Karamanoğulları devralmıştır. Sultan Baybars'ın Kayseri'de bulunduğu sırada Karamanoğlu Mehmed Bey'e (ö. 1277) Sultan Baybars, sancak ve menşur vermiş ve Mehmed Bey'in beyliğini kabul etmiştir. Moğolların Elbistan'da Sultan Baybars'a yenilmesiyle Karamanoğlu Mehmed Bey de Aksaray'ı kuşatmış ve sonrasında Menteşe ve Eşrefoğulları beylerini de yanına alarak Konya'ya hareket etmiştir. Konya surları önüne gelen Türkmen kitlesinin içerisinde Kırım'da ölen II. İzzeddin Keykavus'un oğlu olduğu iddia edilen Siyavuş (Cimri) de vardır. Sultan III. Gıyâseddin Keyhüsrev bu sırada Muinüddin Pervane ile birlikte Tokat'ta bulunmaktaydı. Karamanoğulları 15 Mayıs 1277'de Konya'ya girmiştir. Karamanoğlu Mehmed Bey'in Siyavuş (Cimri)'ye itaatini arz etmesinden sonra Siyavuş (Cimri), Selçuklu hâkimiyet usulüne¹³⁰ göre tahta çıkarılmıştır¹³¹.

Sultan III. Gıyâseddin Keyhüsrev ve Vezir Sahib Ata Fahreddin Ali ile İlhan şehzadesi Kongurtay Noyan'ın büyük bir Moğol ordusuyla beraber Konya üzerine geldikleri haberini alan Karamanoğlu Mehmed Bey Siyavuş (Cimri)'yi de alarak Ermenek civarına çekilmiştir. Moğol ve Selçuklu kuvvetlerinin Mut'ta yakaladıkları Karamanoğlu Mehmed Bey mücadeleler sırasında öldürülmüştür¹³².

¹²⁸ İbn Şeddâd, *Al-Melik Al-Zahir*, s. 78.

¹²⁹ İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, s. 282.

¹³⁰ Kapısında beş nevbet çalınmış, hutbe okunmuş ve para basılmıştır. Bk. Turan, *Selçuklular Zamanı*, s. 579. Sikkeleri için Bk. Osman Ferit Sağlam, "Şimdiye Kadar Görülmiyen Cimri Sikkeleri", *Belleten*, IX/35 (1945), s. 299-303.

¹³¹ İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, II, s. 209-211; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 96.; Şikârî, *Karamanoğulları Tarihi*, (çev. Cahit Öztelli), Konya 1945, s. 44-48, 52.

¹³² İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, s. 215.; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat, Kültür*, Ankara 1995, s. 485.

İçel civarında bir kalede saklanan Siyavuş (Cimri), Karamanoğlu Mehmed Bey'in öldürülmesinden sonra mücadeleyi sürdürmüştür. Uc Türkmenlerinden topladığı ordu ile Selçukluların karşısına çıkmıştır. İbn Bîbî, Seyfeddin Torumtay'ın adını bu mücadele esnasında Emir olarak zikretmektedir.¹³³ Sultan Gıyâseddin ve Sahib Ata'nın komuta ettiği ordu Molifdun (Bolvadin) istikametinde ilerlemiştir. Bu sırada Siyavuş (Cimri) tarafından yakalanan iki yahut üç Türkmen, Emir Seyfeddin Torumtay'a getirilmiştir. Seyfeddin Torumtay bu asileri padişah otağına göndermiş ve bunlar idam edilmişlerdir. Burada meydana gelen savaşta Siyavuş (Cimri) yenilmiş ve kaynaklara göre derisi yüzülüp içerisine saman doldurularak Konya ve diğer şehirlerde teşhir edilmiştir¹³⁴. İbn Bîbî, bu savaşın tarihini 20 Haziran 1277 olarak vermektedir¹³⁵. *Anonim Selçukname* ise 30 Mayıs 1279 tarihini vermektedir¹³⁶. Osman Turan 17 Muharrem 676 yılının perşembe değil cuma gününe denk geldiğini söyleyerek *Anonim Selçukname*'nin verdiği tarihi doğru kabul etmiştir¹³⁷.

Selçuklu Devleti'ni Hatiroğlu isyanından sonra ciddi anlamda tehlikeye sokan Siyavuş (Cimri) ile mücadelede Seyfeddin Torumtay'ın da bulunması şüphesiz onun önemli bir devlet adamı olduğunu göstermektedir. Emir sıfatıyla savaşa katılan Seyfeddin Torumtay'ın emrinde askerlerin olduğu ve orduda önemli bir yer işgal ettiği, yakalanan esirlerin öncelikle Seyfeddin Torumtay'ın huzuruna getirilmesinden de açık şekilde anlaşılmaktadır.

1.2.7. Sinaneddin Musa b. Torumtay'ın Esaretten Kurtulması ve Seyfeddin Torumtay'ın Ölümü

Hatiroğlu Şerefeddin'in Moğollar tarafından öldürüldüğü haberini alan ve Mısır'da bulunan kardeşi Ziyaeddin, bu haberi aldıktan sonra Sultan Baybars'ın huzuruna çıkmıştır. Burada Seyfeddin Torumtay, Celâleddin Müstevfi, Mecdeddin Atabek gibi devlet adamlarının Şerefeddin'in aleyhinde bulunmalarından dolayı onun idam edildiğini söylemiştir. Bunun üzerine Sultan Baybars Seyfeddin Torumtay'ın oğlu Sinaneddin Musa'nın ve diğer kişilerin rehin bulunan akrabalarının tutuklanmasını emretmiştir¹³⁸.

Kırım'da bulunan II. İzzeddin Keykavus'un 1278 yılında vefat etmesinden sonra Altın Orda hükümdarı Mengü-Timur Han eski Moğol âdeti üzere, Mesud'u hanın soyundan olan üvey annesi Orbay Hatun ile evlenmeye zorlamışlardır. Bunu kabul etmeyen Mesud, gemiye

¹³³ İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, s. 299.

¹³⁴ İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, II, s. 238; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 103.

¹³⁵ İbn Bîbî, *el-Evâmir'l Âlâ'îye fî Umûr'l Âlâ'îye*, II, s. 237.

¹³⁶ Anonim Selçukname, *Tarih-i Al-i Selçuk*, s. 62.

¹³⁷ Turan, *Selçuklular Zamanı*, s. 587.

¹³⁸ İbn Şeddâd, *Al-Melik Al-Zahir*, s. 81.

binerek Sinop'a ulaşmış ardından da Kayseri'ye gelmiştir. Abaka'nın Mesud'a Erzurum, Erzincan ve Sivas'ı da içine alan Doğu Anadolu'ya sultan yapmasının ardından Orbay Hatun binti Berke de Kırım'dan yola çıkmıştır. Yolda Frenk korsanları tarafından soyulan Orbay Hatun, Samsun sahiline çıkmış ve ardından da Amasya'ya gelmiştir. Orbay Hatun, Amasya'da Seyfeddin Torumtay'ın hanımı Gürcü Hatun'da yaklaşık bir ay misafir kalmıştır. Bu süreçte Gürcü Hatun Orbay Hatun'a oğlu Sinaneddin Musa'nın Mısır'da esir bulunduğunu ve Abaka Han'dan çekindikleri için oğlunu kurtaramadıklarını anlatmıştır. Bu olaylardan sonra Abaka Han'ın yanına giden Orbay Hatun, Gürcü Hatun'un kendisini çok iyi şekilde ağırladığından bahsetmiş ve sonrasında da Sinaneddin Musa'nın kurtarılması için izin verilmesini istemiştir. Abaka Han bu suretle Seyfeddin Torumtay'a oğlunu kurtarabilmesi için Memlükler ile görüşmesine izin vermiştir. Bunun üzerine Torumtay ve Gürcü Hatun Antalya'dan elçiyle bir mektup, yedi cariyeye ve kıymetli kumaşlar hazırlayıp Mısır Sultanı Kalavun'a göndermişlerdir¹³⁹. İbn Şeddâd, Sultan Baybars'ın ölümünden sonra Sultan Kalavun devrinde rehin olarak tutulan Selçuklu esirlerinin Eylül 1278'de serbest bırakıldıklarını kaydetmiştir. Osman Turan ise Baybars Mansûrî'ye dayanarak Sinaneddin Musa'nın serbest kalmasını 1282 tarihinde gerçekleştiğini belirtmektedir¹⁴⁰ ki bu tarih hem Orbay Hatun'un Anadolu'ya gelişi hem de bu sırada Seyfeddin Torumtay'ın ölmüş olmasından dolayı çok ileri bir tarih olarak gözükmektedir.

Hüseyin Hüsâmeddin'in kaydına göre Sinaneddin Musa, esaretten kurtulduktan sonra Amasya'ya gelirken yolda hastalanmış ve birkaç ay sonra da Amasya'da vefat etmiştir. Oğlu Sinaneddin Musa'nın 1279'daki ölümünden kısa bir süre sonra, 1280 yılında Seyfeddin Torumtay da Amasya'da vefat etmiştir ve Gök Medrese avlusundaki Torumtay Türbesine defnedilmiştir¹⁴¹. Osman Turan ise Sinaneddin Musa'nın esaretten kurtulmasından sonra yolda babası Seyfeddin Torumtay'ın ölüm haberini aldığını yazmıştır¹⁴².

İbn Şeddâd'ın kaydından Sinaneddin Musa'nın Eylül 1278 tarihinde esaretten kurtulduğu esas alınır ve vakfiye metninde vakıf mütevelliliğinin Seyfeddin Torumtay'dan sonra torunu merhum Mehmed b. Sinaneddin Musa isimli torununa bırakıldığı¹⁴³ göz önünde bulundurulursa Sinaneddin Musa babasından önce vefat etmiş olmalıdır. Seyfeddin Torumtay da oğlunun ardından 1279-1280 yılları arasında vefat etmiştir.

¹³⁹ H. Hüsâmeddin, *Amasya*, II, s. 417-418; Turan, *Selçuklular Zamanı*, s. 598-599.

¹⁴⁰ Turan, *Selçuklular Zamanı*, s. 599.

¹⁴¹ H. Hüsâmeddin, *Amasya*, II, s. 417-418.

¹⁴² Turan, *Selçuklular Zamanı*, s. 599.

¹⁴³ Kayaoğlu, *a.g.m.*, s. 106.

1.3.Seyfeddin Torumtay'ın Ailesi ve Kendisinden Sonra Torumtayzâde Sülalesi

Seyfeddin Torumtay, zürri bir vakıf kurarak kendinden sonra gelecek ahfadına zengin bir miras ve itibar bırakmıştır. Torumtayzâde ailesi Halifetzadeler ve Gümüslüzadeler ile birlikte Amasya'nın önde gelen aileleri olarak daima zikredilmişlerdir. Bu aileler, XIII. yüzyılın sonlarında Selçuklu iktidarının çöküşü ile birlikte yörelerinin eşrafı olarak bölgelerindeki idarî otorite boşluğunu doldurmak ve istikrarı sağlamak gibi fonksiyonlar üstlenmişlerdir. Selçuklu devlet adamlarının soyundan gelen bu çok zengin, kültürlü ve asil aileler daha sonraki süreçte yetiştirdikleri çok sayıda devlet adamı, şair, edip ve sanatkâr ile Osmanlı idarî teşkilatına dâhil olmuşlardır. Amasya'nın önemli bir şehzade sancağı olması da buradaki soylu ailelerin Osmanlı ile iyi ilişkiler kurabilmesine zemin hazırlamıştır. Bu anlamda Torumtayzâde ailesinin Amasya'nın her türlü siyasi ve askerî hadiselerinde ön plana çıkması bu ailenin, hem Seyfeddin Torumtay'ın manevî mirasına sahip olmaları hem de zengin bir vakıf olan Gök Medrese'nin mütevelliliğini sürdürmeleriyle ilgili olmalıdır¹⁴⁴.

Seyfeddin Torumtay'ın hanımını Hüseyin Hüsâmeddin, Güray (کورای) Hatun bnt. Samuk Noyan olarak kaydetmektedir. Samuk Noyan'ın soyunu ise Cengiz Han'ın kardeşi Temüke Ötçikin'e bağlamıştır. Güray Hatun isminin yazılışlarının Gürcü, Gücü (کوجی, کورجی) şeklinde de olduğunu ancak Güray'ın daha yaygın olduğunu belirtmiştir¹⁴⁵. Uzunçarşılı, Seyfeddin Torumtay'ın hanımını Gürcü Hatun olarak zikretmiştir.¹⁴⁶ Osman Turan ise Gürcü Hatun olarak zikredilen bu kadının II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in zevcesi Gürcü Hatun'un¹⁴⁷ kızı olduğunu söylemiştir. Ancak Gıyâseddin Keyhüsrev Gürcü Hatun ile 1238 yılında evlenmiştir. Gıyâseddin Keyhüsrev'in 1246 yılında öldüğünü bildiğimizden Gürcü Hatun'dan olma kızın sultan öldüğünde en fazla sekiz yaşında olması gerekir. Dolayısıyla Gıyâseddin Keyhüsrev'in kızı varsayılan Gürcü Hatun ile Seyfeddin Torumtay, Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra evlenmiş olmalıdır. Ancak kaynaklarda bununla ilgili hiçbir kayıt bulunmamaktadır. Ayrıca Seyfeddin Torumtay'ın karısı şayet II. Gıyâseddin'in kızı olsaydı Torumtay'ın İzzeddin Keykavus, Rükneddin Kılıç Arslan ve Alâeddin Keykubad arasındaki saltanat kavgasında eşinin öz kardeşi olan Alâeddin Keykubad'ın tarafında yer

¹⁴⁴ Özbayraktar, *a.g.m.*, s. 456.

¹⁴⁵ H. Hüsâmeddin, *Amasya*, II, s. 389, 417.

¹⁴⁶ Uzunçarşılıoğlu, *Amasya*, s. 98.

¹⁴⁷ Gürcü kraliçesi Rosudan'ın kızıdır. Asıl adı Thamara olup Gıyâseddin Keyhüsrev ile evlendikten sonra Müslüman olmuş ve Gürcü adını almıştır. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Gürcü Hatun'a çok düşkün olmasından dolayı ölmeden önce Gürcü Hatun'dan olan küçük oğlu Alâeddin Keykubad'a biat aldığı kaynaklarda geçmektedir. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra Pervane Muinüddin Süleyman ile evlenmiştir. Bk. İsmail Çiftçiöğlü "Anadolu Selçuklu Sultanlarının Gayrimüslim Kadınlarla Evlilikleri" *Zeitschrift für die Welt der Türken*, V/1, s. 16. ; Turan, *Selçuklular Zamanı*, s. 434-435, 477.

alması beklenirdi. Ancak Seyfeddin Torumtay ne üçlü saltanat dönemi öncesinde ne de Alâeddin Keykubad ile birlikte gittiği Moğolistan seyahatinde Alâeddin Keykubad'ın tarafını tutmamıştır. Mengü Kaan'ın Alâeddin Keykubad'ın ölümüyle ilgili yaptığı soruşturma ile ilgili bilgiler veren kaynaklarda da böyle bir kayda rastlanmamaktadır. Dolayısıyla Seyfeddin Torumtay'ın Anadolu'daki Moğol Noyanlarıyla olan iyi ilişkisi ve yukarıda da bahsedildiği üzere İzzeddin Keykavus'un eşi Orbay bint Samuk Noyan'ın Kırım'dan Anadolu'ya dönüşünde Seyfeddin Torumtay'ın eşi Gürcü Hatun'da misafir kalmasından da yola çıkarak Gürcü Hatun'un Moğol kökenli olma ihtimalini güçlendirmektedir.

Seyfeddin Torumtay'dan sonra Hüseyin Hüsâmeddin'in Nasireddin Mehmed Bey olarak kaydettiği Mehmed Bey Sinaneddin Musa b. Torumtay'ın oğludur¹⁴⁸. Eflâkî'de de Torumtay Mehmed Çelebi Amasya şehrinin emiri ve şehrin biricik şahsiyeti olarak anılmıştır¹⁴⁹. Hüseyin Hüsâmeddin, Nasireddin Mehmed Bey'in İlhanlıların hizmetinde 1285'de Emîrî's-Sevâhil (Sahiller Emiri), II. Mesud'un saltanatı döneminde 1296'da Emîrî'l-Ümera (Beylerbeyi) ve 1301-1302 tarihinde de Müstevfü'l-Memalik (Anadolu Defterdarı) görevlerine tevcih edildiğini yazmıştır. Nasireddin Mehmed'in 1305 yılında Şemseddin Ahmed Lâkûşî'nin Anadolu'ya vezir olarak gönderilmesi sırasında da adı geçmektedir¹⁵⁰.

Nasireddin Mehmed Bey'den sonra onun oğlu Ziyaeddin Yakub Şah önemli bir isim olarak tarih sahnesinde gözükmektedir. Hüseyin Hüsâmeddin, Yakub Şah'ı Amasya baş ayarı olarak zikretmektedir. Ayrıca Yakub Şah, Timurtaş oğlu Çobanlı Şeyh Hasan'ın yanında yer alarak Eratna Bey'in karşısında olmuştur. Karanbük Savaşı'nda Şeyh Hasan'ın kuvvetlerinin Eretna Bey'e 1343'de yenilmesi üzerine hatalı gördüğü Yakub Şah'ı tutuklatan Şeyh Hasan onu öldürmüştür¹⁵¹. Hüseyin Hüsâmeddin'in Yakub Şah'ın kızı, Şeyh Hasan'ın karısı olarak zikrettiği İzzet Melek Hatun, babasının ölümü üzerine Karanbük Savaşı'ndan iki ay sonra bir gece kocasını öldürmüştür¹⁵². Yakub Şah'tan sonra Hüseyin Hüsâmeddin Torumtayzâde Muinüddin Süleyman Bey'in ismini zikretmektedir. Bu devirde Amasya'da Eretna Bey'in Emirlerinden Kutluşahlar valilik görevini sürdürmektedir. Hacı Kutluşah'tan sonra 1359'da Amasya Emiri olan Hacı Şadgeldi Bey'in veziri olarak Torumtayzâde Siraceddin Mehmed

¹⁴⁸ H. Hüsâmeddin, *Amasya*, II, s. 418.

¹⁴⁹ Ahmet Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, II, (çev Tahsin Yazıcı), İstanbul 1973, s.262.

¹⁵⁰ Hüseyin Hüsâmeddin, *Amasya*, II, s. 420,422,439,453,454, 459.

¹⁵¹ Kemal Göde, *Eratnahılar (1327-1381)*, Ankara 1994, s. 56; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *SAD*, I (1970), s. 106.

¹⁵² Abdîzâde Hüseyin Hüsâmeddin, *Amasya Tarihi*, III, İstanbul 1927, s.35.

Çelebi zikredilmektedir. Kadı Burhaneddin'in¹⁵³ Eretna Devleti'nde naip olduktan sonra Amasya Emiri Hacı Şadgeldi ile aralarında anlaşmazlıklar çıkmıştır. Hacı Burhaneddin'in Amasya'ya saldırması ve Hacı Şadgeldi'yi öldürtmesi üzerine Amasya ileri gelenleri Osmanlı Sultanı I. Murat'tan yardım istemişlerdir. Hüseyin Hüsâmeddin, Osmanlı Devleti'nden yardım isteyenler arasında Torumtayzâde Siraceddin Mehmed Çelebi'yi de zikretmektedir¹⁵⁴. Hacı Şadgeldi'nin oğlu Amasya Emiri Fahreddin Ahmed Bey, 1392 yılında Amasya'yı Sultan Bayezid'e teslim etmiştir¹⁵⁵. Bu süreçten sonra Torumtayzâde ailesi Osmanlıların hizmetine girmişlerdir.

Hüseyin Hüsâmeddin, Torumtayzâde sülalesinin bundan sonra iki kol halinde gelişme gösterdiğini söylemektedir. Buna göre; “*Keçi Bey*” lakaplı Torumtayzâde Bedreddin Ebubekir Çelebi soyuna mensup olanların Keçizâdeler ve Torumtayzâde I. Kaya Paşa'dan gelenlerin de Kaya Paşazâdeler olarak anılmışlardır. Torumtayzâde I. Kaya Paşa, Sultan I. Murad döneminde Şehzade I. Bayezid'in maiyetine girmiş, Yıldırım Bayezid ile birlikte 1398 Kosova ve 1402 Ankara Savaşlarına katılmıştır. Osmanlı Devleti 1402 yılında Ankara Savaşı'nda Timur karşısında yenildikten sonra Fetret dönemine girmiştir. Bu süreçte şehzadeler farklı şehirlerde ikamet etmişlerdir. Çelebi Mehmet, Fetret döneminde kendisinin şehzade sancağı olan Amasya'da bulunmuştur¹⁵⁶. Torumtayzâde I. Kaya Paşa, Süleyman Çelebi ve Çelebi Mehmed arasındaki taht mücadelesinde Çelebi Mehmed'i desteklemiştir. Çelebi Mehmed sultan olduktan sonra da önce Çorum, ardından da Anadolu Beylerbeyi olmuştur. Torumtayzâde Kaya Paşa'nın kardeşi Bedreddin Ebubekir Çelebi ise Fetret Devri'nde, Amasya ahalisinin Çelebi Mehmed'e destek vermesini sağlamıştır. Torumtayzâde ailesinin Fetret döneminde Amasya'da Osmanlıların en önemli destekçileri olduğu anlaşılmaktadır¹⁵⁷.

---

¹⁵³ Asıl adı Ahmet olup 3 Ramazan 745/ 8 Ocak 1345'te doğdu. Dönemin Kayseri kadısı Şemseddin Muhammed'in oğludur. Muhtemelen XIII. yüzyılın başlarında Hârizm'den göç ederek önce Kastamonu'ya, sonra Kayseri'ye yerleşen Oğuzlar'ın Salur boyuna mensup bir aileden gelmektedir; adı bilinen bütün cetlerinin kadı olduğu belirtilmektedir. 1364'te Kayseri'de Eretnaoğlu Mehmed Bey tarafından şehrin kadılığına tayin edilmiş ve Eretna oğlu Mehmed Bey'in kızı ile evlenmiştir. Eretnaoğlu Mehmed Bey'in öldürülmesi üzerine çocuk yaşta olan Eretna oğlu Alâeddin Ali Bey'in naibi olmuştur. Daha sonra Eretna Beyliğinde önde gelen beyler ve kumandanların bağlılığını sağlayan Kadı Burhaneddin tahtı tehdit eden rakiplerine karşı harekete geçmiştir. Amasya Emîri Hacı Şadgeldi'nin üzerine yürüyerek onu yenip öldürmüştür (1381). Hemen ardından adına hutbe okutup para bastırarak kendini sultan ilan etmiştir. Bk. Abdülkerim Özaydın, “Kadı Burhâneddin”, *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 74-75.

¹⁵⁴ H. Hüsâmeddin, *Amasya*, III, 116-133.

¹⁵⁵ Âşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, (çev. Kemal Yavuz-M.A. Yekta Saraç), İstanbul 2003, s. 137.

¹⁵⁶ Âşık Paşazade, s. 144,145,148.

¹⁵⁷ Hüseyin Hüsâmeddin, *Amasya*, III, s. 144-145, 151, 156, 159, 162, 168, 174, 187.

Hüseyin Hüsâmeddin'in, Torumtayzâde Mehmed İshak Çelebi'nin oğlu olarak kaydettiği Figânî, devrin Amasya valisi Şehzade Ahmed'e Amasya'da Şii propagandasının arttığını, Şiiilerle Sünniler arasında sürtüşmeler yaşandığını anlatmak için bir destan yazmıştır. Hüseyin Hüsâmeddin, Şehzade Murad'ın da meclisinde bulunan şair Figânî'nin Şiilik aleyhinde yazdığı bu destanın Sünniler arasında çok beğenildiğini ve Şiiilerin bu sebepten Figânî İshâk Çelebi'ye iftira attıklarını kaydetmiştir. Sultan II. Bayezid'in şehzadesi ve Amasya valisi olan Şehzade Ahmed, Şiiilerin iftiralarına inanarak Figânî İshak Çelebi'yi yargılamadan 1507'de idam ettirmiştir¹⁵⁸.

Hüseyin Hüsâmeddin eserinde 13. kuşakta Seyfeddin Torumtay'ın erkek ahfadından olan neslinin bittiği kaydını düşmüştür. Bunun üzerine Torumtay vakfiyesi şartları gereğince vakfın idare yetkisi Torumtay ahfâdından kız evlatların erkek çocuklarına geçmiştir. Böylece Torumtayzâde Dursun Bey'in, oğlu olmadığı için onun iki kızından doğan iki erkek torunu vakıf mütevellisi olmuştur. Daha sonra vakfın tevliyeti, Torumtay sülalesine evlilik yoluyla akraba olan Gürcüzâde ailesine geçmiştir. Torumtay Vakfının tevliyeti için 1722 yılından itibaren Gürcüzâde ailesi hukukî yollara başvurmuştur. Bu davaların kadıları müşkil durumlara soktuğunu Hüseyin Hüsâmeddin kaydetmiştir¹⁵⁹. Vakfın tevliyetinin bu derece dava konusu olması Osmanlı döneminde de Seyfeddin Torumtay'ın Gök Medrese Vakfının hem itibar hem de maddi imkan sağladığının bir göstergesidir. Seyfeddin Torumtay'ın ahfadına bıraktığı bu mühim vakıf sayesinde Torumtayzâdelere hemen her devirde ön planda bulunan kişiler olmuşlardır. Bu ailenin son örneği Türkiye Cumhuriyeti'nin 20. Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay'dır¹⁶⁰.

---

¹⁵⁸ Hüseyin Hüsâmeddin, *Amasya*, III, s. 253.

¹⁵⁹ Abdizâde Hüseyin Hüsâmeddin Yaşar, *Amasya Tarihi Dördüncü Cilt Zeyl.*, (Yay. Haz. Mesut Aydın, Güler Aydın), Amasya 2004, s. 14, 16-17-37-38, 42, 45.

¹⁶⁰ Özbayraktar, *a.g.m.*, s. 459.

İKİNCİ BÖLÜM

SEYFEDDİN TORUMTAY'IN GÖK MEDRESE VAKFI

İslam dünyasında medreseler kurulmadan önce camiler her türlü dinî ve sosyal faaliyetlerin merkezi olmuş, ilk dönem eğitim faaliyetleri yine camilerde yürütülmüştür¹⁶¹. Zamanla Müslümanlar arasında felsefe, matematik, tıp, hey'et (astronomi), fizik, kimya gibi ilimlerin araştırmalarının yaygınlaşması üzerine yeni eğitim kurumları oluşmaya başlamıştır. Bu anlamda Abbasi Halifesi Me'mûn (813-833) döneminde Bağdat'ta kurulan Beytü'l-Hikme (Hikmet Yurdu) bir ilim, araştırma ve tercüme merkezi olarak ortaya çıkmıştır. IX. ve X. yüzyıllarda Beytü'l-Hikme'nin yerini Dâru'l-İlm merkezleri almıştır. Fatımiler, bu ilim merkezini ilk olarak Kahire'de oluşturmuşlardır. Dâru'l-İlm'de, Beytü'l-Hikme'den farklı olarak dinî ilimlere ait eserler de bulunmuştur. Zamanla İskenderiye, Halep, Kudüs, Dımaşk ve Trablüşşam'da da Dâru'l-İlm kurulmuştur. Başta Sünni âlimlerin de faydalanabildiği Dâru'l-İlm, süreç içerisinde Fatımilerin Bâtîni propagandasının merkezi haline gelmiştir¹⁶².

Büyük Selçuklular dönemine gelindiğinde, medreseler genel anlamda devlet eliyle kurularak, eğitim parasız hale getirilmiş ve medrese teşkilatı en küçük ayrıntılarına kadar tespit edilmiştir. Selçuklular, medreseleri, ilmin gelişmesini sağlamak, devlet memuru yetiştirmek ve bunların yanı sıra Fatımilerin Şiilik propagandalar ile Rafizi düşüncesine karşı Sünniliği müdafaa etmek amacıyla kurmuşlardır. Selçuklular devrinde ilk medrese Tuğrul Bey'in emriyle 1046 yılında Nişâbur'da, Nizâmülmülk tarafından Cüveynî'nin ders vermesi için ilk Nizâmiye Medresesi açılmıştır. Ancak gerçek anlamda teşkilatlı eğitim kadrosu ile öğrencilere yatılı, parasız eğitim veren ve giderleri için vakıflar tahsis edilen ilk medrese Bağdat Nizâmiye Medresesi, Nizâmülmülk tarafından yaptırılmış ve 1067 yılında hizmet vermeye başlamıştır¹⁶³.

Büyük Selçuklularda Nizamiye Medreseleri ile sistemleştirilerek bilim, düşünce hayatında canlılık oluşturan medrese kurumu, Türkiye Selçukluları ve Beylikler tarafından Anadolu'da da kurularak yeni bir medeniyetin ayak izleri olmuşlardır. Türkiye Selçukluları, XII. yüzyılın sonlarına doğru Bizans'a karşı kazandıkları zaferlerden sonra Anadolu'da siyasi ve askerî açıdan istikrarlı bir yönetim tesis ederek Sünniliğin Anadolu'da yaygınlaşmasını sağlamışlardır. Bu dönemde başta sultanlar olmak üzere üst düzey yöneticilerin İslam eğitim

¹⁶¹ Belâzurî, *Fütuhu'l- Büldân*, (çev. Mustafa Fayda), Ankara 1987, s. 690-696.

¹⁶² Ali Öngül, "Selçuklularda Eğitim Faaliyetleri ve Yetişen İlim Adamlarına Genel Bir Bakış", *Celal Bayar Üniversitesi S.B.E.D.*, I/2 (2003), s. 69.

¹⁶³ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi III, Alp Arslan ve Zamanı*, Ankara 1992, s. 349-357; Öngül, *a.g.m.*, s. 69-70.

ve öğretim kurumlarına olan ilgi ve destekleri artmış ve neticede hemen her şehirde birden fazla medrese kurulmuştur.

Ünlü medreseleriyle öne çıkan şehirlerden biri olan Amasya, 1075 yılında Danişmend Gazi tarafından fethedilmiş; sur içerisindeki Bizans kilisesi, Fethiye Cami ismi verilerek camiye dönüştürülmüştür. Danişmendliler zaman içerisinde Amasya’da birçok imar faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir. Bugün Ayas Ağa Cami olarak bilinen mabedin yerinde Melik Gazi tarafından yaptırıldığı söylenen ve günümüze gelemeyen Enderun Cami bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra Yağıbasan Hanı ve yine Danişmendliler tarafından yaptırılan bir saray olduğu bilinmektedir. Amasya’da Türkiye Selçuklu hâkimiyeti 1143 yılından itibaren başlamıştır¹⁶⁴. Hüseyin Hüsâmeddin, Sultan Mesud’un Amasya’yı saltanat merkezi yaparak burada “*Simre*” isminde yeni bir yerleşim sahası oluşturduğunu ve burada “*Beyler Sarayı*” ismi ile bir saray ve çeşitli imaretler yaptırdığını belirtmektedir¹⁶⁵. Selçuklu dönemi Amasya yapıları arasında en önemlilerinden biri de Halifet Gazi Medresesi’dir. Halifet Gazi, bir Danişmendli Emiri iken Danişmendlilerin Türkiye Selçukluları tarafından ortadan kaldırılmasından sonra Selçuklu hizmetine girmiştir¹⁶⁶. Medrese kitabesinden bilindiği üzere medrese 606/ 1209-1210 tarihlerinde Amasya’nın Güdül Mahallesi’nde¹⁶⁷ yapılmıştır. Bunun yanı sıra Burmalı Minare Cami¹⁶⁸, Doğrakiye¹⁶⁹, Atabey¹⁷⁰ Medreseleri ve Mevlevihane, Amasya’nın Selçuklu dönemi eğitim kurumları arasında sayılabilir.

Selçuklular tarafından XII. yüzyıl başında güneyde Antalya, kuzeyde Sinop ve Samsun limanlarının denetim altına alınmasıyla birlikte Anadolu ticari ve sosyal hayatı önemli derecede canlanmıştır. Bu anlamda Amasya’nın da ticaret faaliyetleri neticesinde önemi artmıştır. Türkiye Selçukluları zamanında Amasya, Anadolu’nun önemli şehirlerinden

¹⁶⁴ Ferruh Toruk, “Amasya Kent Dokusunun Fiziksel Gelişimi”, *VD.*, S. 31 (2008), s.41-42.

¹⁶⁵ H.Hüsâmeddin, *Amasya*, II., s.103.

¹⁶⁶ Sefer Solmaz, “Hâlifet Gazi ve Hâlifet-Zâdeler”, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 1993, s. 7.

¹⁶⁷ Güdül ismi daha sonra buraya Seyfeddin Torumtay’ın Gök Medrese’yi yaptırmasından sonra Gök Medrese Mahallesi olarak anılmıştır. Toruk, *a.g.m.*, s.44.

¹⁶⁸ Burmalı Minare Cami, kapısı üstünde bulunan ve oldukça girift bir hatla yazılmış olan kitabesine göre Selçuklu sultanı Keykubad oğlu Gıyaseddin II. Keyhüsrev zamanında (1237–1246) onun Emirlerinden Ferruh b. Selçuk tarafından yaptırılmıştır. Semavi Eyice, “Burmalı Minare Camii”, *DİA*, VI, Ankara 1992, s. 444.

¹⁶⁹ Amasya Valisi Emîr Nureddin Toğrak tarafından mescit olmak üzere XII. yüzyılda yaptırılmıştır. Pirinçli Mahallesi’nde, ırmak kıyısında bulunan ve XXI. yüzyıla kadar ulaşabilen bir medresedir. İlk zamanlar mescit olarak kullanılmış daha sonraki yıllarda medreseye dönüştürülmüştür. Tahrir defterleri ve vakıf listelerinde Doğrakiye, Doğrak olarak kayıtlı medresenin yanı sıra mahalle de Doğrak ve Toğrak olarak yer almıştır. Kani Kuzucular, “Amasya Kenti’nin Fiziksel Yapısının Tarihsel Gelişimi”, (İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1994, s.39.

¹⁷⁰ Uzun Mustafa Mahallesi’nde, Sığır Pazarında dere kenarında yer alan medresenin Nasuruddin Ahmed Atabey tarafından 727/1327 yılında yaptırıldığı bildirilmektedir. Toruk, *a.g.m.*, s. 44.

biriydi. Selçuklularda şehirlere unvan verilmesi geleneği bulunmaktaydı. Bu anlamda Amasya'ya Darü'l- İzz (İzzet şehri) unvanı verilmiştir¹⁷¹.

2.1. Seyfeddin Torumtay'ın Gök Medreseyi İnşası ve Amasya'da Kurduğu Vakıf

Seyfeddin Torumtay Amasya valiliği esnasında burada medrese ve camiden oluşan “Gök Medrese” adıyla meşhur bir külliye yaptırmıştır. Bugün halen cami olarak kullanılan Gök Medrese'nin yapı kitabesi bulunmadığı için yapılış tarihiyle ilgili tereddütler bulunmaktadır. Bununla birlikte 1898'de mütevellî Gürcüzâde Mehmed Necip Bey tarafından tamir edildiğine dair bir kitabesi vardır. İsmet Kayaoğlu vakfiyesinin 665/1267 tarihinde tanzim edilmesinden dolayı Gök Medrese'nin 1266 yılında yahut hemen öncesinde yapıldığı kanaatindedir¹⁷². Claude Cahen, Gök Medrese'yi 1240 yılına tarihlemektedir¹⁷³. Ancak Seyfeddin Torumtay'ın II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in son döneminde Amasya kalesi dizdarı olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla Claude Cahen'in verdiği 1240 çok erken bir tarihtir. Bu nedenle vakfiyeyi neşreden İsmet Kayaoğlu'nun verdiği bilgilerden yola çıkarak 1266 tarihi daha makul görünmektedir. Cami kapısı üzerindeki kitabede Ebu Selim en-Neccar yazılıdır. Uzunçarşılı bu kişinin caminin mimarı¹⁷⁴ olduğunu düşünse de araştırmacılar bu kişinin caminin ahşap işlerini yapan sanatkâr olduğu kanaatindedirler¹⁷⁵.

Hüseyin Hüsâmeddin, Seyfeddin Torumtay'ın Hankâh-ı Mesudî Şeyhi Aybek Baba'nın¹⁷⁶ faaliyetlerini engellemek için Gök Medreseyi inşa ettirdiğini zikretmektedir¹⁷⁷. Kalenderî şeyhi Baba İlyas'ın yakın müritlerinden olan Aybek Baba, mükemmel Farsça ve Arapça bilmekte olup, Behlül Baba adındaki şeyhten sonra, yaklaşık 1248 tarihinde Amasya'daki meşhur Hankâh-ı Mesudî şeyhliğine yükselmiştir. Bundan sonra vezir Pervane Muinüddin Süleyman'ın hizmetine girerek onunla yakınlık kurmak istemişse de buna muvaffak olamamıştır. *Anonim Selçukname*'nin kaydına göre Aybek Baba, adı geçen zaviyenin şeyhliğini yaptığı sırada Sünnî İslam'a aykırı faaliyetlere girişmiş, bir anlamda şeyhi Baba İlyas gibi tehlikeli dinî propagandalara başlamıştır¹⁷⁸. “Allah'ın insan suretinde

¹⁷¹ Turan, *Selçuklular Zamanı*, s. 698.

¹⁷² Kayaoğlu, *a.g.m.*, s. 100.

¹⁷³ Calude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (çev. Erol Üyepazarcı), İstanbul 2012, s. 231.

¹⁷⁴ Uzunçarşılıoğlu, *Amasya*, s. 98.

¹⁷⁵ Hakkı Önkâl, *Selçuklular Devri Amasya Türbeleri*, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 4 (1980), s. 197.

¹⁷⁶ Diğer kaynaklarda Aybek Baba olarak geçmesine rağmen, H. Hüsâmeddin' de İbik Baba olarak geçmektedir. Bk. Abdîzâde Hüseyin Hüsâmeddin *Amasya Tarihi*, I, İstanbul 1328-1330, 235.

¹⁷⁷ H. Hüsâmeddin, *Amasya*, II, s. 402-405.

¹⁷⁸ Anonim *Selçukname*, *Tarih-i Al-i Selçuk*, s. 59.

görülebileceği” gibi fikirleri kabul etmesi ve yayması dolayısıyla Selçuklu yönetimi, Aybek Baba’yı makamından almaya karar vermiştir. Bunun üzerine şeyh, Mısır’a kaçmış ve propagandalarına orada devam etmiştir. Ancak sapkın fikirlerinin Mısır uleması tarafından da Sultan Baybars’a iletilmesinden sonra Aybek Baba, saraydaki divanda sorgulanmış ve dayak cezasına çarptırılarak Mısır’dan kovulmuştur. Kendine verilen bu aşağılayıcı cezadan vezir Pervane Muinüddin Süleyman’ı sorumlu tutan Aybek Baba, vezirden intikamını almaya karar vermiştir. Bu suretle vezir Muinüddin Süleyman Pervane’nin Moğollara karşı Mısır Sultanı Baybars’a yolladığı mektupları Tebriz’e götürerek Abaka Han’a ulaştırmıştır¹⁷⁹. Bu olaydan sonra Abaka Han, Muinüddin Pervane’yi sorgulamış ve sonrasında da idam ettirmiştir. Bunun ardından Aybek Baba, 1277 yılında Amasya’ya şeyhlik makamına tekrar dönerek burada ölmüştür¹⁸⁰.

Torumtay Vakfiyesini yayımlayan İsmet Kayaoğlu Gök Medrese’nin yapılış amacını Babaî isyanının düşünce altyapısının Amasya’da halen var olmasına ve burada ayrıca Kalenderî-Cavlakîlerin¹⁸¹ de bulunmasına bağlamıştır. İ. Kayaoğlu, Seyfeddin Torumtay’ın Gök Medrese’yi inşa ederek hem Babaî hareketinin izlerini silmek istediğini hem de Sünni İslam’ı yerleştirme düşüncesinde olduğunu vurgulamaktadır¹⁸².

Türkiye Selçukluları Anadolu’da kendilerinden önce hükümler olan devletlerden kalma pek çok mimarî yapı ile karşılaşmışlardır. Onlar bu yapıları bazen aynı işlevlerinde kullanmaya devam etmişler ya da değiştirmişlerdir. Özellikle Bizans’tan kalan harap durumdaki kaleleri onararak aynı işlevlerinde kullanmaya devam etmişlerdir.

¹⁷⁹ Mustafa Uyar yayımladığı makalesinde Muinüddin Pervane’nin mektuplarını Abaka Kaan’a götüren kişinin Aybek Baba değil Mısır Memlük Emîri İzzeddin Aybek el-Şeyhî olduğunu söylemektedir. Hüseyin Hüsâmeddin’in bu iki şahsı birbirine karıştırdığını belirtmektedir. Aybek Baba’da Moğol kaynaklarının bahsetmemesini de temel alarak 1277’de Elbistan’daki Moğol-Memlük savaşından sonra Sultan Baybars’ın Emiri İzzeddin Aybek’i dövdürtmesi üzerine bu Emir kaçarak Abaka Kaan’a sığınmıştır. Baybars ve Muinüddin Pervane arasındaki irtibatı sağlayan bu Emir elindeki mektupları Abaka’ya vermiş ve vezir Muinüddin Pervane’nin ölümünü hazırlamıştır. Bk. Mustafa Uyar, “Bir Orta Çağ Anadolu Süfisi Hakkında Yeni Bulgular: Aybek Baba Şeyh mi Emir Mi?”, *Belleken*, LXXVIII/283 (2014), s. 879-890.

¹⁸⁰ Bk. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1976; Ahmet Yaşar Ocak, *Babaîler İsyanı Aleviliğin Tarihsel Altyapısı*, İstanbul 2011; Mustafa Akkuş, “İlhanlıların Anadolu’daki Dini Siyaseti”, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Orta Çağ Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 2011, s. 71.

¹⁸¹ Dünyayı ve dünyevi değerleri umursamayan, içinde yaşadıkları toplumun toplumsal düzenin inanç ve geleneklerine karşı çıkan bunu kılık, kıyafet, tutum ve davranışlarıyla gündelik hayatlarına da yansıtan süfilere kalender, bunların temsil ettiği tasavvufi zümrelere de genel olarak kalenderiyye veya kalenderilik adı verilmiştir. Kalenderî tanımının Farsça’da "iri yarı, kaba" anlamındaki kalanter (Türkçe’de kalantor) veya Grekçe aynı anlamda kaletoz kelimesinden geldiği ileri sürülmüştür. XII. yüzyılın sonunda Cemaleddin-i Savi (ö. 1232-1233) adlı İranlı bir sufinin gayretiyle teşkilatlanmaya başlamış ve Kalenderiyye veya Cavlakîyye adıyla Orta Doğu’da ve Orta Asya’da heterodoks bir tarikat olarak geniş taraftar toplamıştır. Nihat Azamat, “Kalenderiyye”, *DİA*, XXIII, İstanbul 2001, s. 253-256; Ocak, *a.g.e.*, s. 66.

¹⁸² Kayaoğlu, *a.g.m.*, s.100-101.

Kullanılmayacak harap durumdaki kiliseler ise Selçuklular tarafından cami ya da mescide dönüştürülerek kullanılmıştır. Özellikle fethedilen şehirlerde, şehrin en büyük kilisesi camiye çevrilmiştir. Bunun dışında önceki dönemlerden kalma mimarî parçalar da devşirme malzeme olarak yeni yapılarda yoğun şekilde kullanılmıştır. Devşirme malzemenin ucuz ve hazır olması yapılarda tercih edilmesinin en büyük sebeplerinden birisidir¹⁸³.

Hüseyin Hüsameddin ve Mustafa Vâzih Efendi, Gök Medrese'nin "Venk" olarak anılan kilisenin yerine yaptırıldığını kaydetmişlerdir¹⁸⁴. Bu açıdan yukarıda da belirtildiği gibi Selçuklular hazır mimarî yapıları yahut devşirme malzemeleri kullanarak yeni eserler meydana getirmişlerdir. Nitekim Torumtay Türbesi'nin duvarında da Roma döneminde ait sekiz satırlık bir devşirme levha bulunmaktadır¹⁸⁵.

Amasya, Anadolu'da jeopolitik ve stratejik olarak önemli bir konumda bulunmaktadır. Bu anlamda Anadolu'da seyahat eden seyyahlar Amasya'ya da gelmiş ve şehirle alakalı değerli bilgiler vermişlerdir.

İlk olarak XVII. yüzyılın en önemli seyyahlarından Evliyâ Çelebi cami, medrese, tabhane ve zaviye başlıklarında Gök Medrese' den bahsetmiştir¹⁸⁶.

Amasya'ya 1781 yılında gelen İtalyan Seyyah Domenico Sestini, Gök Medrese hakkında "güzel çizimlerle, işlenmiş oymalarla, kabartmalarıyla dolu ve kalıcı mimarisıyla çok etkileyicidir. Ancak günümüzde imalathane olarak kullanılır. Medresenin giriş kapısında, üç kitabe parçası görülür, bunlardan birinde, son Rum imparatorlarının yaşadığı dönemden daha eski olmayan karakterlerle ΜΕΤΡΟΠΟΛΙΟΕΩΣ yazısı okunur" demektedir¹⁸⁷.

Padişah Abdülmecid tarafından 1847 yılında Bağdat'a kadar bir inceleme gezisine çıkarılan ikinci mabeyinci Ragıp Bey'e refakat eden Dr. P. Feruhan Bey, Amasya'da 12 caminin olduğunu yazmıştır. Büyük camilerden olan Gök Medrese'nin önünde bulunan tamirhanenin ise metruk halde olduğundan bahsetmiştir¹⁸⁸.

¹⁸³ İlknur Gültekin Özmen, "Amasya Merkezdeki Türk İslam Dönemi Yapılarında Devşirme Malzeme Kullanımı", *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*, III/3, s. 60-62.

¹⁸⁴ H. Hüsameddin, *Amasya*, I, s. 295; Mustafa Vâzih Efendi, *Amasya Fetvâları ve İlk Amasya Şehir Tarihi (el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye)*, (Yay. Haz. Ali Rıza Ayar- Recep Orhan Özel), Amasya 2011, s. 59.

¹⁸⁵ Özmen, *a.g.m.*, 71.

¹⁸⁶ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, II, (Yay. Haz. Zekeriya Kurşun-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), İstanbul 1998, s. 95.

¹⁸⁷ Ali Tuzcu, *Seyahatnâmelerde Amasya*, Amasya 2007, s. 83.

¹⁸⁸ Tuzcu, *a.g.e.*, s. 161.

Kuzey Almanya kentleri birliğinin İstanbul'daki konsolosluğunda alışan Andreas David Mordtmann, 1850, 1858 ve 1860 yıllarında üç kez Amasya'ya gelmiş ve Gök Medrese'nin yarı harabe ve rasathanesinin de yıkılmış olduğundan bahsetmiştir. Bay Krug'un¹⁸⁹ evinin temellerinde rasathanenin bulunduğundan bahsetmektedir¹⁹⁰.

İstanbul'a 1858 yılında gelen ve ardından Anadolu gezisine başlayan Alman kâşif ve coğrafyacı Heinrich Barth, Amasya'nın bir zamanlar pozitif bilimlerin öğretildiği bir merkez olduğunu yazmıştır. Gök Medrese'nin görkemli bir bina olduğu ve astronomik gözlemlerin yapıldığı kulesinin Amasya'da bulunduğu dönemde hafif eğri olduğundan bahsetmiřtir¹⁹¹.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'daki Fransız başkonsolosluğunda çalışan ve daha sonra Düyûn-ı Umûmiye İdaresinde görev alan Vitale Cuiet ise Gök Medrese'yi Alaeddin Keykubad'ın 1231'de yaptırdığı şeklinde yanlış bir bilgi vermiştir. Medresenin güzel bir kapısının bulunduğunu ve taş işçiliğinin mükemmel olduğunu ancak bazı kısımlarının yıkılmasından dolayı eski haşmetini kaybettiğini belirtmiřtir¹⁹².

Seyyahların verdiği bilgilerde Gök Medrese'nin mimarî açıdan önemli bir konumda olduğu görölmektedir. Seyyahların hepsi Amasya'daki Gök Medrese'nin bazı kısımlarının harap halde olduğunu belirtmişlerdir. Burada özellikle dikkat edilmesi gereken husus medresenin yakınlarında Almanlara ait bir ipek ipliği fabrikasının varlığıdır. Alman ustalardan Bay Krug'un evinin temellerinde rasathane kalıntılarının olduğunun bildirilmesi zaten bir kısmı harap halde bulunan Gök Medrese'nin adı geçen fabrika tarafından daha da harap hale getirildiğini düşündürmüştür. D. Mordtmann ve H. Barth'ın belirttiği rasathane binası araştırmacılar arasında tartışmalı bir konudur. Gök Medrese'de derslane için bir yapının bulunduğu tahmin edilmekle birlikte buranın rasathane olduğu ile alakalı net bir bilgi bulunmamaktadır. Günümüzde hem rasathane binasının ya da buna benzer olabilecek bir yapının bulunmaması hem de rasathane ile ilgili olabilecek bilgilerin yoksunluğu dolayısıyla Gök Medrese'de astronomik bir eğitim verilmiş olabileceği hakkında görüş ortaya koyulamamaktadır.

Hüseyin Hüsameddin Gök Medrese'nin büyük kapısının iç tarafında kuzey ve batı kısımlarında iki odanın olduğunu ve doğu tarafında da medresenin üzeri açık bir

¹⁸⁹ Bay Krug, Almanya'dan gelerek Amasya'da ipek ipliği fabrikasında usta olarak çalışan bir tüccardır. Tuzcu, *a.g.e.*, s. 193.

¹⁹⁰ Tuzcu, *a.g.e.*, s. 194.

¹⁹¹ *Gös.yer.*

¹⁹² Tuzcu, *a.g.e.*, s. 279.

dershanesinin bulunduğunu söylemektedir¹⁹³. Dershanesinin açık yakut gibi yeşil taşlarından dolayı da Gök Medrese adıyla bilindiğini belirtmiştir. Mustafa Vâzih Efendi ise caminin yanında kırk odalı iki katlı güzel bir medresenin bulunduğunu kaydetmiştir¹⁹⁴. Amasya yerlilerinden Atıf Kahraman, “*Medrese binası 1918’de yıkılmıştır. Ben görmedim. Caminin güneyinde olduğunu işitirdim*” demektedir¹⁹⁵.

Yukarıda verilen bilgilerden Gök Medrese’nin bir dersane binasının ve ayrıca öğrencilerin kaldığı hücrelerin olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde bunlarla ilgili bir çalışma yahut arkeolojik bir kazı yoktur. Gök Medrese’nin vakfiyesinde aşçı ile ekmekçinin bulunması ve fakirlere günlük çorba ve ekmek dağıtılması şartı bulunmaktadır. Bu Gök Medrese Vakfı’nın aynı zamanda bir imaret özelliği taşıdığını göstermektedir. Evliyâ Çelebi de Gök Medrese’yi Amasya’daki imaretler arasında zikretmiştir. Bu anlamda yapının mutfak olarak kullanılabilir bir kısmının da olduğu muhtemeldir. Burada hem vakfiyede geçen fakirler için çorba ve ekmek yapılmış hem de medrese öğrencileri için yemek yapılmış olmalıdır. Gök Medrese’nin vakfiyesinde eğitim için düşük bir meblağın ayrılmış olması medresede fazla öğrenci bulunmadığı kanaati oluşturmaktadır. Bu sebeple medresenin Mustafa Vâzih Efendi’nin kaydettiği üzere kırk odalı ve iki katlı büyük bir medrese binası değil de Hüseyin Hüsameddin’in kaydettiği üzere iki odalı hücrelerinin bulunduğu daha makul görünmektedir. Evliyâ Çelebi, Gök Medrese’yi ayrıca tabhane başlığı altında saymaktadır ki bu medresenin aynı zamanda yolcu ve misafir de ağırladığını göstermektedir.

Gök Medrese’nin avlusu içerisinde Torumtay Türbesi de bulunmaktadır. Bu türbenin kitabesinde yapının, 1278 yılında yapıldığı yazmaktadır. Türbede Seyfeddin Torumtay’ın kabrinden başka altı büyük, bir orta, iki tanede küçük kabir daha bulunmaktadır. Torumtay’ın sandukası siyah mermerden olup etrafında Fussilet Suresi 31-32. ayetler ve Âyet-ü’l-Kürsî yazılıdır. Ön tarafında ise Torumtay b. Abdullah ibaresi bulunmaktadır¹⁹⁶. Türbenin yapı kitabesinde ise “*Bu binayı, dünya ve din işlerini yöneten büyük sultan, Allah’ın rahmetine muhtaç zayıf kul, büyük fetihler yapan Kılıç Arslan’ın oğlu Keyhüsrev döneminde Torumtay b. Abdullah yaptırmıştır. 677/1278*” yazılıdır¹⁹⁷. Türbede Seyfeddin Torumtay ve oğlu Sinaneddin Musa’dan başka; Seyfeddin Torumtay’ın sol tarafında Yakup Çelebi oğlu Mehmed Çelebi oğlu Alâeddin Çelebi oğlu Ebubekir Çelebi, sağ tarafında evlad-ı

¹⁹³ H. Hüsameddin, *Amasya*, I, s. 295.

¹⁹⁴ Mustafa Vâzih Efendi, *Amasya Fetvâları*, s. 59.

¹⁹⁵ Uruk, *a.g.t.*, s. 51.

¹⁹⁶ Kaya, *Amasya Kitabeleri*, s. 72-73

¹⁹⁷ *Aynı eser*, 18.

Selçukiyye'den Taceddin Gazi Çelebizade, Sivas hâkimi Kılıç Arslan Selçukî ve bunun ayak tarafında da Amasya valisiyken ölen Şehzade Sultan Alâeddin Çelebi ile Taceddin ve Gıyâseddin Çelebiler medfundur¹⁹⁸.

2.2. Torumtay Vakfiyesi

Gök Medrese'nin Türkiye Selçuklu Devleti'nde 665/1267 tarihinde kaydedilen orijinal vakfiyesi günümüze ulaşmamıştır. Bunun yerine vakfın Osmanlı Devleti'nde 1170/1757 tarihinde kaydedilen zeyli bulunmaktadır¹⁹⁹.

Vakfiyede medrese vakıfları şu şekilde belirtilmiştir: Argoma Nahiyesinde bulunan Alan Köyünün tamamı vakfedilmiştir. Ayrıca Geldiklan Nahiyesine bağlı; Ilıca, İlgazi, Köyceğiz, Ahurcuk ve Zara köyleri vakfın menkulleridir²⁰⁰.

Gök Medrese Vakfiyesinde personel ücretleri şu şekilde belirtilmiştir:

Tablo 1- Gök Medrese Vakfiyesi'nde Belirtilen Personel Ücretleri

Görevli	Ücret
Aşçı	4
Ekmekçi	4
Onarımcı (Meremmetci)	4
Nazır	4
Müderris	40
Muid	10
Hatip	10
İmam	6
Müezzin	3
Hafız (10 kişi)	30
Nakîb	2
Naathan	4
Salâhan	3
Kandilci	4
Ferrâş	4
Bevvâb (Kapıcı)	4
Duahan (4 kişi)	12
Câbi (Gelir tahsildarı)	4
Kitabet	4

¹⁹⁸ Uzunçarşılıoğlu, *Amasya*, s. 95; H. Hüsâmeddin, *Amasya*, I, s. 166-167.

¹⁹⁹ *VGMA*. 490-100.

²⁰⁰ *VGMA*. 490-100 satır 40-50.

Vakfiyede, Seyfeddin Torumtay'dan sonra vakfın mütevelliliğini torunu Mehmed b. Sinaneddin Musa'ya bıraktığı yazılmıştır. Burada Sinaneddin Musa merhum olarak kaydedilmektedir. Ancak vakfiyenin düzenlendiği Şevval 665/1267 tarihinde Sinaneddin Musa henüz ölmemiştir. Bu durum Sinaneddin Musa'nın 1278'da ölümünden sonra vakfiye metninin yeniden düzenlendiğini göstermektedir. Ancak vakfiyede bununla ilgili bir bilgi mevcut değildir. Bunun yerine 1267'de tanzim edilen vakfiyenin 3 Şevval 1170 / 21 Haziran 1757'de ferman mucibince deftere işlendiği kaydedilmiştir. Vakfiyeye göre vakfın tevliyeti Seyfeddin Torumtay'a, ondan sonra torunu Mehmed b. Sinaneddin Musa'ya, sonra da onun soyundan gelen erkek ahfâdına, erkek ahfâdı tükenirse kız ahfâdından olan erkeklere, o da kalmaz ise Amasya kadısına ve valisine bırakılmıştır²⁰¹. Bu yönüyle Torumtay Vakfı, zürri yani ailevî bir vakıftır. Seyfeddin Torumtay'ın vakfın tevliyetini ailesine şart koşması ve gelirlerini büyük oranda mütevelliyeye bırakması, vakıf hukuku yoluyla servetini muhafaza etme gayretinde olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Böyle bir davranış, hiç şüphesiz gün geçtikçe şiddetlenen Moğol tahakkümü ile alakalı olmalıdır. Moğollara ödenecek vergilerin hazırlanması ve Anadolu'daki Moğol Noyan ve askerlerinin masrafları zamanla Selçuklu yönetiminin en önemli mali problemlerinden birisini oluşturmuştur²⁰². Bu nedenle vakıf kurucuları genellikle ailevî türden vakıflar oluşturarak bu vakıfların yönetimini kendi ailelerine bırakmışlardır.

Vakfiye metninde medreseye alınacak öğrencilerin ve ders verecek müderrisin mezhepleriyle ilgili herhangi bir ayırmda bulunulmamıştır. Mütevellinin müderris hariç vakfın diğer görevlilerinin tayin ve azlinde yegâne kişi olduğu vurgulanmıştır. Müderris üzerinde mütevellinin böyle bir yetkisinin olmaması ilmî anlamda müderrisin özgür kalabilmesini sağlamak olmalıdır. Seyfeddin Torumtay ayrıca vakfiyesinde kendi evlat ve ahfadından ilimle uğraşan salih ve layık âlimler bulunması halinde medrese müderrisliğini kendi ahfadına şart koşturmuştur. Kendi ahfadından ilimle meşgul olanların bulunmaması halinde ise müderrislik görevinin layık olan ehil birisine tevcih edilmesini istemiştir²⁰³. Müderrislik görevinin bu vakfiyede görüldüğü gibi vâkıfın kendi soyundan olanlara verilmesi şartı başka bir Selçuklu vakfında görülmemektedir. Vâkıf kendi evlatlarının ilim tahsil etmesini arzu ettiği için böyle bir şartı vakfiyede belirtmiş olmalıdır²⁰⁴.

---

²⁰¹ VGMA. 490-100 satır 80-85.

²⁰² Özbayraktar, *a.g.m.*, s. 452.

²⁰³ VGMA. 490-100 satır 90-95.

²⁰⁴ Kucur, *a.g.t.*, s. 39.

2.3. Gök Medrese Vakfı Gayrimenkulleri

Türkiye Selçukluları vakfiyeleri göz önüne alındığında vakıf gelirlerini genellikle toprak hasılatlarının oluşturduğu görülmektedir. Bu anlamda Türkiye Selçuklularında toprak sistemine bakılırsa; Büyük Selçuklu Devleti'nde olduğu gibi toprağın, devletin mülkü olduğu “ikta”, “vakıf” ve “mülk” olmak üzere üç kısma ayrıldığı görülmektedir. “Has” kavramı yalnız hükümdar ailesine ait olup, ikta diğer dirlikler için kullanılmıştır²⁰⁵.

Mirî arazinin has ve ikta kısımları, aynı zamanda buldukları bölgenin yöneticisi konumunda olan hükümdar ve hükümdar ailesi ile vezir, emir gibi üst düzey devlet adamlarına, ayrıca sipahilere hizmet karşılığında tahsis olunmuştur. Devlet hizmetlilerinin iktalarını kendi üzerlerine geçirmeleri için tek yol, vazifelerine bağlı ikta arazisini temlik ile vakfetmeleri aracılığıyla olmuştur. Bu tip vakıflara irsadî vakıf adı verilmiştir. Bu temlikler tamamıyla toprağın mülkiyeti üzerinden olabileceği gibi, arazi gelirlerinin devlet vergisi olan kısmının şahıslara bağlanması şekliyle de mümkün olmuştur²⁰⁶. Böylece vâkıf, ikta topraklarını vakfa bağlamak suretiyle bir taraftan hayır müessesesi kurmuş, diğer taraftan da vakfın mütevelliliğini ve gelirlerinden belirli bir kısmını çocuklarına bırakmak suretiyle onlara geçim kaynağı sağlamıştır²⁰⁷.

Mirî toprak sisteminin geçerli olduğu Türkiye Selçuklu Devleti'nde sınırlı olmakla birlikte, özel mülkiyetli topraklar da bulunmaktadır. Mülk arazisi olan kişi, toprağını satma, vakıf ve hibe edebilme, miras bırakabilme hakkına sahiptir. Bu tür topraklar çoğunlukla şehir ve kasabaların etrafındaki sulak tarla, bahçe ve meyveliklerdir. Mülkiyet hakkının bulunması sebebiyle de bu tip arazilerin vakfedildiğine dair pek çok kayıt bulunmaktadır. Nitekim gayrimenkul vakıflarının genellikle mülk sahiplerinin kendi arazilerini vakıf haline getirmeleri ile ortaya çıktığı bilinmektedir. Buna göre, Türkiye Selçukluları döneminde vakıf arazi kavramı, mirî arazi olup öşür ve resimleri sonradan hayır kurumlarının masraflarına karşılık olarak tahsis edilmiş, hasılatı vakfiyeleri gereğince kullanılmıştır. Sultanların yaptırdıkları müesseselere vakfettikleri arazi ile iyi hizmetleri mukabilinde devlet adamlarına verilen mülk arazinin sonradan vakfa intikal etmesi suretiyle idare olunan araziler, bu anlamda vakıf arazisi sınıfını oluşturmaktadır. Bunun yanında, Selçuklu Sultanlarının kendilerine üstün hizmette bulunmuş devlet görevlilerine kendi tasarruflarında kullanmaları suretiyle temlik ettikleri yani mülk olarak verdikleri araziler de bulunmaktadır. Özellikle

²⁰⁵ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, I, Ankara 1999, s. 31.

²⁰⁶ Osman Turan, “Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku Mirî Topraklar ve Husûsî Mülkiyet Şekilleri”, *Selçuklular ve İslâmiyet*, (Kısaltma: *Toprak Hukuku*), İstanbul 1980, s. 127-139.

²⁰⁷ Odabaşı, *a.g.t.*, s. 22-24.

Selçuklu Sultanlarının tahta çıktıkları zaman veya başka olaylardan dolayı beylere bu tip ihşanlarda bulunduğu bilinmektedir²⁰⁸. Arazinin diğer bir şekli olan bu mülk arazilerin bir kısmı, mirî araziden ayrılarak hizmetleri karşılığında verilenlerin evlatlarına intikal etmiş, bir kısmı da vakıf haline getirilmiştir²⁰⁹.

Seyfeddin Torumtay'ın Gök Medrese için vakfettiği köylerin onun eline nasıl geçtiğiyle ilgili vakfiyede herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak vakfiyede vakfin sahihliğine²¹⁰ yapılan vurgu dikkate alınırsa köylerin, Seyfeddin Torumtay'ın şahsi mülkü olduğu sonucu çıkarılabilir. Bu bağlamda Türkiye Selçuklularında köylerin mülkiyeti meselesi için Moğol hâkimiyeti dönemindeki uygulamalar ele alınmalıdır. Devletin kargaşa döneminde ikta sisteminin bozulmasıyla birlikte, devlet görevlilerine verilen iktalar çeşitli sebeplerden dolayı özel mülklere dönüşmeye başlamıştır. Nitekim IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve diğer sultanlar iç çatışmalarda yeni yandaşlar kazanmak ve mevcut taraftarlarını yanlarında tutabilmek için devletin topraklarını özel mülk olarak dağıtmışlardır. Rükneddin, II. İzzeddin ile çatışmalarından birinde, yanındaki bütün emirlere, rakip emirlerin iktalarını vermeyi vadetmiş, ayrıca zafer kazanmaları durumunda bu iktaları özel mülke çevireceğini söylemiştir²¹¹. Bu tip uygulamalar ikta topraklarının büyük malikâneler şekline dönüşmesine neden olmuştur. Moğolların da zenginlerin mülklerini müsadere etmeleri yahut yağmalamaları üzerine zengin devlet adamları, mallarını Moğollardan korumak için vakıf kurarak servetlerini vakıflara devretmişlerdir²¹². Bu süreçte Amasya valisi olan Seyfeddin Torumtay, iktası olan köylerin mülkiyetini elde ederek mallarını Moğollardan korumak maksadıyla vakıf kurmuş olmalıdır.

Gök Medrese'yi ayakta tutan akarlar arazi gelirlerinden oluşmaktadır. Vakfiyenin Osmanlı Devleti'nde 1170/1757 tarihinde kaydedilen zeylinde medrese vakıfları açık şekilde belirtilmiştir. Bunlar aşağıda incelenecektir.

2.4. Gök Medrese Vakfı Gelir Kaynakları

Mevkuf, yani vakfin işlemesi için vakfedilen menkul ya da gayrimenkul mallar vakfin temel şartlarından. Bu anlamda vakıfları iki kısma ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki, “*müessesât-ı hayriye*” ya da “*aynıyla intifâ olunan vakıflar*”dır. Bunlar, toplumun doğrudan

²⁰⁸ Sultanlar, bazen beylere veya zenginlere para karşılığı olarak da temlik köyler de vermiştir. Mesela İzzeddin Keykavus, 657'de Seferihisar'a bağlı bulunan Boğus Köyünü Emîr İsmail b. Artuk'a elli sultanî altına satmıştır. Bu tip köylerin temliklerinde ise mülkiyet hakkı tamdır. Turan, *Toprak Hukuku*, s. 130.

²⁰⁹ Odabaşı, *a.g.t.*, s. 24.

²¹⁰ Kayaoğlu, *a.g.m.*, s. 104.

²¹¹ Cahen, *a.g.e.*, s. 322.

²¹² Odabaşı, *a.g.t.*, s. 71.

doğruya kendilerinden istifade ettiği yani medrese, kervansaray ve zaviyelerdir. “*Geliri ile intifâ olunan vakıflar*” ise vakfın devamlı işleyebilmesi için tahsis edilen gelirler olup, daha çok gayrimenkul yani arazi ve bina gelirleridir²¹³.

Gök Medrese’yi ayakta tutan akarlar arazi gelirlerinden oluşmaktadır. Vakfiyenin Osmanlı Devleti’nde 1170/1757 tarihinde kaydedilen zeylinde medrese vakıfları açık şekilde belirtilmiştir. Buna göre Argoma Nahiyesinde bulunan Alan Köyünün tamamı vakfedilmiştir. Ayrıca Geldiklan Nahiyesine bağlı; Ilıca, İlgazi, Köyceğiz, Ahurcuk ve Zara köyleri vakfın menkulleridir. Vakfın gelirleri yüzyıllar içerisinde değişikliklere uğramıştır²¹⁴.

Seyfeddin Torumtay’ın Gök Medrese için vakfettiği köylerin, Osmanlı Devleti dönemindeki mufassal kayıtlarından takip edildiği şekliyle genel anlamda kuru ziraat için elverişli topraklar olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra halk, Yeşilirmak Suyu’nun geçtiği elverişli vadilerde, kasaba ve şehir merkezine yakın yerlerde bağ, bahçe ziraatıyla uğraşmıştır²¹⁵. Kuru ziraatın yanında sebze-meyve yetiştiriciliği, pamuk yetiştiriciliği, bal üretimi ve hayvancılığın da yapıldığı Osmanlı döneminde alınan vergilerden anlaşılmaktadır²¹⁶.

Seyfeddin Torumtay’ın Gök Medrese için vakfettiği gelir kaynaklarını araziler oluşturmaktadır. Gelir kaynakları arasında bina gelirleri bulunmayıp yalnızca köylerin vakfedildiği görülmektedir. Gök Medrese vakfına ait Osmanlı dönemindeki en eski kayıt 926/1520 tarihli tahrirdir. Bundan sonra 983/1576 yılında yapılan tahrirde de Torumtay vakıflarından söz edilmiştir. Aşağıda verilen tabloda Gök Medrese vakfının köylerden elde edilen toplam gelirleri gösterilmiştir.

---

²¹³ Bahaeddin Yediyıldız, “Vakıf”, *İA*, XIII, İstanbul 1986, s. 155.

²¹⁴ Kayaoğlu, *a.g.m.*, s. 101.

²¹⁵ Adnan Gürbüz, “Toprak Vakıf İlişkileri Çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı”, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1993, s.128.

²¹⁶ *TTD*, No. 340, s. 111a.

Tablo 2 Gök Medrese Vakfı'nın Yüzyıllar İçerisindeki Toplam Gelirleri

Sene	Toplam Ziraî gelir (akçe-kuruş)	Defter No.
926/ 1520	16.000 (akçe)	TTD, No. 387, s. 356-379
983/ 1576	36.000 (“)	TTD, No. 26, s.66a, 109a, 110a-b
1254/ 1839	9.482	AŞS.2259-278
1255/ 1840	6.547	AŞS.2259-207
1267/ 1850	12.234 (“)	VGMA.2594-61 VGMA. 2594-64
1269/ 1852	11.669 (“)	VGMA.2594-3 VGMA. 2594-16
1283/ 1866	12.579 (“)	VGMA.2578-68
1284/ 1867	13.780 (“)	VGMA.2578-68
1285/ 1868	12.777 (“)	VGMA.2578-68
1286/ 1869	13.800 (“)	VGMA.2578-68
1287/ 1870	14.380 (“)	VGMA.2578-68
1293/1876	23.726 (“)	VGMA.2571-2
1296/ 1879	16.193 (“)	VGMA.2568-26
1297/ 1880	19.658 (“)	VGMA.2571-11
R. 1302/ 1886	10.179 (“)	VGMA.2572-3 VGMA.2572-9
R. 1306/ 1890	23.930 (“)	VGMA.2572-8 VGMA.2572-46 VGMA.2572-54
R. 1308/ 1892	15.644 (“)	VGMA.2576-46
R. 1309/ 1893	14.629 (“)	VGMA.2576-66
R. 1322/ 1906	15 (kuruş)	VGMA.2558-24
R. 1329/ 1911	7.825 (akçe)	VGMA.-2585-70

Amasya, Danişmendliler, ardından Selçuklular döneminde ilmî anlamda önemli bir merkez, Osmanlı döneminde ise şehzade sancağı olması sebebiyle tarihî süreç içerisinde nüfusunu artırmıştır. Özellikle şehzade sancağı olmasından dolayı siyasi ve nüfus olarak Anadolu'nun büyük şehirleri arasında yer almıştır. 926/1520 tarihli tahrir kaydından şehir merkezi nüfusunun 7301 kişi olduğu tahmin edilmektedir. Bu dönemde Sivas'ın 7520, Konya'nın 6033 ve Tokat'ın 7420 nüfusa sahip olduğu göz önüne alındığında Amasya'nın

nüfus bakımından önde gelen şehirlerden olduğu görülmektedir. Amasya'nın 983/1576 tarihli tahririnden şehrin nüfusunun yaklaşık %30 oranında arttığı saptanmıştır. Bu anlamda şehir merkezi nüfusunun 9769'a yükseldiği görülmektedir²¹⁷. Bu sayıya Amasya Kazası ve köyleri dahil değildir. 983/1576 tarihli tahrir defterinde Amasya şehri ve nahiyelerine ait toplam hane sayısının 11.298 olduğu saptanmıştır. Burada belirtilen hane sayısı beş katsayısı ile çarpılırsa 56.490 sayısı çıkmaktadır²¹⁸. Şehrin nüfusunun 983/1576 yıllarında çoğalması vakıf gelirlerinde artışın bir sebebi olsa da XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde meydana gelen fiyat hareketleri de göz önüne alınmalıdır. Devletin, bu dönemde İran ile başlayan savaş ve ateşli silahların kullanımından dolayı yeniçeri sayısını arttırması gibi nedenlerden dolayı akçede taşış yapması akçenin değerini düşürmüş ve fiyatlarda artışa da sebep olmuştur²¹⁹. Dolayısıyla 983/1576 tarihinde yukarıda görülen artışın bir sebebinin de Amasya'da nüfus artışının yanı sıra enflasyonist baskı olduğu söylenebilir.

Amasya'ya ait XVII.-XVIII. yüzyıllarda kayıtların bulunmamasından dolayı bu dönemlerde vakıf gelirleriyle ilgili herhangi bir malumat bulunmamaktadır. Bu dönemde şer'îye sicillerindeki kayıtlar sayesinde medresenin varlığını devam ettirdiği ve medreseye görevli atamalarının yapıldığı görülmektedir. XIX. yüzyıl kayıtlarından gelirlerin XVII. yüzyıla oranla düştüğü gözlenmektedir. Osmanlı belgelerine bu dönem içerisinde Amasya'nın nüfusunda ciddi manada bir düşüşün olduğu yansımıştır. Örneğin 1831 nüfus sayımında Amasya şehir merkezi nüfusu 6379 kişidir²²⁰. Bunda Amasya'nın şehzade sancağı konumunu yitirmesi, İran ile yapılan savaş, eşkıya hareketleri sonucu bilhassa köy ve mezralardaki halkın bulunduğu bölgeleri terk etmesi ve vergi alımında halka yerel yöneticilerin zulmetmesi sebep olarak gösterilebilir. Bu dönemde köy halklarının şikâyetleri sonucunda zulümle vergi toplanmaması yönünde şer'îye sicili kayıtlarına rastlanmaktadır²²¹.

Aşağıda bahsedileceği üzere 1293/1876'da toplam gelirden artış meydana gelmesinin sebebi Gököyük Köyü'nün Torumtay Vakfı'na gelir sağlamasıdır. Bunun dışında gelirden görülen ciddi anlamdaki artışın sebebi 1871/1876 yılları arasındaki toplam gelir miktarı da olabilir.

Anadolu'ya 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından 600.000'den fazla Balkan ve Kafkas göçmeni göç etmiştir. Göçmenler devlet tarafından Amasya, Şam, Halep, Konya gibi

²¹⁷ Ahmet Şimşirgil, "XVI. yy. Amasya Şehri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XI/1 (1996), s. 92-93.

²¹⁸ Güneş, *a.g.t.*, s. 100.

²¹⁹ Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi*, İstanbul 2000, s.144-145.

²²⁰ *Gös.yer.*

²²¹ *AŞS*, 34/121, 127, 128.

şehirlere yerleştirilmişlerdir. Kaynaklara göre bu süreçte 15000 muhacir Amasya’da iskân edilmiştir²²². Bu anlamda R. 1306/1890 yılında toplam gelirin 23.930’a çıkarak ciddi bir artış göstermesi göçmenlerin yerleştirildikleri yerlerde tarımsal faaliyetlere katıldıklarını gösterebilir.

Bunun yanında Osmanlı Devleti’nin XX. yüzyıl başlarından itibaren içine düştüğü buhran Amasya’yı da etkilemiştir. Bu süreçte Amasya Sancağındaki toplam gelirden görülen düşüşün sebebi reayanın köyleri terk etmesi ve buna bağlı olarak da zirai üretimin azalması bir sebep olarak göz önüne alınabilir.

Tablo 3 Gök Medrese Vakıf Köylerinin Yüzyıllar İçerisindeki Gelirleri

Nahiye	Akar ve cinsi	926/1520	1268/1851	1269/1852	1282/1866	1283/1867	1284/1868	1285/1869	1286/1870	1292/1876	1296/1879	1297/1880
Argoma	Alala	10.641		4716					13250/8420			19658
Geldiklan			3598									
“	Ilıca	1510										
“	İlgazi	2340	1855		6169	6180	5500	6500	6980	5960 akçe	3808.06 akçe	
“	Zara		382		6169	6180	5500	6500	6980	13422 akçe	7961.32 akçe	
“	Köyceğiz	1030	919		6090	6600	6777	6800	6900	3625 akçe	3335 akçe	
“	Ahurcuk	29284			320	1000	125	500	510	35 akçe	406 akçe	
“	Göküyük/ Gököyük									234 akçe	683.08 akçe	
“	Hacıköy	280										

Yukarıda verilen tabloda Seyfeddin Torumtay’ın Gök Medreseye vakfettiği köylerin gelirleri görülmektedir. 926/1520 tarihli tahrirde Argoma Nahiyesine bağlı Alala Köyü ve Geldiklan Nahiyesine bağlı Zara, Ilıca, İlgazi, Ahurcuk ve Köyceğiz köylerinin malikâne gelirleri vakfın menkulleri arasında gösterilmektedir²²³. Tahrirde toplam malikâne geliri 1600 akçe olarak gösterilmiştir. 1576 tarihli tahrirde de köyler aynı isimle kaydedilmişlerdir²²⁴.

Vakfa 1293/1876 yılından itibaren Göküyük Köyünün gelirleri kaydedilmiştir. Vakfiye metninde vakıf gayrimenkulü sınırı olarak geçen bu köyden 1876 ve 1879 yıllarında gelir

²²² Yahya Kadioğlu-Yusuf Yılmaz, “Tanzimattan Cumhuriyet’e Amasya Nüfusu”, *Uluslararası Amasya Sempozyumu* (4-7 Ekim 2017), s. 254.

²²³ *TTD*, No. 339, s. 111a.

²²⁴ Gürbüz, *a.g.t.*, s. 225.

tahsisi edilmiştir. Gök Medrese vakfiyesinde yer almayan bu köyün vakfa sağladığı gelirle ilgili belgelerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Hacıköy 926/1520 tahririnde Torumtay vakfına gelir sağlayan köyler arasında bulunmaktadır. *Defter-i Mufassal-ı Livâ-i Amasya*'da ise bu köyün harap olduğu köy ahalisinin de Ilıca Köyünde buldukları kaydedilmiştir²²⁵. Bu sebeple Hacıköy Köyünün Seyfeddin Torumtay tarafından vakıf arazileri arasında bulunduğu ancak zamanla ortadan kalkmasından dolayı 1170/1757 tarihinde kaydedilen vakfiye zeylinde isminin geçmediği düşünülmektedir.

2.4.1. Vakıf Köylerinin Değerlendirilmesi

Medreseye, yukarıda da belirtildiği gibi ilk olarak Argoma Nahiyesinde bulunan Alan Köyünün tamamı vakfedilmiştir. Bunun haricinde Geldiklan Nahiyesine bağlı Ilıca, İlğazi, Köyceğiz, Ahurcuk ve Zara köyleri vakfin menkulleridir²²⁶.

Amasya, 926/1520 tarihli tahrir kayıtlarında Rum Eyaleti'ne dâhil edilmiş bir sancak konumundadır. Tarihi süreç içerisinde değişmekle birlikte Seyfeddin Torumtay'ın vakfettiği köylerin bağlı bulunduğu Argoma ve Geldiklan Nahiyeleri Amasya'ya bağlı bulunan yedi nahiyeden ikisidir. 926/1520 tarihli tahrir defterine göre Argoma Nahiyesinin 112 köyü olup bunlardan en büyüğü Seyfeddin Torumtay'ın Gök Medrese için vakfettiği Alala köyüdür²²⁷. Lâle Devri kayıtlarından 1143/1730 tarihli sâlyane defterinde köy sayısı 28, 1143/1730 tarihli menzîl umûru defterinde ise 29 köy adı bulunmaktadır²²⁸. Türkiye Cumhuriyeti döneminde ise Argoma'nın ismi değiştirilerek "Suluova" olmuştur²²⁹.

Hüseyin Hüsâmeddin, Geldiklan/Geldikalan'ın, Danişmend döneminde Afşarlardan Bay Geldi Bey'in ve aşiretinin bölgeye yerleşmesinden sonra *Bay Geldi Alan* isminden geldiğini kaydetmiştir²³⁰. Geldiklan Nahiyesi'nin de 926/1520 tarihli tahrir kayıtlarında 130 köye sahip olduğu görülmektedir.²³¹ 1143/1730 tarihli sâlyane defterinde nahiyeye bağlı 37 köy adı zikredilmiştir. 1143/1730 tarihli nüzûl hâneleri mevkûfât defterinde ise 30 köy adı

²²⁵ *Defter-i Mufassal-ı Livâ-i Amasya*, I, s. 109-a.

²²⁶ Kayaoğlu, *a.g.m.*, s. 105.

²²⁷ Gürbüz, *a.g.t.*, s. 78.

²²⁸ Güneş, *a.g.t.*, s. 83.

²²⁹ Komisyon, *Köylerimiz*, Ankara 1968, s.25.

²³⁰ H. Hüsâmeddin, *Amasya*, I, s. 348-349.

²³¹ Gürbüz, *a.g.t.*, s. 80,83.

geçmektedir²³². XIX. yüzyılda Zara Köyü nahiye merkezi olmuştur. Cumhuriyet döneminde ise Doğan-tepe'ye bağlanarak ismi Ortaköy olarak değiştirilmiştir.

Alan Köyü zaman içinde ismini değiştirerek Alala şekline dönüşmüştür. Alala Köyü, Argoma Nahiyesi'ne bağlıdır. 926/1520 tapu tahririnde de Alala olarak geçmekte olup malikâne gelirin toplamda 10.641 olduğu kaydedilmiştir²³³. *Defter-i Mufassal-ı Livâ-i Amasya* kaydında da malikâne gelirin Torumtay vakfına ait olduğu görülmektedir²³⁴. Türkiye Cumhuriyeti döneminde ismi değiştirilerek *Ortaova* olmuştur²³⁵.

Ilıca Köyü'nün 926/1520 tahririnde malikâne geliri Zara Köyü'ne bağlı olarak geçmektedir²³⁶. Türkiye Cumhuriyeti kayıtlarında *Ilısu* olarak zikredilen bu köy, halen Göynücek'e bağlı olarak varlığını sürdürmektedir²³⁷.

İlgazi, 926/1520 tahririnde malikâne geliri Zara Köyü'ne bağlı olarak geçen köylerdendir²³⁸. Günümüzde aynı isimle varlığını sürdürmektedir²³⁹.

Ahmet Akgündüz 926/1520 tahririnde Köyceğiz Köyünü Küblügez olarak okumuştur²⁴⁰. *Defter-i Mufassal-ı Livâ-i Amasya*'da Köyceğiz ismiyle geçmektedir²⁴¹. Bu köy günümüzde varlığını aynı isimle devam ettirmektedir²⁴².

Ahurcuk Köyü 926/1520 tahririnde Geldiklan/Geldigelen nahiyesine bağlı olarak gösterilmiştir. Malikâne gelirleri Torumtay Vakfı'na aittir²⁴³. Günümüzde bu isimde bir köye rastlanmamıştır. Köyün ya ismi değişmiş ya da ortadan kalkmış olmalıdır.

Vakfiyenin Osmanlı Devleti'nde 1170/1757 tarihinde kaydedilen zeylinde medrese vakıfları belirtilmiştir. İsmet Kayaoğlu'nun yayınladığı vakfiyede yukarıda da açıklandığı gibi vakıf köyleri, Argoma Nahiyesi'ne bağlı Alala Köyü ve Geldiklan Nahiyesine bağlı Ilıca, İlgazi, Ahurcuk, Köyceğiz ve Reze köyleri şeklinde açıklanmıştır. Burada zikredilen Reze

---

²³²Güneş, *a.g.t.*, s. 83.

²³³Akgündüz, *a.g.t.*, s. 63.

²³⁴*Defter-i Mufassal-ı Livâ-i Amasya*, s. 66-a.

²³⁵*Köylerimiz*, s. 600.

²³⁶Akgündüz, *a.g.t.*, s. 7.

²³⁷*Köylerimiz*, s. 281.

²³⁸Akgündüz, *a.g.t.*, s. 7.

²³⁹*Köylerimiz*, s. 280.

²⁴⁰Akgündüz, *a.g.t.*, s. 7.

²⁴¹*Defter-i Mufassal-ı Livâ-i Amasya*, I, s. 109-b.

²⁴²*Köylerimiz*, s. 382

²⁴³Akgündüz, *a.g.t.*, s. 7.

Köyünün²⁴⁴ hem tahrir defterlerinde hem de diğer belgelerde vakfın menkulleri arasında bulunmaması dolayısıyla yanlış okunduğu kanaati oluşmuştur. Kayaoğlu'nun Reze şeklinde okuduğu köy Zara olmalıdır. Bu manada Kayaoğlu'nun *Reze* şeklinde okuduğu ve daha sonraki süreçte *Ziyare* şekline dönüşmüş olabileceği üzerindeki tespiti de mümkün görünmemektedir. Vakfın gelir kaynakları açısından, tahrir kayıtlarından ve vakıf arşivinden de takip edildiği şekliyle burası *Reze* değil *Zara* köyüdür.

2.5. Gök Medrese Vakfı İşletme Şekli

İcar yani kiralama vakıfların gelir kaynaklarının işletilmesinde uygulanan en yaygın yöntemdir. Buna göre vakıf arazileri çiftçilere kiraya verilerek işletilmiş ve bu süre iki, üç yılı geçmemiştir. Türkiye Selçukluları vakıf mülkünün harap olarak vakıf gelir kaynaklarının zarar görmesini engellemek için bu süreyi kısa tutmuştur²⁴⁵.

Osmanlı döneminde de Hanefi Mezhebi'ne uygun olarak topraklar üç yıllığına kiralanmıştır. Zamanla kiralama sisteminde “*mukataa* ve *icareteyn*” şekilleri ortaya çıkmıştır. Mukataa sisteminde, önceden belirlenen yıllık ücret ile vakıf toprağı bir yıllığına kiralanmıştır²⁴⁶. İcareteyn sözlükte *çifte kiralama veya iki kira bedeli* anlamına gelmektedir. İcareteyn vakıf hukukunda, vakıf olan bir akarın gerçek kıymetine yakın veya eşit peşin kira bedeli ve ayrıca her ay yahut yılsonunda ödenecek veresiye kira bedeli karşılığında kiraya verilmiştir²⁴⁷.

Türkiye Selçuklu vakıflarına ait bazı vakfiyelerde, kiraya verilen arazinin süresinin üç yılı geçmemesi şartı belirtilmiştir. Celâleddin Karatay, medresesi ve kervansaray vakfında mütevellinin izni dışında arazilerin kiraya verilmemesini ve kira süresinin de üç yılı geçmemesini şart koşmuştur. Bunun sebebi, uzun süreli kira anlaşmalarında vakfın gerekli düzeyde faydalanamayacağı düşüncesidir. Ayrıca vakfiyede kiraya verilecek vakıf mevkuflarının emin kimselere uygun ücretlerle kiralanmasını bu sayede vakfa iyi gelir geleceği belirtilmiştir²⁴⁸.

---

²⁴⁴ Osmanlı Devleti döneminde “Zebare –Ziyere-Rize” ismiyle kaydedilen yerleşimlerden birisi olmalıdır. Rize Köyü Rum yerleşimidir. *Defter-i Mufassal-ı Livâ-i Amasya*, I , 18-a. Günümüzde “Ziyaret” ismiyle anılan köy “Reze-Rize” isminin değişmiş hali olmalıdır. Köylerimiz, s. 590; Ayrıca Bk. Songül Keçeci Kurt, “1844-1845 Temettuat Defterlerine Göre Ziyere Köyünün Sosyal ve Ekonomik Durumu”, *History Studies*, VIII/3 (2016), s. 57-81.

²⁴⁵ Odabaşı, *a.g.t.*, s. 74.

²⁴⁶ Veli Sırım, “Bir Finansman Kaynağı Olarak Vakıflar: Osmanlı Örneği”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, VI/6 (2017), s. 181.

²⁴⁷ Ahmet Akgündüz, “İcareteyn”, *DİA*, XXI, Ankara 2000, s. 389.

²⁴⁸ Odabaşı, *a.g.t.*, s. 75.

Gök Medrese vakfının genel işletmesini yürüten mütevellidir. Nazır vakfın gelir ve giderlerini denetleyen kişi olup akışta genel bir bozulma olmadığı sürece vakfa müdahalede bulunmamıştır. Kâtip ise vakfın yazı işlerini ve aynı zamanda da muhasebesini yürütmüştür. Bu işleyişte câbinin görevi vakfa ait gelirleri toplamaktır. Gelirler aynî yahut nakdî olarak toplamaktaydı. Gök Medrese vakfının gelirlerini araziler oluşturduğu için aynî olarak gelir toplanmıştır.

Bu işleyişte mütevellî vakıf memurlarını denetlerken, nazır da mütevelliyi denetlemiştir. Nazırı ise genelde kadının görevlendirdiği memurlar denetlemiştir. Osmanlı Devleti'nde vakıflar özerk bir yapıya sahip olsalar da devletin denetimi altındaydılar. Devlet zaman zaman bunu kadı vasıtasıyla yapmış ve Evkâf-ı Hümâyun Nezâreti'nin kurulmasıyla da vakıflar bu nezâret tarafından zaman zaman denetlenmiştir²⁴⁹.

2.6. Gök Medrese Vakıf Gelirlerinin Sarfı

Gök Medrese vakfiyesinde, vakfın geliriyle harcama yapılacak yerler açık şekilde belirtilmiştir. Buna göre gelirlerin, öncelikle vakfın ihtiyacı halinde tamirine sarf edilmesini şart koşmuştur²⁵⁰.

Seyfeddin Toruntay, medresenin tamir ve masraflarından sonra gelirlerin medrese görevlilerine verilmesini istemiştir. Medrese çalışanlarının ücretleri vakfiye metninde belirtilmiştir. Vakfiye metnine göre vakıfta çalışan hizmetlilerin aldıkları ücret buğday cinsinden aynî olarak verilmiştir. Tüm harcamalardan sonra vâkıfın soyundan gelen mütevellîye gelirin artan kısmı bırakılmıştır²⁵¹. Vakfiye metninde aydınlanma için kullanılacak olan kandil ve medrese öğrencileri için verilecek burs miktarı belirtilmemiştir. Muhtemelen bu tip harcamalar mütevellîye kalan ücretten dönemin ihtiyacına göre sarf edilmiştir.

2.6.1. Personel Giderleri

Türkiye Selçuklu dönemi medreseleri akademik, idari ve hizmetli sayısı yönünden oldukça zengindir²⁵². Medreselerde görev yapan toplam personel sayısı tam anlamıyla medresenin eğitim düzeyini yansıtmasa da araştırmacılara bu anlamda bir fikir sağlamıştır.

---

²⁴⁹ Sırım, *a.g.m.*, s. 183-184.

²⁵⁰ Kayaoğlu, *a.g.m.*, s. 106.

²⁵¹ *Gös.yer.*

²⁵² Odabaşı, *a.g.t.*, s. 98.

Vakfiyelerde geçen medrese personeli, “*tedris*”, “*idare*” ve “*hizmet*” olmak üzere üç sınıfta incelenebilir. Tedris, yani öğretim kadrosu bir “*müderris*” ile “*muid*” adı verilen bir müderris yardımcısı ve “*Hafız-ı kütüb*” adı verilen kütüphane görevlisinden oluşmaktadır²⁵³.

İdare kadrosu; “*mütevelli*” ve ona bağlı “*kâtip*”, medreseye ait vakıf mallarının vergilerini toplayan “*câbi*”, “*câbi kâtibi*” ve “*mutemed*” gibi memurlardan meydana gelmektedir²⁵⁴.

Hizmetli kadrosunu ise, “*bevâb*” adı verilen ve medreselerde giriş-çıkışları kontrol ederek gece güvenliğini sağlayan görevliler, “*ferrâş*” adındaki sergi yayan, kaldıran ve bunların temizliğinden sorumlu kişi ile “*siraci*” adındaki kandilci gibi görevliler meydana getirmektedir²⁵⁵.

İsmet Kayaoğlu Gök Medrese Vakfı’nın toplamda 152 müdd eden giderlerin vakfedilen köylerin gelirleri için çok düşük bir miktar olduğunu belirtmektedir. Bir müddün 100-120 kg. olduğu hesap edilirse toplam gider 15200-18240 kg. yapmaktadır ki bu vakıf akarı için düşük bir miktardır. Dolayısıyla vakıf mütevellisine yüksek bir miktar kalmaktadır. Vakfiyede öğrencilerin yiyecek giyecek masraflarının, vakfin oranımı, aydınlanma ve ihtiyaç maddelerinin alınması ayrı ayrı sayılmadığından mütevellinin gelirin arta kalanından ihtiyaca göre bunları karşıladığı anlaşılmaktadır²⁵⁶.

Gök Medrese vakıf giderlerinin en yüksek kalemini personel giderleri oluşturmaktadır. Vakfiye metninde de görüldüğü üzere vakfın pek çok görevlisi bulunmaktadır. Vakfiye metnine göre vakfın 32 görevlisi mevcuttur. Vakıf görevlisinin bu kadar fazla olmasının nedeni Seyfeddin Torumtay’ın kurduğu vakfın hem medrese hem cami hem de türbe olarak kullanılmasıdır. Dolayısıyla medrese için gerekli olan personel müderris ve muidin yanında, öğrencilere yemek pişirmesi için aşçı, ekmekeçi gibi görevlilerden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra vakfın cami fonksiyonunun da bulunmasından dolayı hatip, imam, müezzin gibi personel de burada istihdam edilmiştir. Vakıfta çok sayıda hafız, naathan, salâhan ve Cuma günleri dua okuması için dört personelin bulunması, vâkıfın medrese kurarak eğitime önem vermesinin yanında sevap kazanma gayesinin de olduğunu açıkça göstermektedir.

---

²⁵³ Balık, *a.g.m.*, s. 34.

²⁵⁴ Balık, *a.g.m.*, s. 35.

²⁵⁵ Balık, *a.g.m.*, s. 38.

²⁵⁶ Kayaoğlu, *a.g.m.*, s. 106.

2.6.2. Müderris

Müderris kelimesi, “okumak, anlamak, bir metni öğrenmek için tekrar etmek” anlamındaki ders kökünün “tef‘il” kalıbından türemiştir. X. yüzyıldan itibaren müderris kelimesi kullanılmakla birlikte, XI. yüzyılda Nizâmiye Medreselerinin kurulmasının ardından burada ders veren en yüksek rütbeli ilim adamı için kullanılmaya başlanarak resmî bir önem kazanmıştır²⁵⁷.

Gök Medrese vakfiyesinde müderrislik görevinin “ehil, fâzıl, âlim, kâmil, tahsil günlerinde tedrise kadir, feraset sahibi ve mümtaz” bir kişiye verilmesini şart koşturmuşur. Seyfeddin Toruntay’ın müderris için diğer önemli şartı da kendi evlatlarından müderrislik vasıflarını taşıyan birisi varsa görevin ona tevcih edilmesidir. Evladından ehil kimse olmadığı takdirde, hariçten bir kimsenin müderris olmasını, ancak evladından görev için layık birinin çıkması halinde müderrisliğin kendi evladına verilmesini şart koşturmuşur. Ayrıca mütevellinin müderris dışındaki görevlilerin tayin hakkına sahip olması²⁵⁸ ilim adamlarının özerkliğine verilen önemi göstermektedir.

Muid, müderrisin yardımcısı olarak medreselerde bulunmuşur. Muidin görevi dersi müzâkere ile tekrar etmek ve talebelerle ilgilenmekti. Her medresede bir muid kadrosu vardı. Bunun dışında bazı medreselerde birden fazla muidin görev yaptığı da bilinmektedir. Örneğin Sivas Burûciye Medresesi’nde aynı anda üç muid görev yapmışır²⁵⁹.

Müderrisin maaşı vakfiyede aynî olarak 40 müdd buğday²⁶⁰ şeklinde belirtilmişir. Bunun yanında muidin maaşı ise 10 müdd buğday²⁶¹ olarak belirlenmişir.

²⁵⁷ Nebi Bozkurt, “Müderris”, *DİA*, XXXI, Ankara 2006, s.467.

²⁵⁸ VGMA. 490-100 satır 100-105.

²⁵⁹ Osman Turan, “Selçuklular Zamanında Sivas Şehri”, *DTCFD*, XI (1951), s. 447-457.

²⁶⁰ Yaklaşık 4000 kg eder. Bk. Kucur, *a.g.t.*, s. 41.

²⁶¹ Yaklaşık 1000 kg eder. Bk. Kucur, *a.g.t.*, s. 42.

Tablo 4- Gök Medrese'de Görev Alan Müderris ve Muidler

Görevi	İsmi	Sene	Defter No.
Muid	Mehmet ²⁶²	1059/ 1649	A.Ş.S. No.8-9 s. 64
Muid	Ali	1115/ 1703	İE.EV. 31/ 3546
Müderris	Şeyh Mehmet Efendi	1137/ 1725	VGMA. 241-29
“	Hafız Ali Efendi b. Mehmet ²⁶³	1137/ 1725	VGMA. 241-45
“	Hasan Efendi	1177/ 1764	AE.SMST. III 38/2653
“	Hafız Abdülgani	1196/ 1782	VGMA.261-62
“	Hafız Osman ²⁶⁴	1196/ 1782	VGMA.261-62
“	İsmail Hakkı Efendi	1266/ 1850	EV.THR. 250-184
“	Mustafa Zeyd Ali ve Mehmed Zeyd b. İsmail Hakkı ²⁶⁵	1273/ 1857	EV.MKT.2494-27
“	Mustafa b. İsmail	1290/ 1873	EV.MKT.796-37
Muid	Mehmet Said	1291/ 1874	EV.MH. 746-58
Müderris	Mehmed Said Efendi ve Mustafa Efendi	1293/ 1877	EV. MKT. CHT. 537-112
“	Ahmet Efendi	1305/ 1889	EV. MKT. CHT. 537-112
“	Mehmet Efendi ²⁶⁶	R. 1307/ 1891	VGMA.2589-71
“	İzzet Efendi	R. 1307/ 1891	VGMA. 2576-4
“	Said Efendi ve Tahsin Efendi	R. 1314/ 1898	EV.MKT. 2880-86
“	Tahsin Efendi	R. 1320/ 1904	EV.MKT. 2874-140
“	Ahmet Remzi	R. 1321/ 1905	EV.MKT. 2880-86
“	Said Efendi ²⁶⁷	R. 1328/ 1912	VGMA.2585-14
“	Ahmet Efendi ²⁶⁸	R. 1330/ 1914	VGMA.2585-99

Hüseyin Hüsâmeddin, Gök Medresenin ilk müderrisinin hekim Gıyâseddin Mahmud Germanî olduğu bilgisini verir. Bunun dışında Hüseyin Hüsâmeddin, Gök Medrese'nin 800/1397-1398 yıllarından başlayarak tarihleriyle birlikte müderris kadrosunu sıralamaktadır²⁶⁹. Osmanlı belgelerinde müderris tayini ile ilgili bulunan en erken kayıt tabloda da görüleceği üzere 1137/1725 tarihlidir. Seyfeddin Toruntay'ın vakfiye şartlarında

²⁶² Günde 1 akçe ve 4 müdd buğday ile görevlendirilmiştir. A.Ş.S. 8-9 s. 64.

²⁶³ Senede 1 müdd buğday ile görevlidir. VGMA 241-45.

²⁶⁴ Senede 20 müdd buğday ile görevlidir. VGMA -261-62.

²⁶⁵ İki kardeş olup babaları İsmail Hakkı'nın ölümünden sonra müderris olmuşlardır. Büyük olan Mustafa Zeyd Ali, kardeşi Mehmet Zeyd büyüene kadar görevi yalnız yürütecektir. EV.MKT. 2494-27.

²⁶⁶ Senede 10 müdd buğday ile görevlidir. VGMA.2589-71.

²⁶⁷ Tevliyet ücreti olarak Said Efendi'ye 337 kuruş ödeme yapılmıştır. VGMA.2585-14.

²⁶⁸ 250 kuruş ve 305 kuruş şeklinde iki ayrı ödeme yapılmıştır. VGMA.2585-99.

²⁶⁹ H. Hüsâmeddin, *Amasya*, I., s. 296-297.

müdürlüğün kendi evladına öncelikli kılması görevin zaman zaman babadan oğula geçmesine neden olmuştur.

Osmanlı Devleti döneminde müdürlük vazifesinin süresi dönem içerisinde değişiklik göstermesine karşın üç yıl ile sınırlandırılmıştır. Buna karşın bu uygulama vakıf şartlarında vâkıfın kendi evladına öncelik tanınması sebebiyle uygulanamamış olmalıdır. Çünkü müdürlük atamaları çoğunlukla müdürlüğün ölmesi halinde yapılmış ve görev ölen müdürlüğün bir ya da birkaç oğluna tevcih edilmiştir²⁷⁰. Müdürlüklerin birden fazla olması halinde ücret “*Rub*’(1/4) *hisse*” şeklinde bölünmüştür.

2.6.3. Mütevellî

Mütevellî vakfın yönetiminden sorumlu olan kişidir. Mütevellînin görevleri oldukça geniş olup hizmetlerin organizasyonu, faaliyetlerin yürütülmesi, iş bölümünün sağlanması onun yetki ve sorumlulukları arasındadır. Gök Medrese vakfiyesinde belirtildiği şekliyle mütevellî, müdürlük hariç vakıf personelinin atama ve görevlendirilmesinde yegâne merci olarak belirtilmiştir²⁷¹.

Seyfeddin Torumtay, medresenin tevliyet görevini hayatta buldukça kendisine, sonra da oğlu Emir Sinaneddin Musa'nın oğlu Mehmet Bey'e şart koşmuştur. Vâkıf, Mehmet Bey'den sonra tevliyetin erkek evladından en yetkin olanına, eğer erkek evladından soyu tükenirse kız evladına, onun da soyunun tükenmesi halinde vakfın tevliyetinin Amasya Kadısına bırakılmasını belirtmiştir. Mütevellînin maaşı vakfiye metninde kesin biçimde belirtilmemiştir. Mütevellînin vakıf personelinin ve vakıf giderlerinin karşılanmasından sonra kalan payın mütevellîye kalacağı belirtilmiştir²⁷².

Vakfın tevliyeti ile ilgili problemler XVIII. yüzyıl başlarındaki belgelere yansımıştır²⁷³. Hüseyin Hüsameddin, Torumtay Vakfı tevliyet meselesinin Amasya kadısını zor durumda bıraktığından bahsetmektedir. Seyfeddin Torumtay'ın erkek ahfadından neslinin Dursun Bey zamanından itibaren devam etmemesi üzerine vakfın tevliyeti kız çocuklara geçmiştir. Kızların neslinden devam eden vakıf mütevellîliği Hacı Abdurrahman Efendi'nin de vefatıyla kardeşleri Hasan ve İbrahim Efendilere geçmiştir. Ancak Gürcüzâde Hacı İsmail Bey ve Hasan Ağa Torumtay vakfı tevliyeti için mütevellîler Hasan ve İbrahim Efendilere dava açmıştır. Mütevellîlik kadı kararıyla 1722 tarihinde Gürcüzâde Hacı İsmail Bey ve Hasan

---

²⁷⁰ *EV.MKT.* 2494-27

²⁷¹ Kayaoğlu, *a.g.m.*, s. 107.

²⁷² Kayaoğlu, *a.g.m.*, s. 106.

²⁷³ *VGMA.* 242-89.

Ağa'ya bırakılmıştır. Gürcüzâde İbrahim Bey 1725 tarihinde vakfın mütevellisi olmuş ancak önceden görevleri ellerinden alınan Hasan ve İbrahim Bey dava açmışlarsa da Gürcüzâde İbrahim Bey mütevelliliğe devam etmiştir²⁷⁴.

Müteveli İbrahim Bey'in 1743 tarihinde Amasya Geldiklanabad Nahiyesine bağlı Çavuş Köyünün sekiz parçasından yedisinin Torumtay Vakfı'na bir parçasının da Hüseyin Ağa Vakfı'na ait olduğunu iddia etmiştir. Ancak yapılan incelemede yedi parçanın Hüseyin Ağa Vakfı'na bir parçanın da Torumtay Vakfı'na ait olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine Amasya Kadısına defterde yazılı olduğu şekilde hareket etmesi gerektiği bildirilmiştir²⁷⁵.

Belgelerde ismine sıklıkla rastlanan Necip Bey 1898 yılında Tahsin Bey'in müteveli olmasından dolayı arzuhal göndererek mütevelliliğin kendi hakkı olduğunu iddia etmiştir²⁷⁶. Ancak merkezce mütevelliliğin Tahsin Efendi'nin hakkı olduğu onaylanmıştır²⁷⁷.

Tablo 5- Gök Medrese Vakfı Mütevellileri

Müteveli	Sene	Defter No.
Kayapaşa b. Mehmet Çelebi	983/ 1576	TD. 387
Şeyhzade Mevlana Ahmet	1045/ 1635	A.Ş.S. 3 - 98/1
İsmail	1112/ 1700	AE.SMST.II. 39/3805
Abdurrahman Şeyh Mehmet	1118/ 1706	VGMA. 320-144
Gürcüzâde Hacı İsmail ve Hasan Ağa	1137/ 1725	VGMA. 242-89
Gürcüzâde İbrahim	1141/ 1729	VGMA. 242-89
Hafız Mehmed ve Ammizade Ahmed	1170/ 1757	AE.SOSM.III. 39/2705
Gürcüzâde Şükrü ve Mustafa Bey ²⁷⁸	1209/ 1794	VGMA.2570-17
Mehmet Emin Efendi b. Hüseyin-Mehmet – Mustafa Nuri-Süleyman	1210/ 1796	VGMA. 268-29
Hasan Hüseyin- İbrahim- İsmail	1235/ 1819	VGMA. 220-24-82-01
Hasan b. Osman, Salih ²⁷⁹	1239/ 1823	VGMA. 220-24-82-01
Ahmet Halil b. Mustafa	1246/ 1830	VGMA. 220-24-82-01
Mahmud Şükrü ²⁸⁰ , Halil, Mehmet Said	1248/ 1832	VGMA. 220-24-82-01

²⁷⁴ Abizade Hüseyin Hüsameddin Efendi, *Amasya Tarihi 4 Cilt Zeyli*, t.y., s. 14-17.

²⁷⁵ SAD 1: 64/1; Kübra Dursun, 1 Numaralı Sivas Ahkâm Defterinde Yer Alan Vakıf Davalarının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2015, s. 41.

²⁷⁶ EV. MKT. 2509-40.

²⁷⁷ EV. MKT. 2509-4.

²⁷⁸ Torumtay Cami-Türbesi, Kaya Paşa Cami ve Mehmet Ağa Vakıflarına mutasarrıf olan Hurşit Bey'in vefatıyla vakıf tevliyeti oğulları Gürcüzâde Mustafa ve Şükrü Bey'e tevcih edilmiştir. VGMA.2570-17.

²⁷⁹ Salih Bey'in vakıf kayıtlarından 1823 tarihinde 1.100 kuruş almıştır. VGMA.2563-14.

Mehmet- Mehmet Ali-Mahmut Şükrü	1261/ 1845	VGMA. 220-24-82-01
Mehmet -Şerif-Hasan	1269/ 1852	VGMA. 2594-16
İsmail b. Mehmet- Halil-Hüseyin- Mustafa b. Mustafa ²⁸¹	1281/ 1864	VGMA. 220-24-82-01 EV.MH. 1086-28 EV.MH. 1096-2 EV.MKT. 291-117
İsmail İzzet ve Ali Rıza b. Ahmet ²⁸²	R. 1294/ 1877	VGMA. 880-148
Ahmet, Mehmet, İbrahim	R. 1307/ 1891	VGMA.4744-4 VGMA.2576-9
Necip ²⁸³ , Mehmet Ali	R. 1318/ 1902	VGMA.2579-15
Hacı Salih, İsmail	R. 1331/1915	VGMA.-2587-40 VGMA.2587-31

Muhasebe Defterlerinden incelendiği şekliyle Necip Bey'in 1870 yılında vakfın tevliyet görevinden maaş aldığı görülmektedir. Necip Bey'in mutasarrıflık görevi Osmanlı kayıtlarında ancak 1302 yılından itibaren görülmektedir. Ancak muhasebe kaydından anlaşıldığı üzere Necip Bey 1870 yılından itibaren bu görevi sürdürmüştür²⁸⁴.

Vakıf kayıtlarında Necip Bey'in 1907 tarihinde 300 kuruş²⁸⁵; 1908 tarihinde de toplamda 5.835 kuruş aldığı kaydedilmiştir²⁸⁶.

2.6.4. Hatip, İmam, Müezzin ve Cüzhan

Torumtay Vakfı hem medrese hem de cami olarak kullanılan bir yapıdır. Bu anlamda vakfın hatip, imam, müezzin ve cüzhan gibi görevlileri de bulunmaktadır. Torumtay vakfiyesinde hatip için yılda 10 müdd buğday ve müezzin için üç müdd buğday şart koşulmuştur. İmam için belirlenen miktar vakfiyeden okunamamakla birlikte 10 ile üç müdd buğday arasında olmalıdır²⁸⁷.

²⁸⁰ Mahmut Şükrü Torumtay, Kaya Paşa ve Kara Mehmet Ağa vakıflarının tevliyet görevinde olduğunun ancak Dersaadette bulunmasından dolayı 1865 yılı hissesini almadığından dolayı Amasya Evkaf Müdürlüğüne başvurmuştur. VGMA 220-24-82-01.

²⁸¹ Mustafa ölünce oğulları İsmail İzzet ve Mehmet babalarının yerine vakıf mütevellisi olmuşlardır. EV.MKT. 291-117.

²⁸² 3/1 hisse ile görev almışlardır. İ.MÜF.EVK.MFTŞ.d. 649-31.

²⁸³ Necip Bey 1898 yılında Torumtay ve Kaya Paşa vakıflarının tevliyet görevinin kendi hakkı olduğunu ancak görevin başkasına verildiğini belirterek adaletin sağlanması için evkaf müdürlüğüne başvurmuştur. EV.MKT. 2509-38.

²⁸⁴ 1870 yılında Necip ve İsmail Bey tevliyet ücreti olarak 10.226 kuruş, 1893 yılında 600 kuruş almıştır. VGMA.2576-65- EV.MH. 1895-308.

²⁸⁵ VGMA.2590-106

²⁸⁶ VGMA.2590-106

²⁸⁷ Kayaoğlu, a.g.m., s. 106.

Osmanlı belgelerinden takip edilebildiği kadarıyla imam ve müezzinler uzun süreler Torumtay Caminde görev yapmışlardır. Yılda bir buçuk müdd buğday ile göreve başlayan Mehmet Kamil Efendi yaklaşık 13 yıl boyunca müezzinlik görevini sürdürmüştür. Bu anlamda Hatip Hafız Rüştü Efendi de 10 yıl süresince görevine devam etmiştir.

Cüzhan, Kur'an okuyan kişidir. Seyfeddin Torumtay, vakfında hafız olacak olan on cüzhana 30 müdd buğday verilmesini istemiştir. Ayrıca cuma namazından sonra tesbih ve dua edecek dört kişiye de 12 müdd buğday şart koşmuştur²⁸⁸.

Torumtay vakfiyesinde geçen naathan ve sâlahan, Osmanlı belgelerinde geçmemektedir. Muhtemelen zaman içerisinde bu görevlerin sorumlulukları vakıfta yer alan diğer görevlilere verilerek personel sayısında bir azaltmaya gidilmiştir.

Tablo 6- Gök Medrese Vakfı'nda Görev Alan Hatip, İmam, Müezzin ve Cüzhan

Görev-İsim	Ücret	Sene	Defter no.
Hatip	-	1094/ 1682	A.Ş.S. 18
Mevlana Ömer Efendi	-	1112/ 1701	A.Ş.S. No.23 s. 71a
İmam Hafız Ömer ve Hafız Hasan ²⁸⁹	-	1141/ 1729	AE.SAMD.III 117/ 11494
Cüzhan Ali Rıza	Yılda iki müdd buğday	1221/1806	EV. MH. 00795-00259
Hatip Muhlis Efendi	-	1221/ 1806	VGMA. 272-64
Hatip Hafız Mehmed Said ve Hafız Ali	-	1224/ 1810	HAT 1517/15
İmam Mustafa Efendi	1.300 Kuruş 750 kuruş	1238/ 1823	VGMA.2563-14 VGMA.2563-49
Cüzhan Halil, Hüseyin, Mustafa, Hurşit	Yılda üç müdd buğday	1264/ 1848	EV. MH. 1252-169
Cüzhan Halil, Hüseyin, Mustafa...	Yılda üç müdd buğday	1274/ 1857	VGMA. 301-179
Cüzhan Ali Rıza b. Mustafa	Yılda iki müdd buğday	1277/ 1860	EV. MH.. 784-156
Müezzin Mehmet Efendi	-	1279/ 1862	Ev. D. 20999a
Cüzhan İsmail ve Necip Bey	Yılda bir buçuk müdd buğday	1280/ 1863	VGMA. 4621-32
Hatip Hüseyin Osman	-	1281/ 1864	EV.MH.1068-174 EV.MKT. 283-28
Cüzhan Halil, Hüseyin, Mustafa,	Yılda dört müdd buğday	1283/ 1866	EV. MH. 1087-9

²⁸⁸ VGMA. 490/100 satır 70-75.

²⁸⁹ Torumtay Caminde 1729 tarihi öncesinde imam olan Hafız Abdülgani'dir. Hafız Ömer, Hafız Abdülgani'nin oğlu, Hafız Hasan ise torunudur. AE.SAMD.III 117/ 11494.

Şerif, Ahmet			
İmam Ahmet ve Mehmet b. Ömer	-	1283/ 1867	<i>AŞŞ.2277-10</i> <i>EV.MH.1218-140</i>
Cüzhan Mustafa b. Halil	Yılda iki müdd ve 4/1 hisse ile buğday	1284/ 1869	<i>EV. MH. 1404-314</i>
Müezzın Mehmet Kamil Efendi ²⁹⁰	Yılda bir buçuk müdd buğday	1309/ 1891	<i>EV. MKT. CHT. 280-86</i> <i>VGMA.2576-8</i>
Cüzhan Ahmet b. Abdah	Yılda dört müdd buğday	1309/ 1891	<i>EV. MKT. 1794-16</i>
İmam ...	600 kuruş	R. 1308/ 1892	<i>VGMA.2576-65</i>
Hatip Halil b. İbrahim	Günlük 103 kuruş	R. 1310/ 1893	<i>İ.MÜF.EVK.MFTŞ.d. 707-344</i>
Cüzhan Hacı Ali b. Mustafa	Yılda dört müdd buğday	R. 1310/ 1893	<i>EV. MKT. 1794-15</i>
Hatip Hafız Rüştü ve Özinli Mahmut Reşit Efendi	-	R. 1310/ 1894	<i>VGMA.2570-29</i> <i>İ.MÜF.EVK.MFTŞ.d.713-16</i>
İmam Mehmet Efendi	Yılda 4 müdd buğday	1315/ 1898	<i>İ.MÜF.EVK.MFTŞ.d. 720-491</i>
Hatip Mehmet Şerif	-	1326/ 1909	<i>VGMA 1047-44</i>
Cüzhan İsmail ve Necip Bey	Yılda bir buçuk müdd buğday	1327/ 1911	<i>VGMA. 4621-17</i>
İmam Hafız Mustafa Efendi	521 kuruş	1332/ 1914	<i>VGMA.2585-99</i>
Müezzın Mehmet Kamil Efendi	60 kuruş	1332/ 1914	<i>VGMA.2585-99</i>
Hatip Hafız Rüştü Efendi	150 kuruş	1332/ 1914	<i>VGMA.2585-99</i>
Cüzhan Mustafa Sabri	-	1332/ 1914	<i>VGMA. 2585-99</i>

2.6.5. Türbehan-Ferrâş ve Diğer Görevliler

Vakfın düzenli şekilde işleyebilmesi için aynı zamanda hizmetli kadrosu da önemli rol oynamaktadır. Gök Medrese Vakfının, vakfiye şartlarında ferrâş, bevâb, kandilci, câbi ve kâtibin maaşları belirlenmiştir.

Arapça yayıcı, döşeyici anlamına gelen *ferrâş*, vakıf görevlisi olarak vakıf sergilerini yaymak, kaldırmak ve temizlemekle yükümlüdür²⁹¹. Hemen her vakfiyede vakıf görevlisi olarak şartlarda belirtilmiştir. Torumtay Vakfiyesinde ferrâşa yılda dört müdd buğday ayrılmıştır²⁹².

Câbi vakıf gelirlerini toplamakla görevli kişidir²⁹³. Vakfiyede bu görevli için dört müdd buğday ayrılmıştır²⁹⁴. Câbi Salih Bey 1906 tarihinde ücreti olan 892 kuruştan 418 kuruşun

²⁹⁰ 1892 yılında 400 kuruş almıştır. *VGMA.2576-65*.

²⁹¹ Bahaddin Yediyıldız, "Vakıf İstılahları Lügatçesi", *VD.*, S. 171(1983), s. 57.

²⁹² Kayaoğlu, *a.g.m.*, s. 106.

²⁹³ Yediyıldız, *a.g.m.*, s. 57.

²⁹⁴ Kayaoğlu, *a.g.m.*, s. 106.

mütevelli Necip Bey tarafından alındığını şikâyet etmiştir. Bunun üzerine Evkaf komisyonu bu meblağın mütevelli Necip Bey'in kendi istihkakından ödemesini karar kılmıştır²⁹⁵.

Kâtip, vakıf mütevellisinin yazıcısıdır²⁹⁶. Bu kişi için de dört müdd buğday belirlenmiştir²⁹⁷.

Nakip imaretlerde görevli olup buraya uğrayan yolcu ve fakirlerin doyurulmasıyla ilgilenen kişidir²⁹⁸. Seyfeddin Torumtay'ın kurduğu vakıf bir imaret olmamakla birlikte vâkıfın bu iş için bir görevli belirlemesi dönemin ihtiyaçlarına cevap verme ve bir zaviye fonksiyonu üstlenme gayesinde olduğunu göstermektedir. Zira nakip için yıllık iki müdd buğday²⁹⁹ ayrılmıştır ki bu nakiplik görevinin Torumtay Vakfı için fazla ehemmiyeti olmadığını bir göstergesidir.

Torumtay vakfiyesinde geçen bevvâb ve kandilci Osmanlı belgelerinde geçmemektedir. Muhtemelen zaman içerisinde bu görevlerin sorumlulukları vakıfta yer alan diğer görevlilere verilerek personel sayısında bir azaltmaya gidilmiştir.

Türbhanlık görevi Torumtay Vakfiyesinde geçmemektedir. Bu görev zamanla Torumtay Türbesinin bakıma ihtiyaç duymasıyla ortaya çıkmış olmalıdır. Torumtay Vakfiye şartlarında geçmemesinden dolayı da türbhanların maaşları Çavuş Köyünün malikâne gelirlerinden karşılanmıştır³⁰⁰. Bu köy Torumtay Vakfı'nın mevkufları arasında bulunmamaktadır. Çavuş Köyünün nasıl Torumtay Türbesi için gelir getirdiğiyle ilgili Osmanlı belgelerinde herhangi bir kayda rastlanmamıştır.

Torumtay ve Kaya Çelebi Vakfı hademeleri vakıf gelirlerinden kendilerine yeterince ödeme yapılmadığından dolayı 1901 tarihinde vakıfları, Sivas Vilayetine şikâyet etmişlerdir³⁰¹.

Aşağıda verilen tabloda yüzyıllar içerisinde Gök Medrese Vakfı'nda görev alan türbhan, ferrâş, katip ve câbi gösterilmektedir. Bu tabloda vakıfta birden fazla görevi üstlenen personel görülmektedir. Cüzhanlar da çoğunlukla birden fazla görevi üstlendiği için aşağıdaki tabloda tekrar verilmiştir.

---

²⁹⁵ VGMA. 2589-145.

²⁹⁶ Yediyıldız, *a.g.m.*, s. 57.

²⁹⁷ Kayaoğlu, *a.g.m.*, s. 106.

²⁹⁸ Yediyıldız, *a.g.m.*, s.60.

²⁹⁹ Kayaoğlu, *a.g.m.*, s. 106.

³⁰⁰ EV.MH. 586-32, VGMA 261-120.

³⁰¹ DH.MKT. / 2349 – 2.

Tablo 7- Gök Medrese Vakfı'nda Görev Alan Türbehan- Ferrâş- Diğer Görevliler ve Maaşları

İsim	Görevi	Sene	Ücret	Defter No.
Abdurrahman ve Mustafa	Türbehan	1116/ 1705	-	<i>İE.ENB 6/649</i>
Hafız Mustafa	Türbehan ³⁰²	1197/ 1783	Yılda dört müdd buğday	<i>VGMA. 261-120</i>
Ahmet, Mehmet, ... Efendi	Ferrâş Türbehan	1210/ 1796	Yılda iki müdd buğday ile ferrâş ve Yılda dört müdd buğday ile türbehan	<i>VGMA. 268-25</i>
Ali Rıza	Türbehan Ferrâş Cüzhan	1221/ 1806	Yılda iki müdd buğday ile türbehan ve Yılda iki müdd buğday ile cüzhan ve yılda iki müdd buğday ile ferrâş	<i>EV.MH. 00795-00259</i>
Halil, Hüseyin, Mustafa ³⁰³ , Hurşit	Cüzhan Cebabet Kitabet	1264/ 1848	Yılda üç müdd buğday cüzhan Yılda bir müdd buğday ve bir müdd şair ile cebabet ve yılda iki müdd buğday ve iki müdd şair ile kitabet	<i>EV.MH. 1252-169</i>
Ömer	Ferrâş	1273/ 1857	Yılda iki müdd buğday ile ferraş	<i>EV.MKT. CHT. 354-94</i>
Halil, Hüseyin ³⁰⁴ , Mustafa, ...	Türbehan Cüzhan Kitabet	1274/ 1857	Yılda altı müdd buğday ile türbehan Yılda üç müdd buğday ile Cüzhan ve Yılda iki müdd buğday ve iki müdd şair ile kitabet	<i>VGMA. 301-179</i>
Ali Rıza b. Mustafa	Türbehan Cüzhan Ferrâş	1277/ 1860	Yılda iki müdd buğday ile türbehan Yılda iki müdd buğday ile cüzhanlık ve Yılda iki müdd buğday ile ferrâşlık	<i>EV.MH. 784-156</i>
Hafız Mehmet	Türbehan	1277/ 1861	Yılda dört müdd buğday ile türbehan	<i>EV.MKT.CHT. 354-94</i>
İsmail ve Necip Bey	Cüzhan ve Türbehan	1280/ 1863	Yılda bir buçuk müdd buğday ile cüzhan iki müdd buğday ile türbehan	<i>VGMA. 4621-32</i>
Halil, Hüseyin ³⁰⁵ , Mustafa, Şerif, Ahmet	Cüzhan Cebabet Kitabet	1283/ 1866	Yılda dört müdd buğday ile cüzhan Yılda altı müdd	<i>EV.MH. 1087-9</i>

³⁰² Bu görevi 1197/ 1783 yılı öncesinde Hüseyin, Mehmet, Ahmet Halife yapmıştır *VGMA 261-120*.

³⁰³ Mustafa Efendi bu tarihte hem imam hem de cüzhan olup R. 1237/1823 yılında cüzhanlık görevinden 600 kuruş almıştır. *VGMA.2563-17*.

³⁰⁴ Hüseyin ölünce görevi oğulları Tahsin, İsmail ve Mehmet'e kalmıştır. *VGMA. 301-179*.

³⁰⁵ Hüseyin ölünce vakıf görevi oğulları Hasan Ali ve Mehmet'e kalmıştır. *EV.MH. 586-32*.

	Türbehan		buğday ile türbehan Yılda bir müdd buğday ve bir müdd şair ile cebabet Yılda iki müdd buğday ve iki müdd şair ile kitabet	
Mustafa b. Halil	Nakîb Cüzhan	1284/ 1869	Yılda 3/1 müdd buğday ile nakiplik ve Yılda iki müdd buğday ile 4/1 hisse cüzhan	<i>EV.MH.</i> 1404-314
Abdülmecit Efendi	Türbehan Ferrâş	1287/ 1870	Yılda dört müdd buğday türbehan ve iki müdd buğday ile ferrâş	<i>VGMA.</i> 902-57
İzzet b. Ahmet	Nakîb	1294/ 1877	Yılda bir müdd buğday	<i>EV.MKT.CHT.</i> 84-121
Mehmet Kamil	...	1309/ 1891	Yılda üç müdd buğday	<i>İ.MÜF.EVK.MFTŞ.d.</i> 707-69
Ahmet b. Abdah	Ferrâş Cüzhan	1309 / 1891	Yılda ... müdd buğday ile feras ve Yılda dört müdd buğday cüzhan	<i>EV.MKT.</i> 1794-16
Şerif Efendi, Mustafa, Mehmet ve Ali Rıza	Türbehan Ferrâş	R. 1307/1891	Yılda iki müdd buğday ile türbehan ve iki müdd buğday ile ferrâş	<i>VGMA.</i> 2576-6 <i>VGMA.</i> 2576-23 <i>VGMA.</i> 2576-25 <i>VGMA.</i> 2570-49
Hacı Ali b. Mustafa	Ferrâş Cüzhan	1309/ 1893	Yılda dört müdd buğday ile ferrâş ve Yılda dört müdd buğday ile cüzhan	<i>EV.MKT.</i> 1794-15
Hoca Mehmet	Türbehan	1310/ 1894	Yılda dört müdd buğday	<i>VGMA.</i> 887-199
Salih Efendi	Câbi	R. 1322/ 1906	Yılda iki müdd buğday	<i>VGMA.</i> 2589-145
Kırımzade Hafız Nuri	Türbehan Ferrâş	R. 1322/ 1906	Yılda dört müdd buğday ile türbehan ve iki müdd buğday ile ferrâş	<i>VGMA.</i> 2589-149 <i>VGMA.</i> 2589-186
Mustafa Nuri Efendi	Türbehan Ferrâş	1327/ 1909	Yılda dört müdd buğday ile türbehan ve iki müdd buğday ile ferrâşlık	<i>VGMA.</i> 763-377 <i>VGMA.</i> 902-57
İsmail ve Necip Bey	Türbehan Cüzhan	R. 1327/ 1911	Yılda iki müdd buğday ile türbehan Yılda bir buçuk müdd buğday ile Cüzhan	<i>VGMA</i> 4621-17
Ali Rıza b. Mustafa	Türbehan Ferrâş Cüzhan	...	Günlük iki akçe	<i>EV.MKT.</i> 879-64

2.7. Tamirat Giderleri

Torumtay Vakfının tamiri ile ilgili XIX. yüzyıl öncesiyle ilgili herhangi bir kayıt şimdilik bulunmamıştır. XIX. yüzyılda müteveli Necip Bey döneminde hem Torumtay Cami hem de Torumtay Türbesi ciddi bir tamirat geçirmiştir. Ancak külliye'nin tamir edilen bölümleri ile ilgili net bilgiler bulunmamaktadır.

Müteveli Necip Bey görev süresinde Torumtay Cami ve Türbesinin tamiri için Evkaf Müdürlüğü ile yazışmalar yürütmüştür³⁰⁶. Torumtay Cami ve Türbesinin tamire muhtaç kısımları için 1824 yılında Dâhiliye Nezareti'nden Emîrname istenmiştir³⁰⁷. Bundan sonra cami ve türbenin tamirat geçirip geçirmediğiyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu süreçten sonra 1888 yılında Torumtay Cami'nin tamiri için 2.200 kuruşluk bütçe ayrılmış ancak 3.289 kuruş tamirat bedeli çıkmasından dolayı ertelenmiştir³⁰⁸. 1889 yılında Torumtay Cami için 2.500 kuruş masraf çıkmış ancak tamirat yine yapılmamıştır³⁰⁹.

Tablo 8- Gök Medrese Vakfı'nın Tamirat Giderleri

Sene	Tamirat	Hesap	Defter no.
1286/ 1870	-	2843.30	EV.MH. 1594-10
1309/ 1892	Torumtay Cami ve Türbesi	448 kuruş Cami 678 kuruş Türbe	VGMA.2576-30
1309/ 1892	Torumtay Cami ve Türbesinin alt kısmı	16.278 kuruş Cami 1.448 kuruş türbe ³¹⁰	VGMA.2576-46
1310/ 1893	Torumtay Cami ve Türbesi	32.000 kuruş	VGMA.2576-55
R. 1321/ 1905	Torumtay vakfından imaret inşası için	9.100 kuruş sened ³¹¹	VGMA.2589-16
R. 1322/ 1906	Torumtay Türbesi	20 kuruş	VGMA. 2589-126

2.8. Toplam Gider

Gök Medrese Vakfı'nın toplam giderleriyle alakalı en erken 1819 tarihli belgedir. Personel ücretleri ve "hisse-i tevliyet" şeklinde geçen mütevellinin aldığı pay toplam giderde

³⁰⁶ VGMA.2589-95.

³⁰⁷ VGMA.2570-18.

³⁰⁸ VGMA.2584-18.

³⁰⁹ VGMA.2584-25.

³¹⁰ Bu tarihte Cami geliri toplamda 15.644 kuruş olup personel ödemeleri için vakfın borçlandığı belirtilmektedir.

³¹¹ Müteveli Necip Bey 8 bin kuruşunu ödemiştir. VGMA.2589-16.

en yüksek kısmı oluşturmaktadır. Bunun dışında hem türbenin hem de caminin ayrıca kandil, kilim, seccade gibi bir takım tefrişata da ihtiyacının olduğu bilinmekle birlikte bunlar belgelerde detaylandırılmamıştır.

Vakıf, mütevellî Necip Bey döneminde tamir masraflarından dolayı borçlanmıştır. Muhtemelen vakıf, gelir-gider dengesini ancak denk getirebildiği için ihtiyaç olduğu halde herhangi bir tamirat yapılamamıştır. Mütevellî Necip Bey döneminde başlayan tamirat vakfı bir hayli borçlandırmış ve belgelerde “ilerde verilecek” şeklinde kayıt düşülmüştür. Vakıf giderinin, 1306/ 1890 artmış olması vakfın hem devam eden tamirattan borçlandığını hem de daha önce yapılan tamiratlardan dolayı borçlarının bulunduğu göstermektedir. Bu dönemde vakıf bir yandan borçlanırken diğer taraftan da daha önceden bulunan borçlarını kapatmaya çalışmıştır³¹².

Tablo 9 - Gök Medrese Vakfı'nın Çeşitli Yıllardaki Toplam Giderleri

Sene	Toplam gider	Defter No.
1235/ 1819	8.346	VGMA.2572-62
R. 1254/ 1839	9.482	AŞS.2259-278
R. 1253/ 1840	6.547	AŞS.2259-207
1267/ 1850	12.234	VGMA.2594-64
1269/ 1852	11.669	VGMA.2594-3 VGMA.2594-16
1287/ 1870	20.670	EV.MH. 1594-10 EV.MH. 1895-308
1297/ 1880	19.658	VGMA.2571-11
1305/ 1887	8.346	VGMA.2572-62
R. 1305/ 1889	12.082	VGMA.2572-64 VGMA.2572-65 VGMA.2572-61
R. 1306/ 1890	20.425	VGMA.2572-46 VGMA.2572-52 VGMA.2572-53 VGMA.2572-55 VGMA.2572-59
R. 1309/ 1893	9.910	VGMA.2576-65
R. 1320/ 1904	7.825	VGMA.2585-98
1326/ 1908	7.275	VGMA.2578-68
R. 1325/ 1909	10.2107	VGMA. 2590-121 EV.MKT. 3356-89
R. 1327/ 1911	11.736	VGMA.2585-6 VGMA.2585-70
R. 1328/ 1912	7.980	VGMA.2585-14 VGMA.2585-45
R. 1330/ 1914	7.835	VGMA.2585-91

³¹² VGMA.2572-52; VGMA.2572-53; VGMA.2572-55.

2.9.Gök Medrese’de Eğitim ve Öğretim

Büyük Selçuklularda Nizamiye Medreseleri ile sistemleştirilen medreseler, Türkiye Selçukluları döneminde devam ettirilmiştir. Bunun yanında Türkiye Selçukluları medreselerinde, doğrudan devlet gözetiminde bulunmaları, vakıflar aracılığıyla finanse edilmeleri, müfredatın ağırlıklı olarak dinî konulara tahsis edilmiş ve Sünni ağırlıklı olması gibi ayırt edici özellikleri bulunmaktadır.

Büyük Selçuklu medreselerinde eğitim Sünni anlayışa göre yapılmıştır. Türkiye Selçuklularında da bu anlayış devam ettirilmiştir. Anadolu medreselerinde eğitimin Sünni olmasının yanında bazı medreselerde mezhep şartının da bulunduğu bilinmektedir. Toplumun genel manada Hanefi Mezhebinden olduğu Anadolu’da bazı vâkıflar mezhep şartı da koymuşlardır. Nitekim Altun-Aba Medresesi’nin vakfiyesinde öğrencilerin Hanefi ve Şafii mezheplerinden olabileceği belirtilmiştir. Bunun yanında Karatay Medresesi’nin vakfiyesinde, talebenin dört Sünni mezhepten birine mensup olabileceği ancak müderris ve müderrisin Hanefi Mezhebinden olması şartı yer almaktadır³¹³. Atabekiye Medresesi’nde de Hanefi müderrisin fıkıh derslerini Hanefi Mezhebi üzerine okutacağı bildirilmiştir³¹⁴. Sivas Gök Medrese’de ise müderrisin Şafii olması şart kılınmakla birlikte Hanefi müderrisin de görev yapabileceği belirtilmiştir. Hanefi müderris medresede görevliyken ondan ilim olarak daha üstün Şafii bir müderrisin bulunması durumunda görevin Şafii müderrise tevcih edilmesini şart koşmuştur³¹⁵.

Seyfeddin Torumtay, Gök Medrese vakfının şartlarında mezhep ile ilgili herhangi bir şart koşmamıştır. Bunun yanında Amasya’da bulunan Halifet Gazi Medresesi’nde hem müderrisin hem de öğrencinin Hanefi olması şartı bulunmaktadır³¹⁶.

Görüldüğü üzere Selçuklu toplumunda genel anlamda Hanefiliğin yaygın olmasından dolayı bazı medreselerde müderrisin Hanefi olması şartı aranmıştır. Bununla birlikte Hanefi Mezhebiyle eğitim yapan medreselerin yanında Şafii Mezhebine göre eğitim yapan medresenin de bulunması Türkiye Selçuklularında mezhep taassubunun bulunmadığını göstermektedir.

³¹³ Osman Turan, “Selçuklu Devri Vakfiyeleri I, Şemseddin Altun-Aba Vakfiyesi ve Hayatı”, (Kısaltma: *Şemseddin Altun- Aba Vakfiyesi*) *Belleten*, XXXXII (1947) , s. 200.

³¹⁴ İbrahim Balık, “Anadolu Selçuklularında Eğitim (Vakfiyeler Çerçevesinde)”, (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Isparta 2001, s. 110.

³¹⁵ Balık, *a.g.t.*, s. 111.

³¹⁶ Refet Yinanç, “Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları”, *VD.*, S. 15 (1982), s. 8.

Selçuklu devrinin medrese eğitimi süresi net ve standart değildir. Vakfiyelerde eğitimin süresi ile ilgili net bilgiler mevcut değildir. Bunun yanında bazı medreselerde belirlenen sürelerde başarılı olmayan öğrencilerin medreselerden faydalanmayacağı ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Kırşehir Caca Bey Medresesi'nde öğrencilerin burada beş yıl eğitim görebileceğinden bahsedilmektedir³¹⁷. Altun-Aba Medresesi'nde de beş yıl içinde eğitimi tamamlamayan öğrencinin medreseden atılacağı belirtilmiştir³¹⁸.

Sınıf bitirme değil de ders ve kitap bitirme esasına dayalı olan sistemde eğitimin ilk kademesi olarak beş yıl gibi bir sürenin olduğu tahmin edilmektedir. Bundan sonra yaklaşık üç yıllık ikinci kademe (fakih) eğitiminden geçen öğrenciler başarılı olmaları durumunda medreselerden icazetnamelerini alarak mezun olabilirlerdi³¹⁹.

Vakfiyelerin hepsinde net olarak belirtilmese de Selçuklu medreselerinde haftanın belirli günlerinin tatil olarak ayrıldığı bilinmektedir. Caca Bey Medresesi Vakfiyesinde tatil günlerinden bahsetmekle birlikte hangi günler tatil olduğu belirtilmemiştir³²⁰. Aynı şekilde Karatay Medresesi vakfiyesinde de tatil günlerinden bahsedilmiştir. Genel anlamda tatil günlerinin Salı ve Cuma günleri olduğu kabul edilmektedir. Osmanlı medreselerinde ise tatil günleri Salı ve Perşembe idi³²¹.

Türkiye Selçukluları döneminde Anadolu medreselerinde eğitim müfredatı ve konularla ilgili bilgiler yetersizdir. Bununla birlikte, Türkiye Selçukluları ve Beylikler dönemi medreselerinde ilimlerin esas olarak akli ve nakli olmak üzere iki kategoride değerlendirildiği görülmektedir. Medreselerde hadis, tefsir, fıkıh, kelam gibi nakli ilimlerin yanında felsefe, mantık, tıp gibi akli ilimler de okutulmuştur. Ancak yine de Selçuklu medreselerinde ağırlıklı olarak dinî ilimler yer almıştır. Ders müfredatından ziyade müderrisin eğitimi ve uzmanlık alanı medrese eğitiminin alanını belirlemiştir. Müderris mümkünse kendi kitabından yahut belli başka bir kitap üzerinden dersleri yürütmüştür³²².

Türkiye Selçuklu medreselerinin en önemli özelliklerinden birisi ihtisas medreselerinin bulunmasıdır. Medreseler, okutulan derslerin ağırlığına göre hadis, fıkıh, tıp gibi konularda ihtisaslaşmıştır. Mesela Konya İnce Minare Medresesi Hadis, Konya Sırçalı Medresesi ve

---

³¹⁷ Ahmet Temir, *Cacaoğlu Nure'l-Dîn'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, Ankara 1959, s. 133.

³¹⁸ Turan, *Şemseddin Altun- Aba Vakfiyesi*, s. 202-204.

³¹⁹ Balık, *a.g.t.*, s. 106.

³²⁰ Temir, *a.g.e.*, s. 133.

³²¹ Balık, *a.g.t.*, s. 108.

³²² Balık, *a.g.t.*, s. 117-119.

Karatay Medresesi'nde Fıkıh³²³, Kayseri Çifte Minare de Tıp alanındaki ihtisas medreseleridir³²⁴.

Gök Medrese bir ihtisas medresesi olmayıp genel şer'î ilimlerin tahsil edildiği bir medrese olmalıdır. Bunun yanında Hüseyin Hüsâmeddin'in verdiği bilgilerden Gök Medrese'de görev yapan ilk muallimin hekim Gıyâseddin Mahmud Germanî³²⁵ olması ilk dönemde medresede pozitif ilimlerin de okutulduğunu düşündürmektedir. Selçuklular döneminde kurulan Amasya'daki Halifet Gazi Medresesi ise bir fıkıh medresesidir³²⁶. Selçuklu dönemi ihtisas medreselerinin öğrenci sayısı diğerlerine göre azdır. Buna göre Amasya Halifet Gazi Medresesi'nde on iki öğrenci³²⁷ bulunmaktadır³²⁸. Aynı şekilde fıkıh alanında bir ihtisas medresesi olan Karatay Medresesi'nin öğrenci sayısını Osman Turan yirmi-otuz arasında tahmin etmiştir³²⁹. Ancak bu konuda doktora çalışması yapan Zehra Odabaşı, Osmanlı dönemi belgelerine de dayanarak XVI. yüzyıl başlarında medresede 5 öğrenci olduğunu tespit etmiştir³³⁰. Bu anlamda Osman Turan'ın verdiği yirmi-otuz arasındaki rakam Selçuklu medreseleri için genel ilimlerin okutulduğu medreselerdeki öğrenci sayısıdır. Nitekim Konya Altun-Aba medresesinde otuz sekiz öğrenci bulunmaktadır³³¹. Gök Medresenin de genel şer'î ilimlerin okutulduğu medrese olduğu göz önüne alındığında öğrencisinin yirmi-otuz arasında olması gerekmektedir.

Eğitimin ücretsiz olduğu Selçuklu medreselerinde öğrencilerin iâşe ve ibate masrafları vakıf gelirlerinden karşılanmıştır. Bu şekilde başarılı öğrencilerin ödüllendirildiği bir sistem oluşturulmuştur. Nitekim Konya'da bulunan Altun-Aba Medresesi'nde, ileri seviyede üç öğrenciye ayda on beşer dinar, orta seviyede on beş öğrenciye ayda onar dinar, başlangıç durumunda olan yirmi öğrenciye de ayda 5'er dinar ödenmiştir³³². Aynı şekilde Caca Bey Medresesi'nde de üst düzeydeki fakihlere yılda yüz yirmi dirhem verilmesi şartı bulunmaktadır³³³. Gök Medrese vakfiyesinde bu şekilde öğrencilere ödenen bir ücret bulunmamakla birlikte mütevellinin payına düşen kısımdan dönemin şartlarına göre tasarrufta bulunduğu tahmin edilmektedir.

³²³ Odabaşı, *a.g.t.*, s. 117.

³²⁴ Balık, *a.g.t.*, s. 120.

³²⁵ H. Hüsâmeddin, *Amasya*, I, s.295.

³²⁶ Yinanç, *a.g.m.*, s. 9.

³²⁷ *Gös.yer.*

³²⁸ Osmanlı Devleti'nde 1889 tarihli Maârif Salnâmesinde banisi Halifet Gazi olarak gösterilen Recep Efendi Medresesi'nin öğrenci sayısı 40 olarak gösterilmektedir. Bk. 1317 Tarihli Maârif Salnâmesi, s. 1258-1259.

³²⁹ Osman Turan, "Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri", *Belleten*, XII/45 (1948), s. 72-79.

³³⁰ Odabaşı, *a.g.t.*, s. 117.

³³¹ Turan, *Şemseddin Altun-Aba*, s.202.

³³² *Gös.Yer.*

³³³ Temir, *a.g.e.*, s. 126.

Gök Medrese vakfiyesinde vakıf köylerinden Alan Köyü'nün gelirinden günlük olarak çorba ve ekmek pişirilerek fakirlere dağıtılması şartı vardır. Ayrıca vakfiyede aşçı ve ekmekçiye dörder müdd buğday ayrılmıştır³³⁴. Bu kayıt günümüzde olmasa da bizi medresenin bir aşhanesinin olduğu sonucuna götürmektedir. Burada vakıf şartlarında yer alan fakirler için yemek dağıtıldığı aynı zamanda da medrese öğrencileri için yemek yapıldığı sonucu çıkarılabilir. Nitekim XIX. yüzyılda vakfa bir nakip atamasının yapılmış olması fakirlere yardımın yapılmaya devam ettiğinin bir göstergesi olabilir.

2.9.1. Gök Medrese'de Görev Alan Müderrisler

Medresede görev alan müderrisler ile ilgili Osmanlı belgelerinden sonra en önemli kaynak Hüseyin Hüsâmeddin'dir. Hüseyin Hüsâmeddin, medresenin Torumtay Cami'nin içinde bulunduğunu belirtmiştir³³⁵.

Medresenin ilk müderrisi hekim Gıyâseddin Mahmud Germanî'dir. Bundan sonra Ziyaeddin İsa el-Hekâri, Şemseddin Ahmed Verdî, Nasireddin Mehmed b. Gıyas Germanî, Şemseddin Mehmed b. el-Halatî, Ziyaeddin Yakub el-Ziyarî, Şerefeddin Mehmed Erzincanî, Bedreddin Togan Türkmanî, Muhyiddin Yahya medreseye müderris olmuştur³³⁶.

Hüseyin Hüsâmeddin herhangi bir kaynak belirtmeden Gök Medrese'nin müderris listesini vermiştir. Bu açıdan listeye ihtiyatla yaklaşmak gerektiği kanaati oluşmuşsa da müderris isimleri Osmanlı belgelerinden tespit edilmeye çalışılmıştır. 1778 Osman Efendi, 1849 İsmail Hakkı Efendi, 1856 Mustafa ve Mehmed Nuri Efendiler isimli müderrislerin aynı veya yakın tarihli Osmanlı belgelerinde de geçmiş olması dolayısıyla Hüseyin Hüsâmeddin'in verdiği isimlerin doğru olabileceği düşünülmüştür. Hüseyin Hüsâmeddin'in Amasya Tarihi adlı eserinde verdiği diğer müderrisler ve tarihleri şöyledir:

1402 Bedreddin İsrail Rumî-Cemaleddin İshak-Muhiddin Mehmed Cerûmî; **1617** Şeyh Alâeddîn Efendi (kaydı hayat); **1621** Şeyh Ahmed Şemseddin Efendi (Şeyh Alâeddîn Efendi'nin oğlu); **1622** Ahmed Efendi (bundan sonra müderrislik Ahmet Efendi'ni silsilesine tevcih edilmiştir.); **1685** Ömer Efendi ve Hasan Efendi; **1703** Halil Efendi (Ömer Efendi'nin oğlu); **1724** Hafız Osman Faik Efendi (meşhur muhaddis- kaydı hayat); **1738** Şeyh Mustafa Efendi (meşhur ulemadan); **1744** Abdullah Efendi (kaydı hayat); **1750** Mustafa Efendi-Kara İbrahim efendi (yarım-nısf tedris); **1759** İbrahim Efendi (kaydı hayat); **1760** Karamanî Ahmed Efendi; **1762** Abdülgani Efendi ardından oğulları Molla Osman ve Molla

³³⁴ Kayaoğlu, *a.g.m.*, s. 101.

³³⁵ H. Hüsâmeddin, *Amasya*, I, s.295.

³³⁶ H. Hüsâmeddin, *Amasya*, I, s. 296.

Ali; **1764** Hasan Efendi; **1778** Osman Efendi; **1803** Taşköprülü Abdullah Efendi ardından oğlu Şeyh Mehmed Arif Efendi; **1821** Hafız Abdullah Şakir Efendi (kaydı hayat); **1822** Abdullah Efendi (Hafız Abdullah Şakir Efendi'nin oğlu- kaydı hayat); **1849** Osman Hakkı Efendi (kaydı hayat); **1856** Mustafa ve Mehmed Nuri (Osman Hakkı Efendi'nin oğulları- yarım-nısf tadrisle); **1864** Hasan Efendi ardından Ali Kayazade ölünce oğulları Mehmed Said, Hüseyin Kemal ve Ahmed Niyazî Efendiler (yarım-nısf tadrisle) müderris oldular³³⁷.

Listede görüldüğü üzere müderrislerin pek çoğu görevlerini ölene kadar devam ettirmiştir. Osmanlı Devleti'nde bir müderrisin aynı medresede üç yıl görev yaptığı bilinmektedir. Her ne kadar bu kural standart ve istikrarlı şekilde her dönemde devam ettirilememişse de müderrislerin görev yerlerinde zaman zaman değişiklik yapıldığı bilinmektedir³³⁸. Gök Medrese'de müderrislerin ömür boyu ve uzun seneler müderrisliğe devam ettikten sonra müderrisliği oğullarına bırakmış olması hiç şüphesiz bunun vakfiye şartlarında yer almasıyla ilgili olmalıdır. Nitekim Seyfeddin Torumtay, kendi aile ahfadından ilimle uğraşan biri varsa onun müderris olmasını şart koşmuştur. Bu durum zaman içinde müderrisliğin babadan oğula geçen tekeli bir hal almasına neden olmuştur. Aynı zamanda bazen kardeş olan iki ya da daha fazla müderrisin medresede görev aldığı görülmektedir.

Müderrislerin hayatı ve eğitim durumlarıyla ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. Yalnızca Osmanlı döneminin önemli âlimlerinden biri olan Hoca Abdülkerim Amasî'nin³³⁹ dedesi olan ve Gök Medrese'de 1738 yılında müderrislik yapan Şeyh Abdullah Efendi'nin yaşadığı dönemde Amasya Müftüsü olduğu bilinmektedir³⁴⁰.

2.10. Anadolu Şehirlerinde Seyfeddin Torumtay Adı

Seyfeddin Torumtay'ın Amasya'da Gök Medrese adıyla bir vakıf kurduğu ve banisinin isminden dolayı medresenin zaman zaman “*Torumtay Medresesi*” ve camisinin de “*Torumtay Cami*” olarak adlandırıldığı bilinmektedir. Bununla birlikte kaynaklarda ismi çok fazla geçmese de Seyfeddin Torumtay'ın Selçuklu dönemi önemli devlet adamlarından olduğu önceki bölümlerde detaylı şekilde anlatılmıştır.

³³⁷ H. Hüsameddin, *Amasya*, I, s.296-297.

³³⁸ Ülkü Yancı, “18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinde Müderrislerin Atanma Usülleri”, *ZfWT*, VIII/1 (2016), s. 415.

³³⁹ Aslen Amasyalı olup iyi bir medrese eğitimi almış ve II. Mahmud döneminde Avrupa'ya gönderilmiştir. Bu sebepten İngiliz Kerim Efendi olarak da bilinir. Çok iyi derecede Arapça, Fransızca ve İngilizce bilmektedir. Felsefe, mantık, coğrafya ve sarf alanında eserleri vardır. Larissa (Yenişehir) Kadılığı, Mekke Kadılığı ve son olarak 1881'de İstanbul Kadılığı yapmıştır. Bk. İlhami Ayrancı, “Hoca Abdülkerim Amasî'nin Hayatı ve Eserleri”, *Amasya Âlimleri Sempozyumu*, (21-23 Nisan 2017), s.485-487.

³⁴⁰ Ayrancı, *a.g.m.*, s. 485.

Osmanlı Devleti belgelerinde takip edebildiğimiz kadarıyla “*Torumtay*” adının Anadolu’da Amasya’dan başka yerlerde de geçtiği görülmektedir. Anadolu’da *Torumtay* adının geçtiği yerler şunlardır:

Türkiye Selçuklu dönemiyle alakalı bir bilgi bulunmamasına karşın Osmanlı belgelerinde Hüdavendigâr Vilayeti, Kirmasti Kazasında³⁴¹ *Torumtay* adıyla bir köy geçmektedir. Belgelere göre; *Torumtay Köyünde* yaşayan muhacirler 1888 tarihinde arazilerin yetersiz gelmesinden dolayı devletten yeni arazi talebinde bulunmuşlardır³⁴². Ayrıca 1893 tarihli belgede *Torumtay Köyü* ve civarında meydana gelen sel nedeniyle devlet burada yaşayan halka yemeklik mısır yardımında bulunmuştur³⁴³. *Torumtay Köyüne* 1853-1856 Kırım Savaşı’nın ardından Kırım’dan gelen Tatar ve Nogay muhacirlerinin yanı sıra Rumeli’den Arnavut, Bulgar muhacirler de devlet tarafından bölgeye yerleştirilmiştir. Günümüzde varlığını *Durumtay* ismiyle devam ettiren köy, 1943 yılındaki sel baskınının ardından eskiden *Çatallar Köyü*’nün bulunduğu yere taşınmıştır³⁴⁴. Bu bilgiler dışında *Torumtay Köyünün*, Seyfeddin *Torumtay* ile alakalı olabilecek herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Konya’da bulunan “*Durunday Mahallesi*” de Seyfeddin *Torumtay* ile ilişkilendirilen yerleşim yerlerindedir. Gordlevski bu mahallenin Seyfeddin *Torumtay*’ın yurtluğu olduğundan bahsetmiştir³⁴⁵. Feridun Nafiz Uzluk da aynı şekilde *Durunday Mahallesi*’ni Seyfeddin *Torumtay* ile ilişkilendirmiştir³⁴⁶. Osmanlı belgelerinde de bu mahalle *Torumtay* adıyla geçmektedir³⁴⁷. Seyfeddin *Torumtay*’ın çiftliği olan bu bölge yüzyıllar boyunca *Torumtay* ismiyle anılmış ve XIX. yüzyıldan itibaren de “*Durunday Mahallesi*” olarak günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir³⁴⁸.

Anadolu’da *Torumtay* adının geçtiği diğer yerler; Karesi Livası, Manyas Kazası, Manyas Nahiyesine bağlı olarak gösterilen *Torumtay Köyü*³⁴⁹ ve Kastamonu Livası, Sinop

³⁴¹ Günümüzde Bursa şehrinin Mustafakemalpaşa ilçesidir. Bk. İsmail Yaşayanlar, *Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmelerinde Kirmasti Kazası (Transkripsiyon-Tıpkı Basım)*, Bursa 2013.

³⁴² *DH.MKT.* 1524 – 25.

³⁴³ *BOA, MV.* 74-5; *BEO /* 162 – 12104.

³⁴⁴ Şemseddin Seyhan, *Kırım’dan Bursa’ya Göç eden Muhacirler ve Yerleşme Problemleri 1853-1914*, Bursa 2015, s. 101.

³⁴⁵ Gordlevski, *a.g.e.*, s. 135.

³⁴⁶ İbn Bîbî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, (çev. M. Nuri Gençosman), Ankara 1941, s. 243.

³⁴⁷ *ML.VRD.TMT.d.* 8519 ; *ML.VRD.TMT.d.* 10307.

³⁴⁸ Mehmet Ali Uz, “*Durunday Mahallesi*”, *Konya Ansiklopedisi*, IV(2012), s. 136-137.

³⁴⁹ Yay. Haz. Ahmet Özkılınç, Ali Coşkun, Mustafa Karazeybek, Abdullah Sivridağ, Murat Yüzbaşıoğlu, *166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)*, Ankara 1995, s. 125.

Kazası, Torumtay Köyü³⁵⁰. Ancak Seyfeddin Torumtay ile adı geçen köyler arasında bağlantılı kurulabilecek bir bilgiye rastlanmamışsa da “*Torumtay*” adıyla köylerin bulunması onun bu bölgelerde vakıf eserler yaptırmış olma ihtimalini gösterir. Çünkü vakıflar genellikle kurulduğu yerlere adını vermiştir.

2.10.1. Erzincan’da Torumtay Medresesi

Osmanlı belgelerinde Erzincan’da “*Torumtay Medresesi*” adıyla bir vakıf geçmektedir. Bu vakıfla ilgili arşiv taramalarında iki adet belge bulunmuştur. Belgelerden biri 1726 tarihli olup Erzincan’daki Torumtay Vakfı’na cüzhan atandığıyla ilgili bir kayıttır. Belgede, es-Seyyid Feyzullah Efendi vefat ettiğinden vazifesinin oğlu es-Seyyid Mehmed Said Efendi’ye tevcih edildiği yazılmıştır³⁵¹. Erzincan Torumtay Vakfıyla ilgili ikinci belge ise 1797 tarihlidir. Bu belgede de cüzhan ataması kaydedilmiştir³⁵². Erzincan’daki Torumtay Medresesi ismi *Osmanlı Yer Adları*³⁵³ adıyla yayımlanan Tapu Tahrirlerinde de geçmektedir³⁵⁴.

Celâleddin Karatay’ın 1249’da Konya’da müşterek saltanat dönemini kurmasının ardından Seyfeddin Torumtay, Muinüddin Süleyman Pervane ile Erzincan sübaşılığı konusunda anlaşmazlığa düşmüştü. Mesele Baycu Noyan’a gitmiş ve o da Erzincan sübaşılığını Muinüddin Süleyman Pervane’ye vermişti. Daha önce de bahsedildiği üzere Muinüddin Süleyman Pervane, Moğollar nezdindeki itibarının ciddi anlamda sarsılmaya başladığı ve iktidarının sıkıntıda olduğu bir dönemde Erzincan’ı Seyfeddin Torumtay’a ikta eylemiştir. Bu sırada Erzincan’ın Seyfeddin Torumtay’a ikta edilmesinden rahatsız olan Erzincan Ermeni başpapazı Merhasya, Pervane Muinüddin Süleyman’ın Erzincan’ı Seyfeddin Torumtay’a ikta eylemesini Toku Noyan’a şikâyet etmiştir. Bunun üzerine Toku Noyan Papaz Merhasya’ya “*askerî iktalar burmuş giyenlere (din adamlarına) değil başlarında sorguç taşıyanlara (askeri şahıslara ve kumandanlara) layıktır. İkta istiyorsan sırtından burmuşu çıkar*” demiştir³⁵⁵.

Yukarıda anlatılan tarihî süreç de göz önüne alındığında Seyfeddin Torumtay, Erzincan’da kendi adında bir medrese yaptırmış olmalıdır. Hatta bu medrese belgelerinde de görüldüğü üzere XVIII. yüzyılın sonlarına kadar varlığını sürdürmüştür. Ancak günümüzde Erzincan Torumtay Medresesine ait ne vakfiye ne kitabe ne de Erzincan’da böyle bir yapının

³⁵⁰ TTD. s. 438/681,683; AE.SMHD.II. 60 – 4165.

³⁵¹ AE.SAMD.III. 24-2234.

³⁵² C.EV. 454- 22999.

³⁵³ Yay. Haz. Ahmet Özkılınç, Ali Coşkun, Abdullah Sivridağ, *Anadolu, Karaman, Rum, Diyarbakır, Arap ve Zülkadriye Eyaletleri (1530-1556)*, Ankara 2013, s. 1366.

³⁵⁴ TTD. 199/34.

³⁵⁵ İbn Şeddâd, *Al-Melik Al-Zahir*, s. 58.

bulunmamasından dolayı tarihî süreç içinde pek çok deprem yaşamış olan şehirde zamanla medresenin ortadan kaybolduğu ya da medrese gelirlerinin düşük olması nedeniyle Erzincan'daki başka bir medreseye dâhil edildiği düşünölmektedir.

SONUÇ

Türkiye Selçukluları devrinde çeşitli milletlerden esir alınarak gulamhanelerde yetiştirilen kişilerden bazıları sonradan devletin yüksek kademelerinde görev almışlardır. Seyfeddin Torumtay da Sultan Alâeddin Keykubad zamanında devlet işlerinde görev alan, gulamhaneden yetişmiş bir devlet adamıdır. Sultan Alâeddin döneminde emîr-i âhur görevinde bulunan Seyfeddin Torumtay, II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in son dönemlerinde Amasya Kale Dizdarı daha sonra da Amasya Emiri olmuştur.

Sultan II. İzzeddin Keykavus ve kardeşi IV. Rükneddin Kılıç Arslan 1249'da taht mücadelesine girişmişlerdir. Bu süreçte Seyfeddin Torumtay, IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın taraftarları arasında bulunmuştur. Kayseri'deki Latif Kervansarayında IV. Rükneddin Kılıç Arslan Seyfeddin Torumtay'ı Malatya Emiri yapmıştır. Ancak Aksaray'daki Ruzbeh Düzlüğü'nde meydana gelen küçük çaplı çarpışmalarda Seyfeddin Torumtay'ın esir düşmesi ve ardından Konya'da Celâleddin Karatay öncülüğünde müşterek saltanat döneminin başlamasıyla esir düşen emirler mevkilerine göre diyet bedelleri belirlenerek iktalarına geri gönderilmişlerdir. Bu savaştan sonra Seyfeddin Torumtay Amasya emirliğine geri dönmüştür. Nitekim araştırma neticesinde Seyfeddin Torumtay'ın Malatya emirliğinin çok kısa sürdüğü tespit edilmiştir.

Seyfeddin Torumtay, Amasya Emiri olduğu dönemde Muinüddin Süleyman Pervane ile Erzincan sübaşılığı için mücadeleye girişmiştir. Onun Malatya emirliğini kaybetmesinin ardından Erzincan için mücadeleye girişmesi onun hırslı bir devlet adamı olduğunu göstermektedir.

II. Alâeddin Keykubad'ın 1254 yılında Moğolistan'a giden heyetinde Seyfeddin Torumtay da bulunmaktadır. Bu seyahat sırasında Alâeddin Keykubad ölmüşse de Selçuklu heyeti geri dönmeyerek Moğol başkentine ulaşmıştır. Selçuklu devlet adamları Mengü Kaan huzurunda bir takım anlaşmazlıklara düşmüşlerdir. Burada Mengü Kaan rütbe olarak üstün gördüğü Seyfeddin Torumtay'a öncelik vermiştir. Bu durum onun siyasetteki başarısını göstermesi açısından önemlidir.

Hatiroğlu Şerefeddin'in 1276 yılındaki isyanında Emir Seyfeddin Torumtay'ın oğlu Sinaneddin Musa da Sultan Baybars'a yollanan heyetin içerisinde yer almıştır. İsyanı bastıran Moğollar, Selçuklu devlet adamlarını sorgulamışlardır. Kaynaklarda Seyfeddin Torumtay'ın Hatiroğlu isyanına katılmadığı belirtilmektedir. Netice itibariyle Seyfeddin Torumtay'ın

Hatiroğlu isyanından sonra katledilmemesi onun bu isyana destek vermediğini göstermektedir. Ancak oğlu Sinaneddin Musa'nın isyana dâhil olarak veya rehine şeklinde Mısır'a gitmesi Moğolların Seyfeddin Torumtay'a yüklü miktarda bir diyet bedeli belirlemesine neden olmuştur. Seyfeddin Torumtay'ın Moğollara ödediği miktarın onun ne derece zengin bir devlet adamı olduğunu açık şekilde göstermektedir.

Kırım'da bulunan II. İzzeddin Keykavus'un 1278 yılında vefat etmesinden sonra karısı Orbay Hatun bint Berke, Kırım'dan yola çıkararak Amasya'ya gelmiştir. Orbay Hatun Amasya'da Seyfeddin Torumtay'ın hanımı Gürcü Hatun'da yaklaşık bir ay misafir kalmıştır. Bu durum Seyfeddin Torumtay'ın Selçuklu hanedan ailesi ile iyi ilişkilerinin olduğunu göstermektedir.

Orbay Hatun'un Seyfeddin Torumtay'ın oğlu Sinaneddin Musa'nın Mısır'da esir bulunduğunu Moğolistan'a döndükten sonra Abaka Han'a anlatmıştır. Neticede Abaka Han, Seyfeddin Torumtay'ın oğlunu kurtarabilmesi için Memlkler ile görüşmesine izin vermiştir. Bunun zerine Seyfeddin Torumtay bir takım hediyelerle birlikte Mısır Sultanı Kalavun'a elçi yollamış ve oğlunu esaretten kurtarmıştır. Devletlerarası ilişkilerde bu şekilde aracılık yapan Seyfeddin Torumtay 1279-1280 yılları arasında Amasya'da vefat etmiştir.

Seyfeddin Torumtay Amasya valiliği esnasında burada hem medrese hem de cami olarak kullanılan Gök Medrese adıyla meşhur bir külliye yaptırmıştır. Bugün halen cami olarak kullanılan Gök Medrese'nin yapı kitabesi bulunmadığı için yapılış tarihiyle ilgili tereddütler bulunmaktaysa da vakfiye metninin 1267 tarihinde tanzim edilmesinden dolayı Gök Medrese'nin 1266 yılında yahut hemen öncesinde yapıldığı dşnlmektedir.

Gök Medrese'nin bugün var olan cami ve türbenin dışında başka bir takım yapılar da bulunmalıdır. Seyahatnamelerde medresenin rasathane olarak kullanılan yapısının ve medrese binasının harap olduğu belirtmiştir. Medrese de astronomik gözlemler yapıldığıyla ilgili net bilgilerin bulunmamasından dolayı rasathane binasının varlığına tereddütle yaklaşılsa da yapının medrese olarak kullanılan bir binasının ve ayrıca ğrenci odaları ve mutfak kısımlarının olduğu dşnlmektedir.

Seyfeddin Torumtay, zrr bir vakıf kurarak kendinden sonra gelecek ahfadına zengin bir miras ve itibar bırakmıştır. Torumtayzade ailesi Halifetzadeler ve Gmşlzadeler ile birlikte Amasya'nın önde gelen aileleri olarak daima zikredilmişlerdir. Bu aileler, XIII. yüzyılın sonlarında Selçuklu iktidarının çöküşü ile birlikte yörelerinin eşrafı olarak

bölgelerinde otorite boşluğunu doldurmak ve istikrarı sağlamak gibi fonksiyonlar üstlenmişlerdir.

Selçuklular döneminin önemli devlet adamlarından olan Seyfeddin Torumtay Amasya'dan başka Erzincan'da da bir medrese yaptırmıştır. Osmanlı belgelerinde “Torumtay Medresesi” olarak geçen bu medrese, XVIII. yüzyılda başka bir medreseye dâhil edilmiş ya da tarihî süreçte ortadan kalkmıştır. Bunun dışında Hüdavendigar Vilayeti, Kirmasti Kazasında Torumtay Köyü, Karesi Livası, Manyas Kazası, Manyas Nahiyesine bağlı olarak gösterilen Torumtay Köyü, Kastamonu Livası, Sinop Kazası, Torumtay Köyü ve Konya Durunday/Torumtay mahallesi Torumtay adının geçtiği yerleşimlerdir. Torumtay adına Amasya'dan başka Anadolu'nun diğer şehirlerinde de rastlanması onun Amasya dışında da hayır eserlerinin bulunduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

1. Yayınlanmamış Arşiv Kaynakları

1.1. BOA

1.1.1. TTD.

26 199 339 340 387 438

1.1.2. Evkaf-ı Humâyun Nezareti Defterleri (EV. d- EV.MH.- EV.MKT.- EV. MKT. CHT. -EV. THR.)

EV.MKT. 283-28 291-117 796-37 879-64 1794-15 1794-16

2494-27 2509-4 2509-38 2509-40 2874-140 2880-86

3356-89

Ev. d. 20999a

EV.THR. 250-184

EV.MH. 586-32 746-58 784-156 795-259 1068-174 1086-28

1087-9 1096-2 1218-140 1252-169 1404-314 1594-10

1895-308

EV. MKT. CHT. 84-121 280-86 354-94 537-112 537-112

1.1.3. AE. SMST.III

AE. SMST.III, 38/2653 39/3805

1.1.4. AE.SAMD.III

AE.SAMD.III 117/ 11494 24-2234

1.1.5. AE. SOSM.III

AE.SOSM.III, 39/2705

1.1.6. AE. SMHD.II

AE.SMHD.II. / 60 – 4165

1.1.7. İE. EV.

İE. EV. 31/ 3546

1.1.8. İE.ENB

İE.ENB 6/649

1.1.9. DH. MKT

DH.MKT. 2349-21 1524 - 25

1.1.10. C. EV.

C.EV. 454- 22999

1.1.11. MV.

MV. 74-5

1.1.12. ML.VRD.TMT.d

ML.VRD.TMT.d. 8519 10307

1.1.13. HAT

HAT 1517/15

1.2.Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Araştırmaları Arşivi

1.2.1. VGMA.

220-24-82-01	241-29	241-45	242-89	261-62	261-120
268-29	268-25	272-64	301-179	320-144	763-377
880-148	887-199	902-57	1047-44	2558-24	2563-14
2563-17	2563-49	2568-26	2570-17	2570-18	2570-29
2570-49	2571-2	2571-11	2572-3	2572-8	2572-9
2572-46	2572-52	2572-53	2572-54	2572-55	2572-59
2572-61	2572-62	2572-64	2572-65	2576-4	2576-6
2576-8	2576-9	2576-25	2576-23	2576-46	2576-65
2576-66	2578-68	2579-15	2584-18	2584-25	2585-6
2585-14	2585-45	2585-70	2585-98	2585-99	2587-31
2587-40	2589-71	2589-95	2589-145	2589-149	2589-186
2590-121	2590-106	2594-16	2594-3	2594-16	2594-61
2594-64	4621-17	4621-32	4744-4		

1.3. Ankara Millî Kütüphane Arşivi

1.3.1. A.Ş.S.

AŞS. 2277-10 2259-207 2259-278 2259-207 3 8-9 18 23
30

1.4. İ.MÜF.EVK.MFTŞ.d.

İ.MÜF.EVK.MFTŞ.d. 649-31 707-69 707-344 713-16 720-491

2. Yayımlanmış Arşiv Kaynakları

KOMİSYON, *Defter-i Mufassal-ı Livâ-i Amasya*, t.y.

ÖZKILINÇ, Ahmet- Ali Coşkun- Abdullah Sivridağ, *Anadolu, Karaman, Rum, Diyarbakır, Arap ve Zülkadriye Eyaletleri (1530-1556)*, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara 2013.

----- , *166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)*, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara 1995.

2. Yayımlanmış Kaynaklar

ABDÎZÂDE HÜSEYİN HÜSAMEDDİN, *Amasya Tarihi*, I. Hükümet Matbaası, İstanbul 1328-1330.

-----, *Amasya Tarihi*, II., Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1329-1332

-----, *Amasya Tarihi*, III, Necm-i İstikbal Matbaası İstanbul 1927.

-----, *Amasya Tarihi Dördüncü Cilt Zeyl.*, (Yay. Haz. Mesut Aydın, Güler Aydın), Amasya 2004.

AHMET EFLÂKÎ, *Âriflerin Menkıbeleri*, II, (çev Tahsin Yazıcı), Hürriyet Yay., İstanbul 1973.

AKDAĞ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi*, I, Ankara 1999.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, "İcâreteyn", *DİA*, XXI, Ankara 2000, s.389-391.

AKKUŞ, Mustafa, "Abâkâ Han'ın Dinî şahsiyeti ve Anadolu'daki Uygulamaları", *SUTAD*, S. 40 (2016), s.73-85.

-----, "İlhanların Anadolu'daki Dini Siyaseti", (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Orta Çağ Tarihi Bilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya 2011.

AKPINAR, Turgut, "Hüseyin Hüsameddin Yaşar", *DİA*, XVIII, Ankara 1998, s. 551-552.

KERİMÜDDİN MAHMUD AKSARAYÎ, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, (çev. Mürsel Öztrük), TTK Yay., Ankara 2000

ANONİM, *Selçukname Tarih-i Al-i Selçuk*, (çev. İbrahim Gök-Fahrettin Coşkuner), Atıf Yay., Ankara 2014.

ÂŞIKPAŞAZADE, Osmanoğullarının Tarihi, (çev. Kemal Yavuz-M.A. Yekta Saraç) K Kitaplığı, İstanbul 2003.

AVCI, Casim, "İbn Şeddâd, İzzeddin", *DİA*, XX, Ankara 1999, s. 374-376.

AYDIN, Mesut- Recep Dündar, "Amasya Şehir Tarihleri", *The Journal of Academic Social Science Studie*, VI/3, s. 970-990.

AYRANCI, İlhami, “Hoca Abdülkerim Amasî'nin Hayatı ve Eserleri”, Amasya Âlimleri Sempozyumu , (21-23 Nisan 2017), s. 485-490.

AZAMAT, Nihat, “Kalenderiyye”, *DİA*, XXIII, İstanbul 2001, s. 253-256.

BAL, Mehmet Suat, “II. İzzeddin Keykavus Dönemi (1246-1262)”, (Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi) , Ankara 2004.

----- , “Türkiye Selçuklu Devletine Hükümdarlık Yapan Vezir; Şemseddin İsfahânî”, *SUTAD*, S. 19 (2006), s. 265-294.

BELÂZURÎ, *Fütuhu'l- Büldân*, (çev. Mustafa Fayda), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara. 1987.

BALIK, İbrahim, “Anadolu Selçuklu Medreselerinin İdareci ve Hizmetli Kadrosu”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/2 (2001), s. 1-12.

----- , “Anadolu Selçuklularında Eğitim (Vakfiyeler Çerçevesinde)”, (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Isparta 2001.

BALTA, Evagelia, *Les vakıfs de Serrés et de sa Région (15e et 15e s.)- un premiere inventaire*, Athènes 1995.

BAYBARS el-MANSÛRÎ, *Zubdetü'l Fikre fî Târihi'l Hicre*, (thk. Donald S. Richards), Beyrut 1998.

BİREKUL, Mehmet, “Anadolu Selçuklu Devleti'nde Eğitim ve Konya Medreseleri”, *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 3 (2018) , s. 85-98.

BOZKURT, Nebi, “Müderris”, *DİA*, XXXI, Ankara 2006, s.467-468.

CAHEN, Calude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (çev. Erol Üyepazarcı), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2012.

ÇİFTÇİOĞLU, İsmail “Anadolu Selçuklu Sultanlarının Gayrimüslim Kadınlarla Evlilikleri” *Zeitschrift für die Welt der Türken*, V/1 (2013) , s. 7-25.

ÇUBUKÇU, Asri, “Baybars” , *DİA*, V, Ankara 1992, s. 220-221.

DEMİR, Abdullah, “Osmanlı Devleti'nde Devşirme Sistemi”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, I/1 (2017) , s. 19-27.

DURMUŞ, Efe, “Türkiye Selçukluları Devrinde Harizmlî Bir Türk Emîri: Hüsâmeddin Baycar”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XIX/1 (2009), s. 223-232.

DURSUN, Kübra, “1 Numaralı Sivas Ahkâm Defterinde Yer Alan Vakıf Davalarının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi”, (Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2015.

EBÜ’L-FEREC İBNÜ’L-İBRÎ, *Târîhu Muhtasari’d Düvel*, (çev. Şerafeddin Yaltkaya), TTK Yay., Ankara 2011.

EBÜL GAZÎ BAHADIR HAN, *Şecere-i Terakime*, (haz. Muharrem Ergin), Tercüman Yay., t.y.

ERDEM, İlhan, “Türkiye Selçukluları İlhanlı İlişkileri (1258-1308)”, (Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1995.

EYİCE, Semavi, “Burmali Minare Cami”, *DİA*, VI, Ankara 1992, s. 444-445.

EVLİYÂ ÇELEBİ b. Derviş Mehemed Zillî, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, II, (Yay. Haz. Zekeriya Kurşun-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), YKY Yay., İstanbul 1998.

GORDLEVSKİ, Vladimir Aleksandroviç, *Anadolu Selçuklu Devleti*, (çev. Azer Yaranur), Onur Yay., Ankara 1988.

GÖDE, Kemal, *Eratnalılar (1327-1381)*, TTK Yay., Ankara 1994.

GÖKSU, Erkan, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, TTK Yay., Ankara 2018.

GREGORY ABÜ’L FARAC (Bar Hebraeus), *Abû’l Farac Tarihi*, II., (çev. Ömer Rıza Doğrul), TTK Yay., Ankara 1987.

GÜLTEKİN ÖZMEN, İlknur, “Amasya Merkezdeki Türk İslam Dönemi Yapılarında Devşirme Malzeme Kullanımı”, *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*, III/3 (2017), s. 59-84.

GÜNEŞ, Hüseyin, *Lale Devrinde Amasya*, Amasya Belediyesi Yay., Amasya 2014.

GÜRBÜZ, Adnan, “Toprak Vakıf İlişkileri Çerçevesinde XVI. yy. Amasya Sancağı”, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1993.

İBN BÎBÎ, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, (çev. M. Nuri Gençosman), Uzluk Yay., Ankara 1941.

----- , (el- Hüseyin bin Muhammed bin Ali el- Caferî er- Rucedî), *el-Evâmir'l Âlâ'îye fi Umûr'l Âlâ'îye*, I-II , (çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996.

----- , *Ahbar-ı Selacike-i Rum*, (çev. Muhammed Cevâd Meşkûr), Kitabfuruş-i, Tahran 1971.

----- , *El-Evâmirü'l-Alâ'îyye fi'l Umûri'l-Alâ'îyye*, I-II , Tıpkıbasım (Haz. Adnan Sadık Erzi), TTK Yay. Ankara 1956.

İBN ŞEDDÂD, *Al-Melik Al-Zahir (Baypars Tarihi)*, (çev. Şerefüddin Yaltkaya), İstanbul Maarif Matbaası, İstanbul 1941.

KADIOĞLU, Yahya-Yusuf Yılmaz, “Tanzimattan Cumhuriyet’a Amasya Nüfusu”, *Uluslararası Amasya Sempozyumu* (4-7 Ekim 2017), s. 243-257.

KAŞGARLI MAHMUD, *Divân-ı Lügâti't Türk*, (çev. Seçkin Erdi-Serap Tuğba Yurteser), Kocabı Yay., İstanbul 2005.

KAYA, Ahmet, *Amasya Kitabeleri ve Mezar Taşları*, Amasya Valiliği, Amasya 2016.

KAYAOĞLU, Filiz, “II. İzzeddin Keykavus ve Zaman”, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006.

KAYAOĞLU, İsmet, “Turumtay Vakfı”, *VD*, S. 12 (1978), s. 91-112.

KAYMAZ, Nejat, *Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman*, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 1970.

KEÇECİ KURT, Songül, “1844-1845 Temettuat Defterlerine Göre Ziyere Köyünün Sosyal ve Ekonomik Durumu”, *History Studies*, VIII/3 (2016), s. 57-81.

KESİK, Muharrem, “Muînüddin Süleyman Pervâne”, *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, s. 91-93.

KOÇYİĞİT, Fazilet, “Amasya Gök Medrese Cami Üzerine Bir Değerlendirme” , *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VII/35, s. 423-431.

KOMİSYON, *Köylerimiz*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1968.

KONYALI, İ. Hakkı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Nüve Kültür Yay., Konya 2007.

KÖPRÜLÜ, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, TTK Yay., Ankara 1976.

KÖYMEN, Mehmet Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi III, Alp Arslan ve Zamanı*, TTK Yay., Ankara 1992.

KUCUR, S. Sadi, “Sivas, Tokat ve Amasya’da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre”, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1993.

KUZUCULAR, Kani, “Amasya Kenti’nin Fiziksel Yapısının Tarihsel Gelişimi”, (İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1994.

KÜTÜK, Ali, “Selçuklu Dünyasının Antroponimik Haritası”, *SÜSAD*, S. 6 (2017), s.147-180.

MERÇİL, Erdoğan, “Gulâm”, *DİA*, XIV, Ankara 1996, s. 180-184.

MEVLÂNA CELALEDİN, *Mesnevi*, VI, (çev. Veled Çelebi İzbudak- Gözden Geç. Abdülbâki Gölpınarlı), Konya 2016.

OCAK, Ahmet Yaşar, *Babailer İsyanı Aleviliğinin Tarihsel Altyapısı*, Dergâh Yay., İstanbul 2011.

ODABAŞI, Zehra, “Selçuklu Devleti’nde Mühtedi Vakıfları: Celâleddin Karatay Vakıfları Örneği”, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 2012.

ÖNGÜL, Ali, “Selçuklularda Eğitim Faaliyetleri Ve Yetişen İlim Adamlarına Genel Bir Bakış”, *Celal Bayar Üniversitesi S.B.E.D.*, 1/2 (2003), s. 67-78.

ÖNKAL, Hakkı, Selçuklular Devri Amasya Türbeleri, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 4 (1980), s. 185-240.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, “Kadı Burhâneddin”, *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 74-75.

ÖZBAYRAKTAR, Aykut, “Seyfeddin Torumtay’ın Siyasi Hayatı ve Amasya’daki Faaliyetleri”, *Uluslararası Amasya Sempozyumu* (4-7 Ekim 2017), s. 443-462.

PAMUK, Şevket, *Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2000.

RUBRUK, Wilhelm Von, *Moğolların Büyük Hanı'na Seyahat 13. Yüzyılda İstanbul'dan Karakurum'a Yolculuk (1253-1255)*, (çev. Ergin Ayan), Ayışığı Yay., İstanbul 2012.

SARBAĞ, Abbas, "Mîrâhur", *DİA*, XXX, Ankara 2005, s. 141.

SEYHAN, Şemseddin, *Kırım'dan Bursa'ya Göç eden Muhacirler ve Yerleşme Problemleri 1853-1914*, Nilüfer Belediyesi Yay., Bursa 2015.

SEVİM, Ali-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat, Kültür*, TTK Yay, Ankara 1995.

SIRIM, Veli, "Bir Finansman Kaynağı Olarak Vakıflar: Osmanlı Örneği", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, VI/6 (2017), s.173-188.

ŞİKÂRİ, *Karamanoğulları Tarihi*, (çev. Cahit Öztelli), Yeni Kitap Basımevi, Konya 1945.

ŞİMŞİRGİL, Ahmet, "1520 Tarihli Tapu-Tahrir Defterine Göre Amasya Sancağı", (Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1985.

-----, "XVI. yy. Amasya Şehri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XI/1(1996) , s. 77-109.

SOLMAZ, Sefer, "Hâlifet Gazi ve Hâlifet-Zâdeler", (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 1993

SÜMER, Faruk, "Anadolu'da Moğollar", *SAD*, I (1970), s. 1-147.

-----, *Yabanlu Pazarı: Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1985.

TAŞAĞIL, Ahmet , "Hoten", *DİA*, XVIII, Ankara 1998, s. 251-253.

TEMİR, Ahmet, *Cacaoğlu Nure'l-Dinin 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, TTK Yay., Ankara 1959.

TORUK, Ferruh, "Amasya Kent Dokusunun Fiziksel Gelişimi", *VD*, S. 31 (2008) , s. 35-71.

TURAN, Osman, "Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri", *Bellekten*, XII/45 (1948) , s. 17-160.

----- , “Selçuklu Devri Vakfiyeleri I, Şemseddin Altun-Aba Vakfiyesi ve Hayatı”, *Belleten*, XXXXII (1947) , s. 187-200.

----- , “Selçuk Kervansarayları”, *Belleten*, X/39 (1946) , s. 471-496.

----- , “Selçuklular Zamanında Sivas Şehri”, *DTCFD*, XI (1951), s. 447-457.

----- , “Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku Miri Topraklar ve Hususî Mülkiyet Şekilleri”, *Selçuklular ve İslâmiyet*, İstanbul 1980, s. 549-574.

----- , *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yay., İstanbul 2017.

TUZCU, Ali, *Seyahatnâmelerde Amasya*, Amasya Belediyesi Kültür Yay., Amasya 2007.

ULUÇAM, Abdüsselâm, “Sırçalı Medrese” , *DİA*, XXXVII, İstanbul 2009, s. 126-127.

UNAN, Fahri, *Kuruluşundan Günümüze Fatih Külliyesi*, TTK Yay., Ankara 2003.

URAK, Gediz, “Amasya’nın Türk Devri Şehir Dokusu ve Yapılarının Analiz ve Değerlendirilmesi”, (Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1994.

UYAR, Mustafa, “Bir Ortaçağ Anadolu Sûfisi Hakkında Yeni Bulgular: Aybek Baba Şeyh mi Emîr Mi?”, *Belleten*, LXXVIII/ 283 (2014), s. 879-890.

UZ, Mehmet Ali , “Durunday Mahallesi”, *Konya Ansiklopedisi*, IV, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya 2012, s. 136-137.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, “Mirâhûr” , *İA*, VIII (1979) , s. 347-350.

----- , *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal*, TTK Yay., Ankara 1984.

----- , *Anadolu Türk Tarihi Vesikalarından: Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilayet, Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler*, Milli Matbaa, İstanbul 1927.

YANCI, Ülkü, “18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinde Müderrislerin Atanma Usülleri”, *ZfWT*, VIII/1 (2016) , s. 395-419.

YAŞAYANLAR, İsmail, *Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmelerinde Kirmasti Kazası (Transkripsiyon-Tıpkı Basım)*, Mustafakemalpaşa Kaymakamlığı Kültür Yay., Bursa 2013.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, “Vakıf” , *İA*, XIII (1986) , s. 153-172.

----- , “Vakıf İncelemelerinde Metod Araştırmaları”, 2. *Vakıf Haftası*, (3- 9 Aralık 1984), Ankara 1985, s. 16- 19.

----- , “Vakıf İstılahları Lügatçesi”, *VD*, S. 17 (1983) , s. 55- 60.

----- , *XVIII. Yüzyıl’da Türkiye’de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, TTK Yay., Ankara 2003.

YİNANÇ, Refet, “Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları”, *VD.*, 15 (1982), s. 5-22.

<https://www.peramezat.com/peramezat/dosyalar/yeniurun/1273/30.JPG?m=1535786967>,
Erişim Tarihi: 15.04.2019.

http://2.bp.blogspot.com/_S_2b_fZPuQs/R10jd7UvrwI/AAAAAAAAADIM/9JVzuNJOdPw/s400/gm.jpg, Erişim Tarihi: 15.04.2019

EKLER

Ek 1: Gök Medrese Cami'nin Dışarıdan Görünümü

(<https://www.peramezat.com/peramezat/dosyalar/yeniurun/1273/30.JPG?m=1535786967>,

Erişim Tarihi: 15.04.2019)

Ek 2: Amasya Gök Medrese Cami ve Türbesi

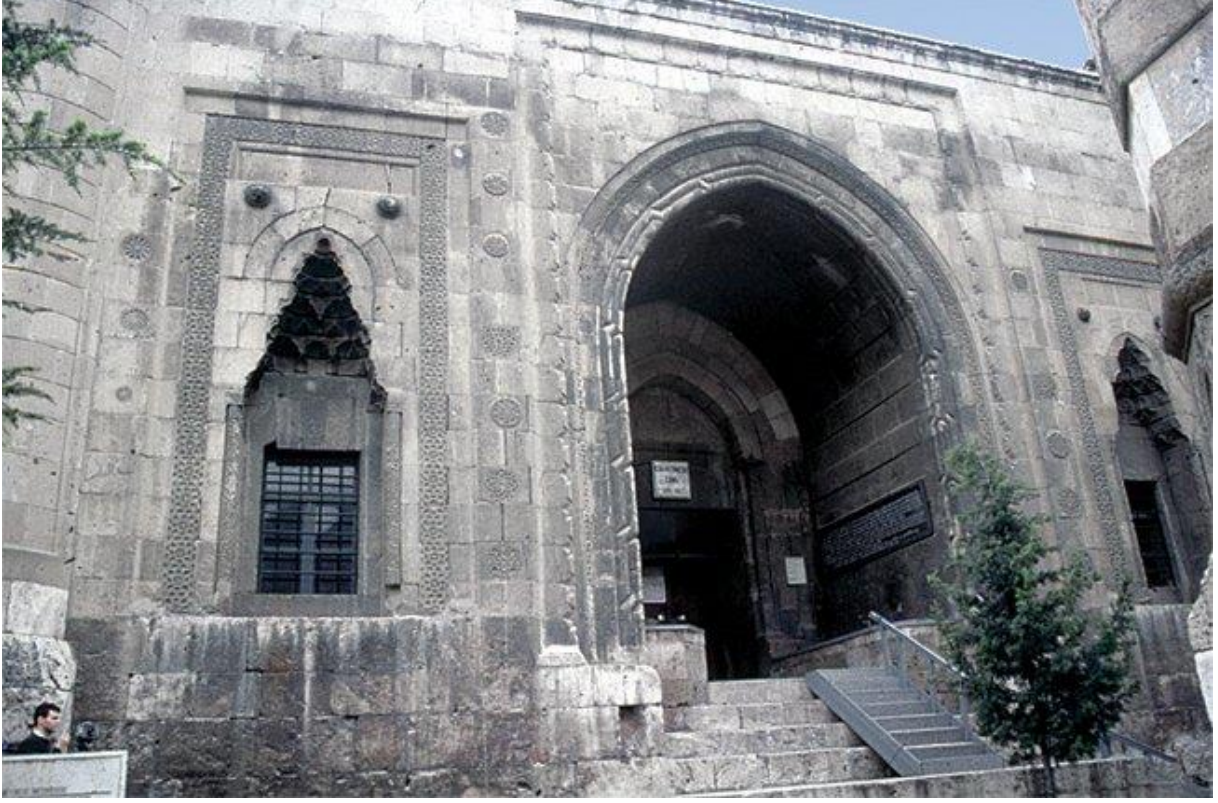
(http://2.bp.blogspot.com/_S_2b_fZPuQs/R10jd7UvrwI/AAAAAAAAAD1M/9JVzuNJOdPw/s400/gm.jpg, Erişim Tarihi: 15.04.2019)

Ek 3: Amasya Gök Medrese  inili Külah

(Koçyigit, *a.g.m.*, s. 425.)

Ek 4: Amasya Gök Medrese Cami Giriş Kapısı

(Koçyiğit, *a.g.m.*, s. 425.)

Ek 5: Amasya Gök Medrese Cami İç Kısmı

(Koçyiğit, *a.g.m.*, s. 425.)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı-Soyadı: Betül ERKOYUNCU

Doğum Yeri ve Tarihi: Konya/ 19.11.1993

Eğitim Durumu

Lise: Mahmut Sami Ramazanoğlu Anadolu İmam Hatip Lisesi

Lisans: Selçuk Üniversitesi Tarih Bölümü

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

İletişim

E-posta: betul1107@hotmail.com